श्री
भा.
न.
टी.
९

1

गोत्रमायतब्रह्मवत् २८ ३० यतः यस्यतृणविंदोः पुत्राश्चाभवन् ३१ ३२ श्रुंगवंश्लोकः कन्यावंशप्रकीर्त्तनार्थं ना
ध्यान्ति यस्याविडविडाविश्रवाधनदं वैश्रवणं मतेनतनयामास लोके वैश्रवणोऽभविडविड इति प्रसिद्धः लाने वाहविशा
लइति तस्यतृणविंदोः सुताः ३३ मद्दरेवतः देवजेनसहिताः पाठांते नामामात्रमात्रश्रयस्तस्यच ३४ वैशाल

श्रमाद्यदिंद्रः सोमेनदक्षिणाभिर्द्विजातयः मरुतः परिविष्टारो विश्वेदेवाः सभासदः २८ मरुत्तस्यदमा
श्चवः तस्याभीद्राज्यवर्द्धनः सुधृतिस्तत्सुतोजज्ञे सोधृतेयोनरः सुतः २९ तत्सुतः केवलस्तस्माद्
धुमान्वेगवांस्ततः बंधुस्तस्याभवद्यस्य तृणविंदुर्महीपतिः ३० तंभेजेलंबुसादेवीभजनीयगुणा
लयं वराप्सरायतः पुत्राः कन्याचेडविडाभवत् ३१ तस्यामुत्पादयामास विश्रवाधनदंसुतं प्रदा
यविद्यांपरमांऋषियोगेश्वरात्पितुः ३२ विशालः शून्यबंधुश्च धूम्रकेतुश्चतत्सुताः विशालोवंश
कृद्राजावैशालींनिर्ममेपुरीं ३३ हेमचंद्रः सुतस्तस्य धूम्राक्षस्तस्यचात्मजः तत्पुत्रात्संयमादासीत्
कृशाश्वः सहदेवजः ३४ कृशाश्वात्सोमदत्तोभूद्योश्वमेधैरिडस्पतिं इष्ट्वापुरुषमापाग्र्यांगतियो
गेश्वराश्रितः ३५ सौमदत्तिस्तुसुमतिः तत्पुत्रोजनमेजयः एतेवैशालभूपालाः तृणविंदोर्यशो
धराः ३६ इतिनवमद्वितीयः २ शर्यातिर्मानवोराजाब्रह्मिष्ठः संबभूवह योवाअंगिरसांसत्रेद्वि
तीयमहउचिवान् १ सुकन्यानामतस्यासीत्कन्याकमललोचना तयासार्द्धंवनगतोह्यगमच्च्यव

स

४

भूपालो विशालस्तस्यान्वयेजाताः ३६ इति अर्थार्थद्वितीयः २ ततीये मनुपुत्रस्य शर्यातेः कीर्त्यते नृपस्य से
कन्यस्माल्लानरेवतश्चमहाद्भुतं ब्रह्मिष्ठोवेदार्थतत्त्वज्ञः नदेवाहयोवा इति द्वितीयेह्नि क्रियमाणकर्मेडोक्तवान्
ऽवाचतस्यवशासनानवद्विगतेस्यादिनावक्ष्यति १ आरोतावनेकन्यादृतात मोहत्कुकन्यानामस्यासीदिना २

५

ब्रह्मभूयं ब्राह्मणत्वं क्षत्रं गतं वंशः पुत्रः सुमतिः ततो भूतज्योतिः ततो वसुः १७ ओघवतः पिता नान्य ओघवानेव ततो नैव समर्थः तदेवीति
भिः श्लोकत्रयं पृष्ठतन्तुणोणोवधायुक्ताः नरिष्यन्तस्य वंशमाह चित्रसेन इति सार्द्धैस्त्रिभिः ततः कूर्माद्यधिकास्यात् ततो वंत
र्थीन ततः कुम्भाद्दिरस्यावरोधे यं यतस्ततो ब्रह्मकुलं अग्निवेश्यायनं नाम गोत्रमित्याहुः इति व्याख्येय २१ अग्निवेश्य एव कानीन इति जातूक·

करूषान्मानवादासन्कारूषाः क्षत्रजातयः उत्तरापथगोप्तारो ब्रह्मण्या धर्मवत्सलः १६ धृष्टा
द्धार्ष्टमभूत्क्षत्रं ब्रह्मभूयं गतं क्षितौ नृगस्य वंशः सुमतिर्भूतज्योतिस्ततो वसुः १७ वसोः प्रतीकस्तत्पुत्र
ओघवानोघवत्पिता कन्या चौघवती नाम सुदर्शन उवाह ताम् १८ चित्रसेनो नरिष्यन्तादृक्षस्तस्य सुतोऽभवत् २०
तस्य मीढ्वांस्ततः कूर्च इन्द्रसेनस्तु तत्सुतः वीतिहोत्रस्त्विन्द्रसेनात्तस्य सत्यश्रवा अभूत् २१ उरुश्रवाः सुतस्तस्य देवद
त्तस्ततोऽभवत् ततोऽग्निवेश्यो भगवानग्निः स्वयमभूत्सुतः कानीन इति विख्यातो जातूकर्ण्यो महानृषिः २२ त
तो ब्रह्मकुलं जातमाग्निवेश्यायनं नृप नरिष्यन्तान्वयः प्रोक्तो दिष्टवंशमतः शृणु २३ नाभागो दिष्टपुत्रोऽन्यः क
र्मणा वैश्यतां गतः भलन्दनः सुतस्तस्य वत्सप्रीतिर्भलन्दनात् २४ वत्सप्रीतेः सुतः प्रांशुस्तत्सुतं प्रमतिं विदुः ख
नित्रः प्रमतेस्तस्माच्चाक्षुषोऽथ विविंशतिः २५ विविंशतेः सुतो रम्भः खनिनेत्रोऽस्य धार्मिकः करन्धमो महा
राज तस्यासीदात्मजो नृप २६ तस्यावीक्षित्सुतो यस्य मरुत्तश्चक्रवर्त्यभूत् संवर्तोऽयाजयद्यं वै महायोग्यङ्गिरःसुत
ः सुतः २७ मरुत्तस्य यथा यज्ञो न तथान्योऽस्ति कश्चन सर्वं हिरण्मयं त्वासीद्यत्किञ्चिच्चास्य शोभनम् २८

र्ण्य इति च विख्यातः २२ दिष्टस्य पुत्रो नाभागो वैश्यतां गतः अन्यो नाभागान्नाभागादन्य इति प्रतिज्ञाति सुतामर्थः शकुवादमात्रं २२ अङ्गिरसः
सुतो महायोगी संवर्तो यमयाजयत् २६ अस्य यज्ञे यत्किंचित्पात्रादिकं साधनं तत्सर्वं हिरण्मयं शोभनमासीत् २७ वाम·

श्री·
भाग·
नौ·
५

ऋषिस्तोषयामासयथोपदिष्टस्य कस्मिन्नाश्रमतिरश्चीयतस्थितिप्रार्थयामासेऽर्थः १८ १९ ग्रहंहिनोवेश्विनः देग्रसति
अमुमतेअमुमभीहं २० हसतोकुलप्रसूतेतेमतिरन्यथालहि षययेणकथमदगताः श्रवसत्ताश्रप्रवस्थितेतिवातदेवाहहु

पुरुषाः त्रयउत्तस्थुरपीव्यावनिताप्रियाः पद्मस्रजः कुंडलिनः तुल्यरूपाः सुवाससः १५ तान्निरीक्ष्य वरा
रोहा सरूपान्सूर्यवर्चसः अजानती पतिं साध्वी अश्विनौ शरणं ययौ १६ दर्शयित्वा पतिं तस्यै पातिव्रत्येन
तोषितौ ऋषिमामंत्र्य ययतुर्विमानेन त्रिविष्टपं १७ यक्ष्यमाणोथ शर्यातिः च्यवनस्याश्रमं गतः द
दर्श दुहितुः पार्श्वे पुरुषं सूर्यवर्चसं १८ राजा दुहितरं प्राह कृतपादाभिवंदनां आशिषश्चाप्रयुंजानो
नातिप्रीतमना इव १९ चिकीर्षितं ते किमिदं पतिस्त्वया प्रलंभितो लोकनमस्कृतो मुनिः यत्त्वं जराग्र
स्तमसत्यसंमतं विहाय जारं भजसेमुमध्वगं २० कथं मतिस्तेवगतान्यथा सतां कुलप्रसूते कुलदूष
णं त्विदं बिभर्षि जारं यदपत्रपा कुलं पितुश्च भर्तुश्च नयस्यधस्तमः २१ एवं ब्रुवाणं पितरं स्मय
माना शुचिस्मिता उवाच तात जामाता तवैष भृगुनंदनः २२ शशंस पित्रे तत्सर्वं वयोरूपाभि
लंभनं विस्मितः परमप्रीतः तनयां परिषस्वजे २३ सोमेन याजयन्वीरं ग्रहं सोमस्य चाग्रहीत्
असोमपोरप्यश्विनोः च्यवनः स्वेन तेजसा हंतुं तमाददे वज्रं सद्योमन्युरमर्षितः सवज्रं स्तंभ
यामास भुजमिंद्रस्य भार्गवः अन्वजानंस्ततः सर्वे ग्रहं सोमस्य चाश्विनोः भिषजाविति यत्पूर्वं
सोमाहुत्या बहिष्कृतौ २६ उत्तानबर्हिरानर्तो भूरिषेण इति त्रयः शर्यातेरभवन्पुत्रा आनर्ताद्रे
वतोभवत् २७ सोंतःसमुद्रे नगरीं विनिर्माय कुशस्थलीं आस्थितोभुंक्त विषयानानर्तादीनरिं
दमः २८ राम· राम·

तल्लक्षणोतिदमितमादि २७ सयमस्तत्वाणमेवमनुर्यस्यांइंद्रः २८ विवस्वान्देवावस्त्रपालयत् २८ राम· ५

2

मार्गंवस्पश्चाद्भवनस्यामहंश्रमणाय: ९८ कृपणोयंममकन्यांहंतंनयंतयेसृष्टस्मानेकं निवर्षाण्यंस्याविवाहः कृतोनेवे·
मार्हित्वाकैः नदभिप्रायेनसमनेरभिप्रायज्ञानानसेनतोइह्नितंप्रादान् ९९ इदंसृष्टोमदृष्टोयच्चंमहोवयत्तासल्पंदत्त
संपादयतो १२ श्रमोमयोः सोमयानवहितयोः सोमयानवहितयोः सोमस्यग्रहमामहत्तांयावत्तृद्धोपयस्यासोमेनया।

भ्रामस्तोभिः परिहृतानिविदित्वंतंदृष्ट्वायान्वेनवल्मीकांयेहृदपोस्वयोनेद्धवज्योतिषी ३ नैदेववोदिताबाला
ज्योतिषी केहकेनवे श्रविधान्सुप्रभावेनसमानासकननतोवक्र ४ शाकुन्मूलनिरोधोभूत्स्मेतिकानावननन्त·
एतान् राजर्षिःसप्तपालस्पदृष्टानिशिल्पिलोद्धरीन् ५ श्रुत्वाभद्रस्तुप्ताभिर्मांगतस्यविवेहितं यज्ञकेनाधि
तल्लस्यहलमाश्रुहषण ६ कृकन्याप्रादृपितंस्त्रीतांकिंचित्कानेमया दृष्ट्वातिष्ठीपृष्टानेमानिमित्रकेद्य
केनच ७ इह्नितल्लेहृदः श्रुत्वातापयातिर्जीवस्याश्रमः श्रुतिप्रसादयामासवल्मीकोनहितेशनेः ८ न
दभिमयमहत्पमारादहह्नितांमृते: कोकान्मृमससमासमपुंश्रायासमाह्नितः ९ मकन्याश्चवर्तमाण
पतिपरमकोपने श्रीलक्ष्मामासवित्तला श्रुपमसान्नद्भितिभिः १० कस्याश्चित्कालासनासमावस्रमाव।
तो तोऽहजपितामोवायवयोमेदलमीञ्छतो ११ ग्रहंग्रहोपसोमस्यपतेवामप्रसोमयोः क्रियातामेवा।
योहृपंप्रमदानांपरीक्षिते १२ वाहृमित्युक्तविप्रमभिनेशुभिघकसोनिमज्जनाभवानस्मिन्हृदस्मिद्र
विनिर्मते १३ इत्युक्त्वायाचमानेदोहर्मिनिमंतनः हृदेमज्जितोस्थितापदलीतिविप्रेयाः १४ राम·

स्यरमर्षिः पेईनापंहृष्टानीस्मादिष्टृहवाहेवनामेवंपानृपपत्नाः हृष्ट्वानेशोमार्गंवंस्मादित्विना १५ वादंसित्यभितंयथा।
वानस्मिन्नियज्ञस्मात्सूर्वेनः १२ इदंप्रवेशानः नावपिलमेतिकइंहृष्टोन्नापषिहृविप्रर्णः १४ राम· राम·

श्री. भा. ल. टी. ६

एतदेवपश्चात्तन्नाभ्यां द्रष्टयति ननुनाभागः स्वक्रतिहेधानवः मर्त्त्ये किमभुक्तात्मभक्ताननकिं भागमदर्शयद्युयं कल्पितत्वेनः आ-
नवश्याह नरादिस्यतेमस्याभिविदानी ननुपितनभक्ताभविमक्ता मत्वेपितोरुहक्तालोनयर्थः मर्त्यत्वितनागतेवाह ननहेनन
स्वार्थीः श्रेष्ठाःममतामभांत भागंवक्रुमदीयोभागः त्वमिमर्थः पारांतरेहेनानकमिटमांधानुभजामपनोतेवे न-
भवनश्चार्यांस्त्वांमदांकि सपंकुविमर्थः नथापितेभागात्वेनद मोहंनवर्वजीवनोपायेउपदेस्यामीन्याह इमइतिस।

भ्रातेदेभुक्तः किं मयाभजामपितनंगत्वा समायीत्वनाभांतु मांपुनकतदाहत्या २ इमेत्रेतिवमः
मत्रमामनेयमस्रेयमः षडेषषश्चपनाक्षः क्रमेणप्रांतिकमंणा ३ नामंघामेयमस्क्रेहेवेश्वदेवमङ्गा
त्मनेः नेस्वर्यनोथनेमत्रपविशोषितमात्मनः यदास्पमथनलोगकृतपासहातवामेया नमे
ईत्वायपुः स्वर्गानेमत्रपविशोषितं ५ रामायनमः राम. राम. राम. राम.

3

पादाभ्यांस्वविलवेः ''' घरुक्तोमर्त्येतिविहितेपुषदक्षेष्वावर्तमानेपुषष्टमङ्गः कमीपिस्थापककर्मणांतनदनुष्ठानेस.
पितेसूक्ष्मविगोषाजानेनमस्येतिकवहेविरुत २ नात्मसत्यात्मनोपितकिंटमित्यादेह्रमितिवुध्यत्वेनदर्शितायेति
तनवेश्वदेवेदसूक्ष्मेपामसयथादयनतः कर्मणोसमानेमतितेस्वयतः स्वयोगकृतः स्वमदेपातेशोषितमविद्गमात्म
नोपनतेतत् नभोसारामातिप्रयतस्मानन्तानाकेति नथस्माहिमुकवाकानयानन्तुनवानपथ्यान्कर स्वपतिते ८
वितमत्रापर्शितयन्तं ५४ राम.

३

ककुद्मिज्येष्ठो यस्मिंस्तत् विभुं ब्रह्माणं २९ ततस्थः तत्रोपगायेन ३० आद्यं ब्रह्माणं ३१ ते त्वया हृदये कृताः ते
सर्वे कालेन निरुद्धाः सम्प्रति तेषां वंशस्य विश्रुतिः चतुर्युगानि तैः विकल्पितो विभक्तः ३२ यो देवदेवस्यांशस्तस्मि
न्नररत्नायदेहि ३३ तदेवाह भुव इति ३४ पुण्यजनत्रासात् त्यक्तं पुरं स्वपुरे बलमेव विश्रुतं ततः भ्रातृभिः स्थितैः ३
६ इति श्रीभागवते नवमे तृतीयः चतुर्थे मनुपुत्रस्य नभगस्यैकस्यैवाख्यायते ततस्तोप्याम्बरीषस्य कन्याप्रतिरक्षा

तस्य पुत्रशतं जज्ञे ककुद्मिज्येष्ठमुत्तमं ककुद्मी रेवतीं कन्यां स्वामादाय विभुं गतः २९ कन्यावरं परि
प्रष्टुं ब्रह्मलोकमपावृतं आवर्तमाने गान्धर्वे स्थितोऽलब्धक्षणः क्षणं ३० तदंत आद्यमानम्य स्वाभिप्राय
न्यवेदयत् तच्छ्रुत्वा भगवान् ब्रह्मा प्रहस्य तमुवाच ह ३१ अहो राजन्निरुद्धास्ते कालेन हृदि ये कृताः
तत्पुत्रपौत्रनप्तॄणां गोत्राणि च न शृण्महे कालोऽभियातस्त्रिनवचतुर्युगविकल्पितः ३२ तद्गच्छ दे
वदेवांशो बलदेवो महाबलः कन्यारत्नमिदं राजन्नररत्नाय देहि भोः ३३ भुवो भारावताराय भगवान्भूत
भावनः अवतीर्णो निजांशेन पुण्यश्रवणकीर्तनः ३४ इत्यादिष्टोऽभिवन्द्याजं नृपः स्व
पुरमागतः त्यक्तं पुण्यजनत्रासाद्भ्रातृभिर्दिक्ष्ववस्थितैः ३५ सुतां दत्वानवद्याङ्गीं बलाय बलशालि
ने बदर्याख्यं गतो राजा तप्तुं नारायणाश्रमं ३६ इति श्रीभागवते नवमे तृतीयः ३ शु उः नाभ
गो नभगापत्यं यं ततं भ्रातरः कविं यविष्ठं व्यभजन्दायं ब्रह्मचारिणमागतं १ नाभ·

ततः नभगस्य वंशमाह नभगस्यापत्यं नाभागः नाभागादंबरीषो महाभागवतो भूदिति विस्तरेण तत्वेन
वक्ष्यपूर्वं तस्य नाभगस्य पितृदिः कृपके चरितं तेन कृष्णी रुद्रसमाद माहात्म्यत्वेन सिस्यादि नाभगेन च रितं वृद्धका
लेन कृत संप्रवेश सतं तैष्ठिकोमाविति नत्वा विभागसमये तस्मै भागमकृत्वा भ्रातरः स्वं स्वं दायं विभज्य गृहीतः
नाभगश्चागुरुकुलादागतेन भागार्थिने कं विहाय पितामस्य विहि प्रति ततं तान्तस्मिन् देवत्वं प्रभगमं ख्रिपन्ति ः १

नाभ·

श्री:
भाग:
नौ:
७

स्त्रियं चैव परं विभवं मे स्पृश्यं पं गुनने भिह्यपदं १५ पुंसामतिदुर्लभमपि तत्सर्वं स्वप्नवत्संस्तुतं निरूपितं स्वप्नभूतो देयं म
ननु यदेन्नः विभवस्यानिर्वाणं नाशं विद्वान् यत्र येन विभवेन नश्यति ज्ञानेनाशु मान्नमो विज्ञानमो दविशति १६
नव्यस्तस्मान्नेनो पिवि विभवे विरागं दृष्ट्वेन तत्राह वासुदेवे इति भावं भक्ति याम: येन भावेन दृविश्वं लोष्ठवदिति न
कैस्पृत्तने १७ भक्तिमेव सर्वेन्द्रियैस्तां भगवत्स्यात्तन्वक यन्नेन प्रपञ्चयति स वा इति त्रिभिः श्रुतिं श्रवणं च्युत
स्य सत्कथायाः सुदये वृत्तये च करा मे स्पर्शवा मान्वयः १८ मुकुंदस्य लिंगानां मालयानि स्थानानि तत्स्य

शुकः अंबरीषो महाभागः सप्तद्वीपवतीं महीं अव्ययां च श्रियं लब्ध्वा विभवं चातुलं भुवि १५ मेनेऽतिदु
र्लभं पुंसां सर्वं तत्स्वप्नसंस्तुतं विद्वान्विभवनिर्वाणं तमो विशति यत्पुमान् १६ वासुदेवे भगवति त
द्भक्तेषु च साधुषु प्राप्तो भावं परं विश्वं येनेदं लोष्ठवत्स्मृतं १७ स वै मनः कृष्णपदारविंदयोर्वचांसि
वैकुंठगुणानुवर्णने करौ हरेर्मंदिरमार्जनादिषु श्रुतिं चकाराच्युतसत्कथोदये १८ मुकुंदलिंगाल
यदर्शने दृशौ तद्भृत्यगात्रस्पर्शेंगसंगमं घ्राणं च तत्पादसरोजसौरभे श्रीमत्तुलस्या रसनां तदर्पिते १९ पा
दौ हरेः क्षेत्रपदानुसर्पणे शिरो हृषीकेशपदाभिवंदने कामं च दास्ये न तु कामकाम्यया यथोत्तमश्लो
कजनाश्रया रतिः २० एवं सदा कर्मकलापमात्मनः परेऽधियज्ञे भगवत्यधोक्षजे सर्वात्मभावं विदधन्महीमिमां
तन्निष्ठविप्राभिहितः शशास ह २१

दृशौ नेत्रे द्योतने येष्वीममा: तुलस्याः रसनां जिह्वां तस्मिन्नर्पिते तस्मै निवेदितान्नादौ १९ कामं
च चंदनादि सेवां दास्ये शिश्रिय न तु कामकाम्यया विषयेच्छया किंतु यथा उत्तम
श्लोकजनाश्रया रतिर्यथा भवेत् न यथाश्रमेन नद्रमेषु वर्धनं भावग्राम इत्येतत्स्वीकृतं २० सर्वत्रात्मो
तिभावो भावना यस्मिन् तं सर्वात्मनः स्वस्य कर्मणां कलापं समर्प्य भगवति विदधत् समर्पयन् तन्निष्ठे

भौ गं वैतैर्विप्रैरभिहितः सन्महीं शशास पालयामास
श्रुतेनाभिहतमयं माविषया वह्निनी २१

पा

पुरुषः श्रीरुद्रः कृष्णत इति दर्शनं शरीरं यस्य कृष्णदर्शनं यस्य सः वास्तुकं यज्ञभूमिगतं वसु धनं ममेत्युक्ता ६ त·
र्हि स्म तदैव ममेदमिति मानवो नाभाग उवाच पुनस्तु रुद्र उवाच नावयोरस्मिन्विवादे ते पितरि प्रश्नः
स्यादिति पृष्टवानिति पृष्टोक्तिः ७ ऋषयस्य मनोर्वा क्व यज्ञवास्तुगतमिति अविशिष्टमुच्छिष्टं विदितिरुद्रायै·
उच्छिष्टभागो वै रुद्र इति श्रुतेश्च किं च स देव ईश्वरः सर्वमर्हतीति किं पुनर्यज्ञावशिष्टमित्यर्थः ८ श्रीरु·
द्र आह यत्त इति दृशे मन्त्रदृशे श्रुतिप्रसिद्धे तथाहि बह्वृचब्राह्मणे नाभानेदिष्ठं श्रूयते नाभानेदिष्ठं वै मान·

तं कश्चित्स्वीकरिष्यन्तं पुरुषः कृष्णदर्शनः उवाचोत्तरतोऽभ्येत्य ममेदं वास्तुकं वसु ६ ममेदमृषिभिर्द·
त्तमिति तर्हि स्म मानवः स्यान्नौ ते पितरि प्रश्नः पृष्टवान्पितरं तथा ७ यज्ञवास्तुगतं सर्वमुच्छिष्ट·
मृषयः क्वचित् चक्रुर्हि भागं रुद्राय स देवः सर्वमर्हति ८ नाभागस्तं प्रणम्याह तवेश किल वास्तु·
कं इत्याह मे पिता ब्रह्मञ्छिरसा त्वां प्रसादये ९ गृहाण द्रविणं दत्तं मत्सत्रपरिशेषितं इत्युक्त्वान्तर्हि·
तो रुद्रो भगवान्सत्यवत्सलः ११ य एतत्संस्मरेत्प्रातः सायं च सुसमाहितः कविर्भवति मन्त्रज्ञो गतिं
चैव तथात्मनः १२ नाभागादम्बरीषोऽभून्महाभागवतः कृती नास्पृशद्ब्रह्मशापोऽपि यं न प्र·
तिहतः क्वचित् १३ राजोवाच भगवान् श्रोतुमिच्छामि राजर्षेस्तस्य धीमतः न प्राभूद्यत्र निर्मुक्तो ब्रह्मदण्डो दुरत्ययः

वं ब्रह्मचर्यं वसन्तं भ्रातरो निरभजन्सोऽब्रवीदित्यादि ११ आख्यानस्य स्मरणे फलमाह य एतदिति·
आत्मनो गतिं च यां मोक्षमिति शेषः १२ क्वचिदपि न प्रतिहतः सन् ब्रह्मशापोऽपि ब्रह्मशापो न दुर्वाससा निर्मुक्तः कृ·
त्यानलोऽपि यं नास्पृशदित्यन्वयः अत्र महाभागवतः अत एव कृती पुण्यवान् १३ न प्राभूदित्यत्र यस्मिन्निति शे·
षः ब्रह्मदण्डः कृत्यानलः न प्रभूतः न समर्थो बभूव १४ शुभम् ॥

श्री:
भाग:
टी:
८

5

न्नेवं भूतो मे कल्प्यं श्रुति पदानने ये ब्राह्मन तस्मा इति २८ नैवं तस्यैव तपसा हरिं हरिभक्तियोगेन [illegible] येन यत्र
नगराभूदिति पदुत्थं स्वर्गः स्वाराज्यं ब्रह्मनिष्ठानां कपयमादृ आराधयितुमिच्छुरित्याह यावत्संवत्सरमाप्य समाप्ति २९ व्रते
व्रतान्ते [illegible] ३० ३१ ब्राह्मणांश्च महाभागान् सिद्धार्थान् आप्तकामानपि भक्त्यानयत् ३२ तस्मा

तस्मा अदाद्धरिश्चक्रं प्रत्यनीकभयावहं एकान्तभक्तिभावेन प्रीतो भक्ताभिरक्षणं २८ आरिराधयिषुः
कृष्णं महिष्या तुल्यशीलया युक्तः सांवत्सरं वीरो दधार द्वादशीव्रतं २९ व्रतान्ते कार्त्तिके मासि त्रिरात्र
समुपोषितः स्नात्वा कदाचित्कालिन्द्यां हरिं मधुवनेऽर्चयत् ३० महाभिषेकविधिना सर्वोपस्करसंपदा अ
भिषिच्याम्बराकल्पैर्गन्धमाल्यार्हणादिभिः ३१ तद्गतान्तरभावेन पूजयामास केशवं ब्राह्मणांश्च महाभा
गान्सिद्धार्थानपि भक्तितः ३२ गवां रुक्मविषाणीनां रूप्याङ्घ्रीणां सुवाससां पयःशीलवयोरूप
वत्सोपस्करसंपदां ३३ प्राहिणोत्साधुविप्रेभ्यो गृहेषु न्यर्बुदानि षट् भोजयित्वा द्विजानग्रे स्वाद्वन्नं गु
णवत्तमं ३४ लब्धकामैरनुज्ञातः पारणायोपचक्रमे तस्य तर्ह्यतिथिः साक्षाद्दुर्वासा भगवानभूत् ३५
तमानर्चातिथिं भूपः प्रत्युत्थानासनार्हणैः ययाचेऽभ्यवहाराय पादमूलमुपागतः ३६ प्रतिनन्द्य स तां
याच्ञां कर्तुमावश्यकं गतः निममज्ज बृहद्ध्यायन्कालिन्दीसलिले शुभे ३७ मुहूर्तार्द्धावशिष्टायां द्वाद
श्यां पारणं प्रति चिन्तयामास धर्मज्ञो द्विजैस्तद्धर्मसंकटे ३८ ब्राह्मणातिक्रमे दोषो द्वादश्यां यदपार
[illegible] यत्कृत्वा साधु मे भूयादधर्मो वा न मां स्पृशेत् ३९

श्रीहरिं कृपालुं [illegible] गवयः शीलादियासां तेसां ३३ न्यर्बुदानि षट् षट्कोटी ३४ तर्हि देवदुर्वासा अतिथिः
सादरं समालोक्य भूत् आनर्च अर्चितवान् अभ्यवहाराय भोजनाय [illegible] आवश्यकं नित्यकर्म आह्निकं कर्म कर्तुं
गतः बृहद्ब्रह्म ३७ ३८ धर्मसंकटमेवाह यतः ब्राह्मणातिक्रमे दोषः उपपोष्य द्वादश्यामपारणेपि दो।

१ पं: व्रतवगुंप्यं यत्कृत्वा यस्मिन्न कृते ३९

किं च यज्ञाधिष्ठातारमीश्वरमणुमेवैरीते आत्मायामामज्ञाविभुं मायायुक्तं ज्ञात्वामंगातितिरतिलग्नञ्चुयेषुतेः
वशिष्टादिभिश्वरेतच्छ्रुते विलक्षतः पदविन्नद्युनिस्कवेसरस्वतीममिस्तोतनस्यः प्रतिलोममितञ्चैः
किं च कृत्सु सरस्वत्याद्योगीवाणीः सहस्रपाण्यादिमि तस्या नूपाश्च हम्मत्तसदाच्छमितिच तयोर्नानावः
नवेनानानिमिषाभावाद्दुल्लभणपंयतः अनिमिषाश्च सहस्पतममिमिषंतीति नचात्मा आश्वर्य दर्शनोत्र।
कोतनेषानिमिषोपरमादितिभावः २२ ममत्वदेयेमनजैरयिसर्गान्नप्रार्थिनः नस्पनकावना २७ आस्ता।

स्व१

इज्जेश्वर्ममैश्वैर्यजन्तमीश्वरं मखैर्विभुं स्वर्गतिं तांगहर्त्तिनः तनेर्वशिष्टोसितलोकमाहिभिर्यत्नमभि
ल्लोकममोरलनी २२ यस्य पुण्यं त्वगुणी ब्रह्मोस्य दृश्यानिलास्तवाः तल्य नूपाश्च निमिषायह
ष्वनमत्रासमः २३ स्वर्गेनप्रार्थितोयस्य मनुजेरमप्रिया स्मृतिबोद्धिरूपागायद्विरूनमस्तोक
वेष्टिनं २४ समृद्धयर्थितात्काम्याः स्वाराज्यपरिभाविताः दुर्लभानेविशिरसिनांगच्छेदरिपञ्चतः
संहृत्य भक्तियोगेन तपो पुण्येन पार्थिवा स्वधर्मेणाहविश्रीणांस्तमानस्तर्वेन्नशनेजन्हा २१ इन्द्रस्य
द्वारेषु सतेषु वंशपुण्डरीके योनमस्थापनमालिवस्तु स्वर्गस्थात्तोभयाणां सुघाधिष्ठुनेनकोपि शोधकरोद
सत्मति २२

स्वर्गप्रार्थनमा कान्त्विधापुनः मुकुरं हृदियस्यनः तानुजनानलकामाः विषयानुसस्र्युं यन्तिनहृषयंतिकथंभूता
स्वराजेनस्वरूपमुह्विनपरिभाविताः अतिप्रार्थिताश्चनपवसिश्चानामतिदुर्लभायानितिपाठे प्रानमशुनान्त
स्वराज्ये मज्ञाविद्दितोयानतपादेमङ्गुष्मापणोतिग्नेषणमहिमितिपाठेयमर्थबोध पद्मपनाम्निति पाठेत्मिता।
ज्ञानाविशोधणमपवं श्रीभगवानादरायपनाणस्वल्नस्वकामाग्रुपेतानेविहित्रमिनितिउपमंसरति स्वहम।

९

गीताटी० अ० ९ पत्र

यतत्सर्वंयस्य भ्रूभंगमात्रेणतिरोभविष्यतिकदाक्रीडयावसानेतदपिद्विपरार्द्धसंज्ञेकाले ५३ अतोवयंस
र्वेयस्यनियममाज्ञांप्रपन्नाःप्राप्ताःसन्तोलोकहितंयथाभवत्येवंतन्नियमंमूर्ध्नार्पितंवहामः अतस्तस्मैद्रो
हिणंत्वारक्षितुंनसमर्थाइतिभावः यतेरोनिरस्तस्तेवयात् ५४ श्रीरुद्रोपिप्रत्याचष्टेवयमितिचतुर्भिः

ब्रह्मोवाच स्थानंमदीयंसहविश्वमेतत्क्रीडावसानेद्विपरार्द्धसंज्ञे भ्रूभंगमात्रेणहिसंदिधक्षोःकालात्मनोय
स्यतिरोभविष्यति ५३ अहंभवोदक्षभृगुप्रधानाःप्रजेशभूतेशसुरेशमुख्याः सर्ववयंयन्नियमंप्रपन्ना
मूर्ध्नार्पितंलोकहितंवहामः प्रत्याख्यातोविरिंचेनविष्णुचक्रोपतापितः दुर्वासाःशरणंयातःशर्वंकै
लासवासिनं ५५ श्रीशंकरउवाच वयंनतातप्रभवामभूम्नियस्मिन्परेन्येप्यजजीवकोशाः भवंतिकाले
नभवंतिहीदृशाःसहस्रशोयत्रवयंभ्रमामः ५६ अहंसनत्कुमारश्चनारदोभगवानजः कपिलोपांतर
तमोदेवलोधर्मआसुरिः ५७ मरीचिप्रमुखाश्चान्येसिद्धेशाःपारदर्शनाः विदामनवयंसर्वेयन्मायांमा
ययाहृताः ५८ तस्यविश्वेश्वरस्येदंशस्त्रंदुर्विषहंहिनः तमेवशरणंयाहिहरिस्तेशंविधास्यति ५९
ततोनिराशोदुर्वासाःपदंभगवतोययौ वैकुंठाख्यंयदध्यास्तेश्रीनिवासःश्रियासह ६० संदह्यमानोजित
शस्त्रवह्निनातत्पादमूलेपतितःसवेपथुः आहाच्युतानंतसदीप्सितप्रभोकृतागसंमावहिविश्वभावने
लोदत्युंयदितस्याग्रमायावतिकलोहसन् कस्यनालंभवेज्ञालिंगच्छंतोविभमोवयम् ६२ राम॰

तिमहतिमहत्त्वमेवाह यस्मिन्परमेप्राप्तं अजोब्रह्माणः नपरजीवाः तेषांकोशाउपाधिभूताब्रह्माण्डविग्रहाः ई
दृशासन्तिब्रह्माण्डप्रमाणाअन्येपिभवतिजायतेनपश्यतियत्रयेषुब्रह्माण्डेषुलोकशोभमानानितानिवयंभ्रमामः
५६ ननुसर्वज्ञस्यतवभ्रमःकुतः तत्राहमितिपारदर्शितः सर्वेताश्चपियस्यमायांनविद्मः ५७ हेसनता।

२ मीप्सितमामंत्र्यवहिपाहि ५८ ९१

एवं द्विजैः सह विचार्य तेन स्थितो नोति अंभसेति स्व तस्य पारणं समाप्ति न दर्शितं प्राहुः अशितेनेति वाहुः श्रुतिश्चाप्ययो ह्याति
ते वाशितं नैवानशितमिति ४० अतस्त्वहमप्येतत् ४१ अचलत्कंपमानगात्रः भ्रुकुट्या कुटिलमाननं यस्य ४३

अंभसा केवलेनाथ करिष्ये व्रतपारणं प्राहुरब्भक्षणं प्राज्ञा ह्यशितं नाशितं च तत् ४० इत्यपः प्राश्य राजर्षि
श्चिंतयन्मनसाच्युतं प्रत्याचष्ट कुरुश्रेष्ठ द्विजागमनमेव सः ४१ दुर्वासा यमुनाकूलात्कृतावश्यक आग
तः राज्ञाभिनंदितस्तस्य बुबुधे चेष्टितं धिया ४२ मन्युना प्रचलद्गात्रो भ्रुकुटीकुटिलाननः बुभुक्षितश्च सु
तरां कृतांजलिमभाषत ४३ अहो अस्य नृशंसस्य श्रियोन्मत्तस्य पश्यत धर्मव्यतिक्रमं विष्णोरभक्तस्ये
शमानिनः ४४ यो मामतिथिमायातमातिथ्येन निमंत्र्य च अदत्त्वा भुक्तवांस्तस्य सद्यस्ते दर्शये फ
लं ४५ एवं ब्रुवाण उत्कृत्य जटां रोषविदीपितः तया स निर्ममे तस्मै कृत्यां कालानलोपमां ४६ तामा
पतंतीं ज्वलतीमसिहस्तां पदा भुवं वेपयंतीं समुद्वीक्ष्य न चचाल पदान्नृपः ४७ प्राग्दिष्टं भृत्यरक्षा
ह यां पुरुषेण महात्मना ददाह कृत्यां तां चक्रं क्रुद्धाहिमिव पावकः ४८ तदभिद्रवदुद्वीक्ष्य स्वप्रयासं च
निष्फलं दुर्वासा दुद्रुवे भीतो दिक्षु प्राणपरीप्सया ४९ तमन्वधावद्भगवद्रथांगं दावाग्निरुद्धूतशिखो
यथाहिं तथानुषक्तं मुनिरीक्षमाणो गुहां विविक्षुः प्रससार मेरोः ५० दिशो नभः क्ष्मां विवरान्समुद्रा
न्लोकान्सपालांस्त्रिदिवं गतः सः यतो यतो धावति तत्र तत्र सुदर्शनं दुष्प्रसहं ददर्श ५१ अलब्धनाथः स
सदा कुतश्चित्संत्रस्तचित्तोऽरणमेषमाणः देवं विरिंचं समगाद्विधातस्त्राह्यात्मयोनेऽजिततेजसो मां ५२

४७ क्रुद्धमहिं पावकोऽहिरिवाग्निरिव ४७ निष्फलं स्वहीत्स ४९ अनुषक्तं पृष्ठतः संसक्तं मेरोः गुहां विविक्षुर्यथा
वत् ५१ अरणमेषमाणः त्राणमिच्छन् अजिततेजसः हरेः चक्रात् ५२ राम· राम· राम·

पंचमे विसर्गके न ग्रहाग्रहाणां संक्रमात् इत्यो सारादिलक्षणेन नक्षत्रमध्ये नमीयंते मध्यममविदितहेदः सुलोपः
पादरूपाणां पं: २ ज्योतिश्चक्रनक्षत्राणां पतिः सोमः नेसूत्राणि पापानि नक्षत्रमेवा ग्रहादयः सकसका
येषु वर्तीनः पं: ३ सहस्रग्रा णा धारणाय सहस्र सहस्रा वेनलिनिराकारणं भूताः इदं स्वतपूषीपते ४ ग्रहणा
सणानवयुगं मेरव्यारन्सेधर्मे इति तन्तवपमनि स्तुति निमार्हणा हृषेणा सूत्रस्यपदे तेजः सामर्थ्यं तेषुयं
भावः समस्ततेजाधारि स्तुति प्रसिद्ध भगवतः श्रीभगवते दर्शनं तनुं एवं सर्वेषां नेमुन त्वमेव सर्वात्मानि हे॥

श्रुकः एवं भगवन्नारिहोद्धवं साग्रक्रमापिनः शेषबीजमपाहस्मनमारोहः हितोपहीन १
नक्षमोग्रमनेदीस्वपादस्पर्शं लिनिलिनः ग्रलावीभद्ररेतुकपयापीडितोसृश २ त्वमग्नि
देहरूणाः स्वर्थेः नेसोमोज्योतिषांपतिः त्वमापः त्वंतितिर्मी भवायुमाशेद्रियाणिच ३ त्वं
सूर्य नंनस्तथा सहस्राणो मुनतेश्रिये सर्वाश्रयाणि विषयस्वत्ति भूयादिद्धमत्ते ४ त्वंधर्मस्त्वा
मनेसर्पेन्नयज्ञाविलयत्नभुक त्वं लोकपालः सर्वात्मा त्वंतेजः पौरुषंपरं ५ त्वमः सनाभा
तिलधर्मे हृद्वेणपर्मणीलासररपमकेनदे त्रैलोकमगोपापविस्मृद्वत्वंसेमनोजवाणाद्धता
कर्मेणाणां ६ त्वं तेजसा धर्ममयेन तमः प्रकाशो धनतायरात्मना डात्मयलमहिमा
गिरिपते त्वद्रूपमतमस्दमग्नावी २ रामः

स्वनाभगुरुनकर्माणं लोकः सोत्तमममर्थः अनन्तभ्यां केवले
नमोऽहणा इस्मन्नयः अद्धनकमेनमेवाहश्रविलतांपर्माणंमेतन्नवमपर्याराद्भुपायअनवाधमेशीलान
मसगाणांधर्मकेन त्वेराहेकाधेलोकाणापयतीति तथा विम्हइमतन्नलनेवलेनायद्यानतसे ९ तदं
यद्रपंयपनिलने जमेतिहाभ्यां सर्वारीनाप्रकाशाश्चतस्थवद्भुपातेप्रकाश्यतेइतिनद्भुपं ७

वाच

अपराधं निवेदयन् प्रार्थयते अनन्तानन्तेति अखंडं तुल्यं अपचितिं निष्कृतिं मद्भक्तद्रोहे निष्कृतिं न पश्यामीति वेव
आह यस्य नाम्नि कीर्तिते नारकस्यापि मुक्तिस्तेन त्वे स्वनक किमशक्यमिति भावः ६१ ६२ नाशासे न स्पृ

अजानता ते परमानुभावं कृतं मयाघं भवतः प्रियाणां विधेहि तस्यापचितिं विधातर्मुच्येत यन्नाम्न्युदिते ना
रकोपि ६२ श्रीभगवानुवाच अहं भक्तपराधीनो ह्यस्वतंत्र इव द्विज साधुभिर्ग्रस्तहृदयो भक्तैर्भक्तज
नप्रियः ६३ नाहमात्मानमाशासे मद्भक्तैः साधुभिर्विना श्रियं चात्यंतिकीं ब्रह्मन्येषां गतिरहं परा
ये दारागारपुत्राप्तान्प्राणान्वित्तमिमं परं हित्वा मां शरणं याताः कथं तांस्त्यक्तुमुत्सहे ६५ मयि नि
र्बद्धहृदयाः साधवः समदर्शनाः वशीकुर्वंति मां भक्त्या सत्स्त्रियः सत्पतिं यथा मत्सेवया प्रतीतं
ते सालोक्यादिचतुष्टयं नेच्छंति सेवया पूर्णाः कुतोऽन्यत्कालविद्रुतं ६७ साधवो हृदयं मह्यं साधू
नां हृदयं त्वहं मदन्यत्ते न जानंति नाहं तेभ्यो मनागपि ६८ उपायं कथयिष्यामि तव विप्र शृणुष्व
तत् अयं ह्यात्माभिचारस्ते यतस्त्वं ` ` ` भवान् साधुषु प्रहितं तेजः प्रहर्तुः कुरुतेऽशिवं तपो
विद्या च विप्राणां निःश्रेयसकरे उभे ते एव दुर्विनीतस्य कल्पेते कर्तुरन्यथा ७० ब्रह्मंस्तद्गच्छ भद्रं ते
नाभागतनयं नृपं क्षमापय महाभागं ततः शान्तिर्भविष्यति ७१ इति श्रीभागवते नवमस्कं
धे मया धे चतुर्थोध्यायः ४ श्रीरामाय नमः

पः

हयामि ६४ इमं परं स्वर्लोकं हित्वा ६५ ६६ प्रतीतं प्राप्तमपि ६७ ६८ आत्मनस्त्वैवाभिचारो हिंसाय
जायतेऽभूत् प्रहितमनर्थं ६९ तयोर्विद्यासंपन्नत्वमप्यमनर्थः क्षमजनीति माफल्यं कार्यमित्याह

श्री
भाग.
टी.
११

गतेस्मादिश्लोकद्वयमभ्युक्तिः प्रीतोस्मीतिश्लोकद्वयंपुनस्तुविप्रोक्तिः १८ आत्मनिमेधायेनतेनआतिथ्येन २०
भूरियंतद्वासिनोजनः कीर्तयिष्यति २१ तमप्ययातिपायमाह गतोमुनिर्यावतानागतः तावत्संवत्सरोतिक्रान्त इ
तिद्विजस्योपयोगान्नभाजनेनातिपवित्रंआहारंतदभुक्त स्ववीर्यंचपरोहितस्यात्परानुभावेभगवतःप्रभावंमेने

राजातमकृताहारः प्रत्यागमनकांक्षया चरणावुपसंगृह्यप्रसाद्यसमभोजयत् १८ सोशित्वाहृतमा
नीतमातिथ्यंसार्वकामिकं तृप्तात्मानृपतिंप्राहभुज्यतामितिसादरं १९ प्रीतोस्म्यनुगृहीतोस्मि
तवभागवतस्यवै दर्शनस्पर्शनालापैरातिथ्येनात्ममेधसा २० कर्मावदातमेतत्तेगायंतिस्वःस्त्रि
योमुहुः कीर्तिंपरमपुण्यांचकीर्तयिष्यतिभूरियं २१ शुकः एवंसंकीर्त्यराजानंदुर्वासाःपरि
तोषितः ययौविहायसामंत्र्यब्रह्मलोकमहैतुकं २२ संवत्सरोत्यगात्तावद्यावतानागतोगतः
मुनिस्तद्दर्शनाकांक्षीराजाब्भक्षोबभूवह २३ गतेथदुर्वाससिसोंबरीषोद्विजोपयोगातिपवित्रमा
हरत् ऋषेर्विमोक्षंव्यसनंचवीक्ष्यमेनेस्ववीर्यंचपरानुभावं २४ एवंविधानेकगुणःसराजापरात्म
निब्रह्मणिवासुदेवे क्रियाकलापैःसमुवाहभक्तिं ययाविरिंच्यान्निरयांश्चकार २५ अथांबरी
षस्तनयेषुराज्यंसमानशीलेषुविसृज्यधीरः वनंविवेशात्मनिवासुदेवेमनोदधद्ध्वस्तगुणप्रवा
हः २६ इत्येतत्पुण्यमाख्यानमंबरीषस्यभूपतेः संकीर्तयन्ननुध्यायन्भक्तोभगवतोभवेत् २७ इति

श्रीभागवतेनवमेपंचमोध्यायः ५

२४ एवंविधाश्चानेकेगुणायस्यसः आविरिंच्यान्विरिंचिपदंसहितान्भोगान्निरयप्रायानपश्यदित्यर्थः २५
इतिनवमेपंचमः ५ राम. राम.

१२

देश्चजितमंजनेनश्रीहरिणायदाविसृष्टः तंतदाहिमदानवाबलंप्रविष्टः सन्तेतेषांबाह्यादीनांविनाशमेपार्थानांतेऽपिजीनाः
देस्मादानवायस्मिन्नतद्दलस्वंयदेनसंपिवार्थः किंचभगवत्रिगुणेनत्वल्लीलानामवदंड कार्यमामभ्यवतरस्तत्रीयाः स

यद्वाविसृष्टानमनंजनेनैवबलंप्रविष्टानितदैवसत्त्वं वक्तुंदवीर्यंक्षितिधिवेधावाणिहुकाव्यनसंप्रथ
नेविराजसे ८ सर्वंजगन्नाथणत्वेलमज्ञानयथानिवृत्तिः सर्वेसर्वोगुणभूतानिप्रसवात्मकदैवकृतवेवि
धेहिमदेनदनुग्रहीतृनः ९ यथास्तिदत्तमिहवाह्यपर्मोक्षात्मनुस्थितः ज्ञलेतोविप्रदेवेहितोभवनविज्वरः
यदिनोभगवांप्रीतःएकःसर्वगुणाश्रयः सर्वभूतात्मभावेनहितोभवत्विज्वरः श्रीशुकः इतिसंस्त
वतोराजाविस्मृत्यकोम्रदर्शने अभ्यागत्यनस्तवतोविप्रप्रददृशानयाजया १० सम्यक्तोस्याग्निनायेनऽ
वीसुराः स्वातिमोस्ततः प्रथापांसमक्षीपश्चितालः परमाशिषः ११ ३ म वा श्रद्धाश्चनंतदासानीव
हृत्तदृष्टमयाये कृतार्थोपियहाजन्मगालानिसमीहसे १४ इत्याकोन्नसाध्नाज्ञव्यजेवामन्मनो
येःसगृहीतोभगवावसात्मगमेपभोक्षितिः १५ यन्नामश्रुतिमात्रेणपुमान्भवतिनिर्मलः नस्मतीर्थ
पदःकिंवातस्यानामवशिष्यते १६ सात्मनुयक्षीतोविनयानिकरुणात्मना सदयंप्रहतंहत्वाय
णायनमोभिरतिता १७ राम. राम. राम. रा.

तोविप्रस्तेणनाश्यानतनुयर्द्धेणम्याहमनभितिहेनवाश्याप सर्वेभूताः तत्तत्कामेवमहाराणायेतिहृष्यतोति
गुरुः अतोस्मिकुलस्यैवकृतवोभाग्यलाभार्थविप्रसर्वभूतिर्धादिमहेत्वेम्बाहु ग्रहः सर्वेषुकृतार्थेणोद्विप्रसंतोप्र
र्थयतेयस्तीतिहारभ्यांविप्रोदेवदेवतास्मिन् ११ राजस्तमेवयाख्या १२ १७ ॥ रामायनमः राम.

तद्धर्हवेतिप्रः प्रातलात्पन्नाडो विनतंस्थागप ८ न्यक्षोविधिः सलाद्यावेयेनतं ९ मतइत्वाक्रमापकेनवद्वसिंहेनवान्यभोः
गेनविरक्तोयोगीमनतेनयोगेनकलेवरंत्यक्तुमिमः यत्यंततेनेनदेवाय १० शासन्नुपालयन्हरिमीलीने ११ देहमुत्सृजयास्य
रंजयः इंद्रो वाहोस्यनीहृवाहः ककुद्दि विषि स्थितत्वात् ककुत्स्थ इतिख्याता शास्नतस्य श्रीलीनामानि नत्कर्मनिमित्तानि १२

शेषं निवेदयामास पित्रे तेन च तद्गुरुः चोदितः प्रोक्षणायाह दुष्टमेतदकर्मकं ८ ज्ञात्वा पुत्रस्य तत्कर्म गुरु
णाभिहितं नृपः देशान्निःसारयामास सुतं त्यक्तविधिं रुषा ९ स तु विप्रेण संवादं ज्ञापकेन समाचरन् त्यक्त्वा
कलेवरं योगी स तेनावाप यत्परं १० पितर्युपरतेऽभ्येत्य विकुक्षिः पृथिवीमिमां शासदीजे हरिं यज्ञैः शशा
द इति विश्रुतः ११ पुरंजयस्तस्य सुत इंद्रवाह इतीरितः ककुत्स्थ इति चाप्युक्तः शृणु नामानि कर्मभिः
१२ कृतान्त आसीत्समरो देवानां सह दानवैः पार्ष्णिग्राहो वृतो वीरो देवैर्दैत्यपराजितैः १३ वचनाद्देवदेवस्य
विष्णोर्विश्वात्मनः प्रभोः वाहनत्वे वृतस्तस्य बभूवेंद्रो महावृषः १४ स सन्नद्धो धनुर्दिव्यमादाय विशि
खान् शितान् स्तूयमानः समारुह्य युयुत्सुः ककुदि स्थितः १५ तेजसाप्यायितो विष्णोः पुरुषस्य परा
त्मनः प्रतीच्यां दिशि दैत्यानां न्यरुणत् त्रिदशैः पुरं १६ तैस्तस्य चाभूत्प्रधनं तुमुलं लोमहर्षणं यमाय भ
ल्लैरनयद्दैत्यानभिययुर्मृधे तस्येषुपाताभिमुखं युगान्ताग्निमिवोल्बणं विसृज्य दुद्रुवुर्दैत्या हन्यमानाः स्व
मालयं १८ नम·

नात्सेवर्याखलाली आह कलांशति समभिः कृतेविश्रमेतयनीतित्थ्यायार्ष्णिग्राहः संहायः १३ इंद्रो यदि मम वाहनं
स्यात्तर्हि दैत्यान्हनिष्यामीति तेन वाहनत्वेन वृतः प्रतिज्ञा तस्या यात उरीकुर्वन् विष्णोर्वचनात्तस्य वाहनत्वाय महावृ
षो बभूवेत्यर्थः १४ १५ पामिसुतेयपुतान् यमद्रष्टोऽपि तस्सरस्तानेवं भल्लैरनयदित्यर्थः तस्य हस्तात् युक्तं दुद्रुवुः स्व

षष्ठेंऽबरीषवंश्यानामुक्त्वानंतः षष्ठाद्यष्टभिरध्यायैरिक्ष्वाकोर्वंशउच्यतेतत्रषष्ठे सहे मांधातृतोनिरूप्यतेप्रसंगा
त्सौभरेराख्यानंमांधातृतनयापतेः तंतवेसंतानायार्थितः श्वर्थितोदुःखात्मनिर्मिताः एतेरथीतरस्यक्षेत्रेप्रसूताः तत्त्वेनांगिरसाजाताः
संतः अंगिरसोवीर्येणोत्पन्नत्वादांगिरसाः स्मृताः पुनरपिस्यात रथीतराणांमुख्यभूताजातानांप्रवराः मुख्याःस्मृताः यतः क्षत्रोपेताः ब्रा
ह्मणाएवेत्यर्थः ३ तदेवंमनोर्दशसुपुत्रेषुपृषध्रकविनभगदिष्टकरूषादीनांवंशमनुवर्ण्यप्रासंगि
कंनभगक्रमेणोक्तः इदानींमनोर्नवमंतनयमिक्ष्वाकोर्वंशमाह क्षुवतइत्यादिनायावत्सोमवंशप्रस्तावः ततेक्षुवतोम

श्रीशुकः विरूपःकेतुमान्शंभुरंबरीषसुतास्त्रयः विरूपात्पृषदश्वोभूत्तत्पुत्रस्तुरथीतरः १ रथीतरस्याप
जस्यभार्यायांतंतवेर्थितः अंगिराजनयामासब्रह्मवर्चस्विनःसुतान् २ एतेक्षेत्रप्रसूतावैपुनस्त्वांगिरसाःस्मृ
ताः रथीतराणांप्रवराःक्षत्रोपेताद्विजातयः ३ क्षुवतस्तुमनोर्जज्ञेइक्ष्वाकुर्घ्राणतःसुतः तस्यपुत्रशतज्ये
ष्ठाविकुक्षिनिमिदंडकाः ४ तेषांपुरस्तादभवन्नार्यावर्तेनृपानृप पंचविंशतिःपश्चाच्चत्रयोमध्येपरेन्यतः
सएकदाष्टकाश्राद्धेइक्ष्वाकुःसुतमादिशत् मांसमानीयतांमेध्यंविकुक्षेगच्छमाचिरं ६ तथेतिसवनं
गत्वामृगान्हत्वाक्रियार्हणान् श्रांतोबुभुक्षितोवीरःशशंचाददपस्मृतिः ७ राम. राम.

नोर्घ्राणतोजनितेक्ष्वाकुःपंजनयामास इक्ष्वाकुपुत्राणांशतिपूर्वोक्तंवक्ष्यामिप्रायोक्तानिहृष्टपुत्राणांज्येष्ठाः ४ आर्या
वर्तः पुण्यभूमिमध्यं विंध्यहिमालययोः तस्मिन्पुरस्तात्पूर्वस्यांदिशिपर्यंतेमध्ये विभागेनपंचविंशतिर्हंयतैर्येवपश्चात्
पंचविंशतिमध्येतस्यपश्चात्रयः क्षुवतस्तुमनोर्जज्ञे दिक्षुबाणेषु ५ विकुक्षिर्विकुक्षिमध्यादइतिविष्णुतइतिनचवदानयदे
नमाहसएकइतिवत्नाभिः ६ क्रियार्हाणानश्राद्धानर्हानश्यानमदायत ७ रा. राम. राम

श्री
भा॰ स्कं॰
टीक॰
८

पतितानि यानि स्वशिरांसि तत्रत्यैरक्षिभिस्तैः पश्यंत इत्यर्थः उद्यतानि आयुधानि येषां तैर्दोर्दंडैर्युक्ताः ४० वाहानैरावत
नपादरोहकानारोहं गजयंतारं आर्छयत् अपीडयत् ४१ दुर्मर्षः असहनो बलिः ४३ टंकवत्तीक्ष्णाग्रैः शिखरैः

कबंधास्तत्रचोत्पेतुः पतितस्वशिरोक्षिभिः उद्यतायुधदोर्दंडैराधावंतो भटान्मृधे ४० बलिर्महेन्द्रं दश-
भिस्त्रिभिरैरावतं शरैः चतुर्भिश्चतुरो वाहानेकेनारोहमार्छयत् ४१ सतानापततः शक्रस्तावद्भिः शी-
घ्रविक्रमः चिच्छेद निशितैर्भल्लैरसंप्राप्तान्हसन्निव ४२ तस्य कर्मोत्तमं वीक्ष्य दुर्मर्षः शक्तिमाददे
तां ज्वलंतीं महोल्काभां हस्तस्थामच्छिनद्धरिः ४३ ततः शूलं ततः प्रासं ततस्तोमरमृष्टयः यद्यच्छस्त्रं समा-
दद्यात्सर्वं तदच्छिनद्विभुः ससर्जाथासुरीं मायामंतर्धानगतोऽसुरः ततः प्रादुरभूच्छैलः सुरानीकोप-
रि प्रभो ४५ ततो निपेतुस्तरवो दह्यमाना दवाग्निना शिलाः सटंकशिखराश्चूर्णयंत्यो द्विषद्बलम्
४६ महोरगाः समुत्पेतुः दंदशूकाः सवृश्चिकाः सिंहव्याघ्रवराहाश्च मर्दयंतो महागजान् ४७ यातु-
धान्यश्च शतशः शूलहस्ता विवाससः छिंधि भिंधीति वादिन्यस्तथा रक्षोगणाः प्रभो ४८ ततो महा-
घना व्योम्नि गंभीरपरुषस्वनाः अंगारान्मुमुचुर्वातैराहताः स्तनयित्नवः ४९ सृष्टो दैत्येन सुमहान्वह्निः
श्वसनसारथिः सांवर्तक इवात्युग्रो विबुधध्वजिनीमधाक् ५० ततः समुद्र उद्वेलः सर्वतः समदृश्यत
प्रचंडवातैरुद्धूततरंगावर्तभीषणः ५१ एवं दैत्यैर्महामायैरलक्ष्यगतिभी रणे सृज्यमानासु मायासु वि-
षेदुः सुरसैनिकाः ५२ न तत्प्रतिविधिं यत्र विदुरिंद्रादयो नृप ध्यातः प्रादुरभूत्तत्र भगवान्विश्वभावनः

सद्दिनाः ४८ स्तनयित्नवश्च अंगारान्मुमुचुरित्यनुषंगः ४९ अधाक् अधाक्षीत् अधाक्षीदित्यर्थः ५० उद्धतैः
तरंगावर्तैश्च भीषणः ५१ एवं महामायैः दैत्यैः सृज्यमानासु ५२ यत्र यदा तैः ध्यातः सन् ५३

१२

10

स्रारोहंतीत्यारोहाः तैः सहिताश्च मेघवाहाः पूर्वं न केवलं गजादय उक्ताः अश्वभूताः निकृत्ता बाह्वादयो येषां हि ते
निधनादीनि येषां तेषां देवादीनां पदाघातै रथांगैश्चूर्णितादायोधनादुल्बणं भूमेरुत्थितो रेणुर्दिशः खं द्युमणिं च
हर्षकाद्यपि सदेवलोके स्मयं वर्तते न कथंभूतादसृक्स्रुतिभिः रक्तधाराभिः परिप्लुतात् सिक्तात् यद्वा रेणुरेव नाहेतोर्मे

वृषाकपिस्तु जंभेन महिषेण विभावसुः इल्वलः सह वातापिर्ब्रह्मपुत्रैररिंदम ३२ कामदेवेन दुर्म
र्ष उत्कलो मातृभिः सह बृहस्पतिश्चोशनसा नरकेण शनैश्चरः ३३ मरुतो निवातकवचैः कालेयैर्वस
वोऽमराः विश्वेदेवास्तु पौलोमै रुद्राः क्रोधवशैः सह ३४ त एवमाजावसुराः सुरेंद्रा द्वंद्वेन संहत्य च युध्य
मानाः अन्योन्यमासाद्य निजघ्नुरोजसा जिगीषवः तीक्ष्णशरासितोमरैः भुशुंडिभिश्चक्रगदर्ष्टिपट्टिशैः
शक्त्युल्मुकैः प्रासपरश्वधैरपि निस्त्रिंशभल्लैः परिघैः समुद्गरैः सभिंडिपालैश्च शिरांसि चिच्छिदुः ३५
गजास्तुरंगाः सरथाः पदातयः सारोहवाहा विविधा विखंडिताः निकृत्तबाहूरुशिरोधरांघ्रयः छि
न्नध्वजेष्वासतनुत्रभूषणाः तेषां पदाघातरथांगचूर्णितादायोधनादुल्बण उत्थितस्तदा रेणुर्दिशः खं
द्युमणिं च छादयन्न्यवर्ततासृक्स्रुतिभिः परिप्लुतः ३६ शिरोभिरुद्धूतकिरीटकुंडलैः संरंभदृग्भिः परिदष्टदच्छ
दैः महाभुजैः साभरणैः सहायुधैः सा प्रास्तृता भूः करभोरुभिर्बभौ ३७

वर्तनभावेऽन्वः रक्तधाराणां तात्पर्येण मुच्छलनादिसंपर्कः प्रथमांतपाठे रेणोर्विशेषणं ३६ टीका पूर्ववं ३७ शिरो
भिर्महाभुजैश्च करभसदृशैरूरुभिश्च साभरणैः प्रकर्षेणास्तृता नाम अतीव बभौ कथंभूतैः शिरोभिः उद्धूतानि उत्पाति
तानि किरीटानि कुंडलानि च येभ्यः संरंभयुक्ता दृग्भिर्येषां तैः परिदष्टा दच्छदा ओष्ठा येषां तैः ३७

मेसच्चरितंव्रतंयस्ययोहंतस्यब्रह्मतपः ५० मिथुनव्रतिनांदांपत्यधर्मिणांयेयदिप्रसंगस्तर्हितद्व्रतेष्वसंगेष्वेवपरे
पृथक्कार्यइतिशेषः ५१ सभाजातंदारपपंचवयातिएकइतियेवामत्स्यानांभोगाभिःसंबध्यात्आसंअभूवमित्यर्थःतत
स्वमनैःपंचसहस्रसर्गीआसंप्रत्येकंनामयुत्रशतनूपएत्पत्रःउभयकृत्यानिऐहिकपारत्रिकाणिकर्माणितद्विषया
णांमनोरथानांअर्थभावःअर्थबुद्धिमान् ५२ न्यासाश्रमस्मात्मातएववानप्रस्थमेइत्यर्थः ५३ अध्यात्मिकींगतिं

अहोइमंपश्यतमेविनाशंतपस्विनःसच्चरितव्रतस्य अंतर्जलेवारिचरप्रसंगात्प्रच्यावितंब्रह्मचिरंधृतं
यत् ५० संगंत्यजेतमिथुनव्रतिनांमुमुक्षुः सर्वात्मनानविसृजेद्बहिरिंद्रियाणि एकश्चरन्रहसिचि
त्तमनंतईशेयुंजीततद्व्रतिषुसाधुषुचेत्प्रसंगः ५१ एकस्तपस्व्यहमथांभसिमत्स्यसंगात्पंचाशदासमु
तपंचसहस्रसर्गः नांतंव्रजाम्युभयकृत्यमनोरथानांमायागुणैर्हृतमतिर्विषयेर्थभावः ५२ ए
वंवसन्गृहेकालंविरक्तोन्यासमास्थितः वनंजगामानुययुस्तत्पत्न्यःपतिदेवताः ५३ तत्रतप्त्वात
पःतीक्ष्णमात्मवान्सहैवाग्निभिरात्मानंयुयोजपरमात्मनि ५४ ताःस्वपत्युर्महाराजनिरीक्ष्याध्या
त्मिकींगतिं अन्वीयुस्तत्प्रभावेनअग्निंशांतमिवार्चिषः ५५ इतिश्रीभागवतेनवमस्कंधेषष्ठोध्यायः ६
शुकः मांधातुःपुत्रप्रवरोयोंबरीषःप्रकीर्तितःपितामहेनप्रवृतोयौवनाश्वस्तुतत्सुतः १

ब्रह्मणिलयं ५५ इतिभावार्थदीपिकायांनवमेषष्ठः ६ मांधातुरन्वयःप्रोक्तःसप्तमेयत्रगीयते पुरु
कुत्सस्यचाख्यानंहरिश्चंद्रस्यचोत्तमं पुत्रप्रवरःपुत्रश्रेष्ठः सपितामहेनयुवनाश्वेनप्रवृतःपुत्रत्वेनस्वी
कृतः अतएवतस्यमांधातुःप्रवरपततत्सुतः अंब ॥ ॥
रीषस्यसुतः ॥ ॥

तथेमम्यपोढुः स्वस्त्रीणां मृत्यौ स्थिते किंपुनः मन्दजीवानां यथाः स्थिरः नाशमिति ४१ ततः किं हतं तदाह मुनिरिति निद्राभ्यां
तपोवनतीर्थानि पंचश्रानापि राजकन्याभिः सप्तकम्पवृत्ताद्भुतः ४३ ४४ नद्याना हर्म्यावाणीयति सदतिवर्नेभि वहूवद्य।
निमाक्रमामध्यें श्रुतनाभिः सहस्रोभदम्भुमरेणानयः कांभेस्यु ग्रामगौर्यंडर्वनंपगुणः नम्राश्रिमसमद्रास्त्रनर्ज्ञाः परिहेक्षा।
येषुतेषु गृहीतनयानानाविधेषु प्रवेषु च स्वमलामंश्यास्त्रियधानपुष्पस्यु वकपुष्पभूनेषु सौगंधिकानां कल्हाराणां चका।

साथ विधेन तथात्मानं स्वस्त्रीणां मृत्यौ स्थिते किंपुनः मन्देजीवानामित्यवसितः प्रभुः ४१ मुनिप्रवेशितः
तपोवनं ततः पुरमगात् हर्म्याण्यकर्माभिवृत्तः पंथामनावरः ४२ नामाकलिभूपालः स्वर्गपोसमोह
र समाप्तनृपे स्वार्थं च इति नक्तं नवेतस्या ४४ सवहूर्यवनाभिरयाणीवनयः श्रिया नद्यंपरिस्कृतेषु गृहेषु।
नानोपवनामलाभः स्वस्मेसौगंधिककाननेषु ४५ महार्हस्थपाश्मनवसमभूषणा " नीनलेपामव।
कांभाल्पवैमलेकान्तस्त्रीपुष्पेषु निमग्नाक्षेत्रगाथवृद्धिकं भृंगवशुचि ४९ यस्यार्हस्थंभनमेवीत्यमसदीपव।
नीपतिः विस्मितः स्तंभमहाहान्सार्वभौमस्य यान्विते एवंगृहेभिरनेविषयाणि विषयैस्सवैः सवमानोन।
वानप्रस्थान्स्तोके विनानलः ४८ सकलाविद्दुपासीनस्थान्स्थमयस्तत्वामान्भतः दस्याचक्रवाचार्यमनस्य।
गमसञ्छ्रितं ४६

नानि स्तोमायेषु ४७ कर्पूरंभूनेषु गृहस्थादिषु सर्वलेहाना: स्त्रियः पुरुषाश्चस्यनुमायन्तो हिनास्तपतिताः भृंगाश्ववंदिनष्ट·
येषु कण्ठभूतः महार्हस्थाणिभिः स्पलाहितामयन् ४८ संभसाला ४७ अस्मक्षीके हतलिंगभिः ४८ इदानीन स्थानतना
यथावंतवानप्रस्थाश्रमसमस्तकर्त्तव्यविहितानिसमाभिः श्रान्तनोमनमोहेतोः आत्मनापवनंतयाश्रातिरदशा ४८ ॥
राम· राम· राम·

श्री
भाग
टी
१५

12

हरिश्चंद्रोस्य वैयप्रवेला कोणाण९श्रातेस्माहिस्तुतिप्रश्विइ हरिश्चंद्रस्यकितिमाहसोनपत्यइमाहियावस्था पत्
मासिकस्यं शरणं यातः नत्वाह पुत्रो मे जायतां यदि वीरः पुत्रो मे जायेत तर्हि तेनैव पुरुषपशुना त्वां यजेयमै
तिभाषमाणं श्रुत्वा तथेत्युक्तवता वरुणेन निश्चिते नाम्ना रोहितो नाम सञ्जातः ९ जाते पुत्रे स वरुणो जातः सुतो मामनेन
यजस्वेति समयस्माहाथ्य सोब्रवीत् यदा पशुर्निर्दशः निर्गतदशादिवसः स्यादित्यब्रवीत्सतसंगः १०

सोनपत्यो विषण्णात्मा नारदस्योपदेशतः वरुणं शरणं यातः पुत्रो मे जायतां प्रभो ८ यदि वीर म
हाराज तेनैव त्वां यजइति तथेति वरुणेनास्य पुत्रो जातस्तु रोहितः ९ जातः सुतो ह्यनेनांग मां यज
स्वेति सोब्रवीत् यदा पशुर्निर्दशः स्यादथ मेध्यो भवेदिति १० निर्दशे च स आगत्य यजस्वेत्याह सोब्र
वीत् दंताः पशोर्यज्जायेरन्नथ मेध्यो भवेदिति ११ जाता दंता यजस्वेति स प्रत्याहाथ सोब्रवीत् यदा
पशोः पुनर्दंता जायंतेथ पशुः शुचिः १२ पुनर्जाता यजस्वेति स प्रत्याहाथ सोब्रवीत् सान्नाहिको
यदा राजन् राजन्योथ पशुः शुचिः १४ इति पुत्रानुरागेण स्नेहयंत्रितचेतसा कालं वंचयता तं
तमुक्तो देवस्तमैक्षत १५ रोहितस्तदभिज्ञाय पितुः कर्म चिकीर्षितं प्राणप्रेप्सुर्धनुःपाणिरर
ण्यं प्रत्यपद्यत १६ पितरं वरुणग्रस्तं श्रुत्वा जातमहोदरं रोहितो ग्राममेयाय तमिंद्रः प्रत्यषेधत
१७ राम.

राजन्हेवरुण राजन्नृपः पशुर्यदा सन्नाहिकः कवचधर्मंधारीः संग्रामसमर्थः अथपशुःशुचिः १४
इत्येवं तं तं कालं वंचयता ताताऽस्मात् प्रार्थितो देवो वरुणः तं तं कालं प्रतीक्षमाणोस्थितः १५ चिकीर्षिता
प्राणप्रेप्सुना पशुना वरुणाय यजन १६ ततस्वरूपं पितेन वरुणेन ग्रस्तं श्रुत्वा जाते महोदरोगयस्तं पितरंश्रु
ना १७ राम.

५

इमे यौवनाश्वांबरीषहारीता मांधातृगोत्रस्य प्रवराः श्रुतं तत्प्रवरविशेषप्रवर्तकाः । यद्वा यौवनाश्वविशेषणं पितामहेन मां
धात्रा स्वपुत्रत्वेन वृतः मांधाता मम [illegible] अंबरीषयौवनाश्वहारीताः यदा [illegible] लापनः हारीतकृत्स्न [illegible]
[illegible] भगवानांगिरसांबरीषयौवनाश्वहि मांधातार [illegible] स्वजनेष्व [illegible] आंगिरसस्यांतिरसहारीतेति [illegible] मांधाता
अंबरीषयौवनाश्वानीति १ पुरुकुत्सस्य वंशं कथयितुमाह तेन [illegible] विवाहं [illegible] नर्मदा [illegible]
वधानवधात्मानेन पुरुकुत्सो नागान्न्युयवेताभूत् [illegible] मंदपर [illegible] नलयन [illegible] नाम [illegible] यमिति

हारीतस्तस्य पुत्रोभून्मांधातृप्रवरा इमे १ नर्मदा भ्रातृभिर्दत्ता पुरुकुत्साय योरगैः तया रसातलं नीतो भुजगें
द्रप्रयुक्तया २ गंधर्वानवधीत्तत्र वध्यान्वै विष्णुशक्तिधृक् नागाल्लब्धवरः सर्पादभयं स्मरतामिदं त्रसद्दस्युः
पौरुकुत्सो योनरण्यस्य देहकृत् हर्यश्वस्तत्सुतस्तस्मात्प्रारुणोथ त्रिबंधनः ४ तस्य सत्यव्रतः पुत्रस्त्रिशंकुरि
ति विश्रुतः प्राप्तश्चांडालतां शापाद्गुरोः कौशिकतेजसा ५ सशरीरो गतः स्वर्गमद्यापि दिवि दृश्यते
पातितोवाक्शिरा देवैस्तेनैव स्तंभितो बलात् ६ त्रैशंकवो हरिश्चंद्रो विश्वामित्रवसिष्ठयोः यन्निमित्तमभूद्यु
द्धं पक्षिणोर्बहुवार्षिकं ७ राम॰

देहकृत्पिता त्रसद्दस्योः सुतो ऽनरण्य इत्यर्थः प्रारुणस्तत्सुतः [illegible] देहेनैव देवेशा [illegible] त्रिशंकुः [illegible]
[illegible] पिता [illegible] गुरोः [illegible] [illegible] कौशिकस्य [illegible] यमानविप्रकन्यादारे ।
[illegible] गुरोः पितुः [illegible] कौशिकस्य विश्वामित्रस्य तेजसा प्रभावेण तेनैव कौशिकेन ६ पक्षिणोः [illegible]
[illegible] विश्वामित्र [illegible] पक्षिणौ [illegible] विश्वामित्र
[illegible] अभूदिति प्रसिद्धं ७ राम॰

अष्टमेरोहितस्यांतोवंशोयत्राभवन्नृपः सगरः कपिलात्तेपाद्दिग्धिः दग्धायस्यसुतानवः चंपस्तस्माद्भूयेनचंपापुरीवि-
निर्मिताअतः चंपात्सुदेवः हृताभूर्यस्य २ और्वेणऋषिणाआत्मानंदेहंप्रजावंतंसगर्भं ३ गरोविषंतेनगरेणस-
हैवजातः ४ गुरुवाक्येनऔर्ववचनेनकांश्चिद्दृष्टान्वैविकृतवेषिणश्चक्रे तदेवाहमुंडानितिमुक्तकेशानर्द्धमुंडितान्

श्रीशुकः हरितोरोहितसुतः चंपः तस्माद्विनिर्मिता चंपापुरीसुदेवोतोविजयोयस्यचात्मजः १
भरुकः तत्सुतः तस्माद्वृकस्तस्यापिबाहुकः सोरिभिर्हृतभूराजासभार्योवनमाविशत् २ वृद्धंतंपं-
चतांप्राप्तंमहिष्यनुमरिष्यती और्वेणजानतात्मानंप्रजावंतंनिवारिता ३ आज्ञायास्यैसपत्नीभिर्गरो
दत्तोन्धसासह सहतेनैवसंजातः सगराख्योमहायशाः ४ सगरश्चक्रवर्त्यासीत्सागरोयत्सुतैःकृतः
यस्तालजंघान्यवनान् शकान्हैहयबर्बरान् ५ नावधीद्गुरुवाक्येनचक्रेविकृतवेषिणः मुंडा-
न्श्मश्रुधरान्कांश्चिन्मुक्तकेशार्द्धमुंडितान् ६ अनंतर्वाससः कांश्चिदबहिर्वाससोपरान् सो-
श्वमेधैरयजत सर्ववेदसुरात्मकं ७ और्वोपदिष्टयोगेनहरिमात्मानमीश्वरं तस्योत्सृष्टंपशुंयज्ञे
जहाराश्वंपुरंदरः ८ सुमत्यास्तनयादृप्ताः पितुरादेशकारिणः हयमन्वेषमाणास्तेसमंतान्न्य-
खनन्महीं ९ प्रागुदीच्यांदिशिहयंददृशुःकपिलांतिके एषवाजिहरश्चौरआस्तेमीलितलोच-
नः हन्यतांहन्यतांपापइतिषष्टिसहस्रिणः उदायुधाअभिययुरुन्मिमेषतदामुनिः ११ स्वशरीरा-
ग्निनातावन्महेंद्रहृतचेतसः महद्व्यतिक्रमहताभस्मसादभवन्क्षणात् १२ राम· राम·

६ ७ और्वेणउपदिष्टोयोगउपायस्तेनतस्यद्वेभार्येसुमत्याः पुत्राणांप्रभावेनसुवाहसहस्रमन्याइतिषष्टिः व-
षवाजिहरइतिब्रुवाणा १० भिययुःषष्टिसहस्राणिपरिकेंद्रकतयासंतियेषां उन्मिमेषलोचनेउन्मीलनेचकार ११

समां वर्षं १८ द्वितीये च वर्षे हं ब्रह्मास्त्र यो नामेत्यनन्त्येव तं प्रत्यक्षेपत किंचिदाह्न १९ २० बहुलेन मुख मुद्दरं यस्य मह
त्स्म कथा यस्य सः २१ आत्मवान् जमदग्निरभुद्वरभूत् अपास्तो भूतिः सा ममगाद्युत्ता तया भूहिमसंध्यः २२ उपरिष्टात्
विश्वामित्रस्तनात्योन सुप्रसंयोगेन २३ अविरतां गतिं त्रान २४ तामेव गतिमाह साह्वाभ्यां मनः स्थिरमापारयन्तत्त्वा
नेकतानध्यानात तयाज्ञानेन विनिर्दहन् मातिहित्वा मुक्तो मुक्तबंधनः तस्याविस्मयः मनाम सोहि संसारः मनवाग्

भूमेः पर्यटनं पुण्यं तीर्थेष्वेव निषेवणः गोहितार्थाद्विजश्रेष्ठः सोप्यरण्ये वसन्नमा १८ एवं द्वितीये ।
तृतीये चतुर्थे पंचमे तथा अभ्यस्तामीति निश्चितो विप्रो भूत्वा हृद् ब्रह्मा १९ षष्ठे च सप्तमे तत्र चरितात्मो
हितः पुरी उपव्रजन्नसौ गांतीद्वरीणान्न अप्रसूतो २० अनः शोकं पश्यति सोयं प्रदायनमविंदत २०
ततः पुरुषमेयेन हरिवेद्यां महायशाः स्कन्दोद्दीयज्ञ हेवान्ज नाणां दीनमहत्त्वयः २१ विश्वामित्रो
भवन्नतस्मिन्होतावाचार्यः पुरात्मवान् जामदग्निरभूद्ब्रह्मा वसिष्ठो यामसामगः २२ तस्मिन्होता
द्दविर्दः पातको भमयंवरंथ पुनः शोकस्य माहात्म्यमुपविश्यास्त्र यवनाते २३ सत्यमार्गेण तिष्ठन्सा
सभाध्यमस्य भूपतेः विश्वामित्रोपशांप्रीतो हृदो विदहनां गतिं २४ मनः स्थिरमातामुद्भिः तेनासो
पातितेनतन् वेदाभ्यासे स्वस्तुभजा दानमहान्मुनि २५ तस्मिन्साक्तकता ध्यानात्तया ज्ञानविनि
र्दहन् हित्वा नास्वनभावेन निर्वाणमलवसंविता २६ अनिर्देषयमनतेन तथाविधु मुक्तबंधनः २

मयं हि सोप्यमन इति श्रुतेः अतो न पाह्व नाम्यायां स्थिरत्या मनो धारयन् एकीकुर्वन्तां स्थिरीमुद्रिरेकीकुर्वन्
अपसेनसातने जो नितोनतं च वेदाक्रान्तेन वभूता दावहस्ता देतेस्वभूता दिमहकारं महात्मनि महतत्वे २५ तस्मि
न्विषया कारे स्थानमुपसाने कानां ज्ञान घामात्मत्वेन ध्यानात्तया ध्यान वस्मिन्मयाअात्माव दकमसानेन विनिर्दहन् ति
वाणमलवसंविता तोच हित्वा मुक्तबंधनः अनिर्देश्य नाम तत्तेऽपासेन भावेन स्वस्वरूपेणानस्था २८ इति नवमस

[illegible] ः १ ॥

श्री भाग. टी. ९

अज्ञानं तोषयंतानं तोप्युन्नर्कं ध्यावयंतीति नष्टावबहिर्दीप्तानं सुप्रमातेवमायायः २१ अजनः ब्रह्मापि त्वामद्यापि न पश्यति न च बुध्यते कथंभूतमात्मनः स्वस्मात् परं कैर्हेतुभिः समाधियुक्तिभिः समाधिनापरोक्षं न पश्यति युक्तिभिः परोक्षमपि सम्यग्न बुध्यत इत्यर्थः अपरे अर्वाचीनास्तु कुतस्त्वां पश्येयुः अर्वाचीनत्वे हेतुः तस्य ब्रह्मणः मनश्शरीरं बुद्धयश्च सत्त्वतमोरजः कार्याणि तानि धियो विविधाः देवतिर्यङ्नराणां समाः तेषु सृष्टाः तस्मात्पि वयमप्रकाशाः स्वात्मा कुतः पश्याम इत्यर्थः २२ अपरे तर्हि किं पश्यन्ति तत्राह ये देहभाजः ते बहिःस्थिताः

तत्रासीनं मुनिं वीक्ष्य कपिलाख्यमधोक्षजं अस्तौत्समाहितमनाः प्राञ्जलिः प्रणतो महान् १२
अंशुमानुवाच न पश्यति त्वां परमात्मनोऽजनो न बुध्यतेऽद्यापि समाधियुक्तिभिः कुतोऽपरे तस्य मनः
शरीरधीविसर्गसृष्टा वयमप्रकाशाः २२ ये देहभाजस्त्रिगुणप्रधाना गुणान्विपश्यन्त्युत वा तमश्च
यन्मायया मोहितचेतसस्त्वां विदुः स्वसंस्थं न बहिःप्रकाशाः २३ तं त्वामहं ज्ञानघनं स्वभा-
वप्रध्वस्तमायागुणभेदमोहैः सनन्दनाद्यैर्मुनिभिर्विभाव्यं कथं विमूढः परिभावयामि २४

14

सम्यक् स्थितमपि त्वां न विदुः किंतु गुणानेव विपश्यन्ति उत वा अपि तु तम एव यस्मिंल्लीयन्ते त्रिगुणा बुद्धिरेव प्रधानं येषां अतो बहिरेव प्रकाशो ज्ञानं येषां तु हि परं तेजस्तया अनात्मसु अयो विषयाननुसन्तीति सुषुप्तौ तम एव केवलं न तु निर्गुणं त्वां मत्त्वसंस्थं यत एतत् यस्य तव मायया चेतो मोहितं चेतो येषां ते २३ तथापि विचारेण ज्ञातुमपि शक्यसीति चेत्तत्राह तं त्वामहं विमूढः कथं परिभावयामि विचारयामि चिद्भूतं ज्ञानघनं शुद्धज्ञानमूर्तिं स्वभावेनैव प्रध्वस्तो मायागुणनिमित्तो भेदमोहो येषां तैर्विभाव्यं विचिन्त्यं स्वयं भावः ज्ञानघनत्वात् न तावत्ते ज्ञानविषयत्वं विचारविषयत्वमपि मायागुणाभिभूतात्मनो न विचारोत्तमर्थः इति २४

कृ ९

केचित्तु कपिलस्य कोपाग्निना दग्धा इति वदन्ति तन्निराकरोति नेति द्वाभ्यां न इत्यत आह सत्त्वधामनि शुद्धसत्त्वमू-
र्त्तौ जगत्पवित्रः शुद्धिकृत् आत्मा यस्य तस्मिन् कथं विभाव्यते सम्भाव्यते असम्भावनायां दृष्टान्तः भुवो रजः
खे कथं सम्भाव्यत इति १३ किञ्च येन यस्य ईरिता सुदृढा नौः तस्य विपश्चितः सर्वज्ञस्य कथं पृथक् मति शत्रुमि-
त्रादिभेददृष्टिः १४ तदेवं सगरस्य सुमत्यां पुत्रेषु नष्टेषु केशिन्याः पौत्र एकः समासीनः पितृव्याज्ञया प्रयत्न-
कृत इति दर्शयितुमाह योऽसमञ्जस इत्युक्तः केवलमज्ञः क्रमतः समञ्जस एव स केशिन्याः सुतः तत्र

न साधुवादो मुनिकोपभर्जिता नृपेन्द्रपुत्रा इति सत्त्वधामनि कथं तमो रोषमयं विभाव्यते जगत्प-
वित्रात्मनि खे रजो भुवः १३ यस्येरिता सांख्यमयी दृढेह नौर्यया मुमुक्षुस्तरते दुरत्ययं भ-
वार्णवं मृत्युपथं विपश्चितः परात्मभूतस्य कथं पृथङ्मतिः १४ योऽसमञ्जस इत्युक्तः स के-
शिन्या नृपात्मजः तस्य पुत्रोंऽशुमान्नाम पितामहहिते रतः १५ असमञ्जस आत्मानं दर्श-
यन्नसमञ्जसं जातिस्मरः पुरा सङ्गात् योगी योगाद्विचालितः १६ आचरन् गर्हितं लोके ज्ञा-
तीनां कर्म विप्रियं सरय्वां क्रीडतो बालान् प्रास्यदुद्वेजयञ्जनं एवं वृत्तः परित्यक्तः पित्रा
स्नेहमपोह्य वै योगैश्वर्येण बालांस्तान् दर्शयित्वा ततो ययौ १८ अयोध्यावासिनः सर्वे बा-
लकान् पुनरागतान् दृष्ट्वा विसिस्मिरे राजन् राजा चाप्यन्वतप्यत १९ अंशुमांश्चोदितो
राज्ञा तुरगान्वेषणे ययौ पितृव्यखातानुपथं भस्मान्ति ददृशे हयं २० ताम॰

ननु कथं असमीचीनाचरितस्यैव नृपस्यात्मजो देहजातः १५ तस्य कथामाह चतुर्भिः असमञ्जसः
पुरा पूर्वजन्मनि १७ एवंविधः योगी सन् सङ्गात् विचालितः १६ अत इदानीं जातिस्मरः सन्नसमाप
विलापयज्जनमुद्वेजयन् लोकगर्हितं ज्ञातीनां च विप्रियं कर्माचरन् क्रीडतो बालान् शरय्वां प्रास्यत्
प्राक्षिपदिति द्वयोरन्वयः १७ एवंविधो वृत्तं कर्म यस्य सः १८ पितृव्यखातेमनुपथ्याः तत्पथा भ

भस्मान्ति भस्मसमीपे २०

भि ४

न

श्री
भा० न०
टी०
१८

नवमेऽप्यूर्मिनो वंशः त्वद्गंगावतारवर्णने गंगां भूतलमानिन्ये यस्य पौत्रो भगीरथः यथा सगरः पौत्राय राज्यं
दत्त्वा तपस्तेपे तथांशुमान्स्वसुताय राज्यं दत्त्वा महान्तं कालं तपस्तेपे इति चकारस्यार्थः नाशक्नोत् गंगामानेतु
मिति शेषः संस्थितः मृतः १ कालं मृत्युमेयिवान् प्राप्तः तेभ्यस्तमात्मानं दर्शयामास तेन देव्यस्मीति गंगयोक्तः सन्नृ
पः स्वमभिप्रायं पूर्वजोद्धरणं शशंस कथयामास ३ आद्यगंगा कोऽपि यावता नामनन्त्या मे वेगं धारयिता धारयिष्यति ४

श्री कः अंशुमांश्च तपस्तेपे गंगानयनकाम्यया कालं महान्तं नाशक्नोत्ततः कालेन संस्थितः १ दिली
पस्तत्सुतस्तद्वदशक्तः कालमेयिवान् भगीरथस्तस्य पुत्रस्तेपे स सुमहत्तपः २ दर्शयामास तं दे
वी प्रसन्ना वरदास्मि ते इत्युक्तः स्वमभिप्रायं शशंसावनतो नृपः ३ कोऽपि धारयिता वेगं पतन्त्या मे म
हीतलं अन्यथा भूतले भित्त्वा नृप यास्ये रसातलं ४ किं चाहं न भुवं यास्ये नरा मय्यामृजंत्यघं मृजा
मि तदघं क्वाहं राजंस्तत्र विचिंत्यतां ५ साधवो न्यासिनः शांता ब्रह्मिष्ठा लोकपावनाः ह
रंत्यघं तेऽङ्गसंगात्तेष्वास्ते ह्यघभिद्धरिः ६ धारयिष्यति ते वेगं रुद्रस्त्वात्मा शरीरिणां यस्मिन्नोतमि
दं प्रोतं विश्वं शाटीव तंतुषु ७ इत्युक्त्वा स नृपो देवं तपसातोषयच्छिवं कालेनाल्पीयसा राजंस्त
स्येशः समतुष्यत ८ तथेति राज्ञाभिहितं सर्वलोकहितः शिवः दधारावहितो गंगां पादपूतजलां ह

किंच स्नान्ति मज्जंति त्वाल प्रविश्यंति तन्नो मम पापानि विचिंत्यतां ५ हरंति हरिष्यंति अघं तेऽभिनहीति तेषु अभिनत् ८ आ
त्मा कथंभूतः यस्मिन्निदं विश्वं प्रोतं ग्रथितं ऊर्ध्वतंतुषु शाटीव पटइव ओतं वा तिर्यक्तंतुषु इव अशेषं सर्वं
धारयत्वं हे गंगे धारयिष्यतीत्यर्थः इत्येवं गंगामुक्त्वा ततः स्तुत्वा तपसा तोषयामास शिवं त्यर्थः ८ राज्ञाभिहि
तं तथेत्यंगीकृत्य हरेः पादनखपूतं जलं यस्याः तां ९ राम

गं

ग६

तु

प

८

15

तस्मात् हे प्रशांत त्वां पुराणं पुरुषं केवलं नमामेत्यन्वयः पुराणं पुरुषमेव हेतः मायया गुणाः कर्माणि वर्णि स्व
स्थूलादीनि लिंगानि चूर्णलादिरूपाणि यस्य हे प्रशांत हे इतः सदसद्भ्यां कार्यकारणाभ्यां पुण्यपापाभ्यां वा
विमुक्तं अतः अनामरूपं तत्कृतनामरूपशून्यं हे कृष्ण ज्ञानोपदेशाय गृहीतः प्रकटितो देहः शुद्धसत्वमूर्तिर्येन
तं यद्वा हे प्रशांत मायेति हे अगुण. निवृत्तः अध्यक्ष कर्मभिः स्थूलादिकार्यलिंगानि यस्मात् तिरोजन्यद्वा प्रशांत.

प्रशांतमायागुणकर्मलिंगमनामरूपं सदसद्विमुक्तं ज्ञानोपदेशाय गृहीतदेहं नमामहे त्वां पुरु-
षं पुराणं २५ त्वन्मायारचिते लोके वस्तुबुद्ध्या गृहादिषु भ्रमंति कामलोभेर्ष्यामोहविभ्रांतचेत-
सः २६ अद्य नः सर्वभूतात्मन् कामकर्मेंद्रियाशयः मोहपाशो दृढश्छिन्नो भगवंस्तव दर्शनात्
श्रीशुकः इत्थंगीतानुभावस्तं भगवान्कपिलो मुनिः अंशुमंतमुवाचेदमनुगृह्य धिया नृप २८ श्री
भगवानुवाच अश्वोयं नीयतां वत्स पितामहपशुस्तव इमे च पितरो दग्धा गंगांभोर्हंति नेत-
रं २९ तं परिक्रम्य शिरसा प्रसाद्य हयमानयत् सगरस्तेन पशुना क्रतुशेषं समापयत् ३०
राज्यमंशुमति न्यस्य निःस्पृहो मुक्तबंधनात् और्वोपदिष्टमार्गेण लेभे गतिमनुत्तमां ३१ श्री

मायागुणादयो यस्मिन्नष्टो येन पदं २५ स्वभावेन ज्ञायतेनत्वमायेति ह्यभिकामादिभिर्विभ्रांतानिचे
तो भ्रमिवर्षांतः सर्वगृहादिष्वासक्ति २६ हे सर्वभूतात्मन् नः अस्माकं तव प्रथमचरितानं दर्शनाद
ति दृढो विमोहमयः पाशः छिन्नः कथंभूतः कामादीनामाश्रयः तस्मात् इति ज्ञाताधीरोभिमपः २७
अंशुमंतं धिया कार्यं तं प्रत्याहृत्य मे वेति २९ परिक्रम्य तिसृभिः कोनाः ३० स्पृहीन तत्र महा अस्त ॥:१

गोपालोनेस्रुहमोण
९:८

भागवते नवमस्कंधे टी॥

भा
९
६

अभक्ष्यमंजसा विलोक्य एवं नामांसमप्यवहारितोवसिष्ठं एवं तेन शप्तोनेद्वादशवार्षिकं चक्रे २१ रुशतीः दीप्ता अपो स्वपादयोर्जहौ नामत्र २३ तत्र हेतुर्दिशःत्ति एवमनेन मित्रसहत्वं स्वमपि दर्शितं मित्रस्य केवलं मद्वायः सहनात् २४ नरदेवात्मनेन कल्माषाङ्घ्रिनेवकारणमुक्त्वा स्वकर्मणा न तपस इति यदुक्तं तत्रापवदति व्यवायकाल इत्यादि कर्मणाग्रजन्मनेन वनमोको निवासो ययोः तौ वनौकसौ तौ च दंपती च एष्वा।

परिवेक्ष्यमाणं भगवान् विलोक्याभक्ष्यमंजसा राजानमशपत्क्रुद्धो रक्षो ह्येवं भविष्यसि २१ रक्षःकृतं तद्विदित्वा चक्रे द्वादशवार्षिकं २२ सोऽप्यपोऽञ्जलिमादाय गुरुं शप्तुं समुद्यतः वारितो मदयन्त्यापो रुशतीः पादयोर्जहौ २३ दिशः खमवनीं सर्वं पश्यन् जीवमयं नृपः राक्षसं भावमापन्नः पादे कल्माषतां गतः २४ व्यवायकाले ददृशे वनौकौ दम्पती द्विजौ क्षुधार्तो जगृहे विप्रं तत्पत्न्याहाकृतार्थवत् न भवान् राक्षसः साक्षादिक्ष्वाकूणां महारथः मदयन्त्याः पतिर्वीर नाधर्मं कर्तुमर्हसि २६ देहि मेऽपत्यकामायाः अकृतार्थं पतिं द्विजं देहोऽयं मानुषो राजन् पुरुषस्याखिलार्थदः २७ तस्मादस्य वधो वीर सर्वार्थवध उच्यते एष हि ब्राह्मणो विद्वान् तपःशीलगुणान्वितः २८ आरिराधयिषुर्ब्रह्म महापुरुषसंज्ञितं सर्वभूतात्मभावेन भूतेष्वन्तर्हितं गुणैः २९ सोऽयं ब्रह्मर्षिवर्यस्ते राजर्षिप्रवराद्विभो कथमर्हति धर्मज्ञ वधं पितुरिवात्मजः ३० तस्य साधोरपापस्य भ्रूणस्य ब्रह्मवादिनः कथं वधं यथा बभ्रोर्मन्यते सन्मतो भवान् ३१ राम

कादन्तेसकारलोपश्चार्षः अकृतार्थवद्दीनवत् अकृतार्थं मम समगति २८ सर्वभूतानामात्मनि भावनया आराधयितुमिच्छुः यद्वा सर्वभूतानामात्मभावेन भूतेषु येन स्वपिगुणैर्न हितं ब्रह्मसेवते सर्वेषः पाठान्तरे अन्तर्हितः सोऽयमित्य सोऽग्राणान्वयः २९ ३० भ्रूणस्य श्रोत्रियस्य गर्भस्य वा मत इति वा बभ्रोः गोः सन्मतो भवान् वधं कथं साधु मन्यत इत्यर्थः ३१

प्रसंगाद्गंगामाहात्म्यमाह त्रिभिः यस्याः जलस्पर्शमात्रेण तत्तु केवलं देहभस्मभिरेव न स्नानात् ब्रह्मणा स्वहतेन दंडेन
हता अपि तां श्रद्धया सेवितेति किं वाच्यः १२ तस्य पश्यति भस्मीभूतेनांगेन यः स्पर्शः तेन १३ अनंतस्य विष्णोश्चरणात्सन्नि
वेश्येति त्रैगुण्यं देहसंबंधं १५ १६ नलस्य सखा योऽश्वयान् प्राप्तः ततस्तत ऋतुपर्णस्य सुतः १७ तत्पुत्रः सौदा

भगीरथः स राजर्षिर्निन्ये भुवनपावनीं यत्र स्वपितॄणां देहा भस्मीभूताः स्म शेरते १० रथेन वायुवेगे
न प्रयान्तमनुधावती देशान्पुनन्ती निर्दग्धानासिंचत्सगरात्मजान् यज्जलस्पर्शमात्रेण ब्रह्मदंडहता अ
पि सगरात्मजा दिवं जग्मुः केवलं देहभस्मभिः १२ भस्मीभूतांगसंगेन स्वर्याताः सगरात्मजाः किं
पुनः श्रद्धया देवीं ये सेवन्ते धृतव्रताः १३ न ह्येतत्परमाश्चर्यं स्वर्धुन्या यदिहोदितं अनंतचरणांभो
जप्रसूताया भवच्छिदः सन्निवेश्य मनो यस्मिन् श्रद्धया मुनयोऽमला त्रैगुण्यं दुस्त्यजं हित्वा सद्यो याता
स्तदात्मता १५ श्रुतो भगीरथाज्जज्ञे तस्य नाभोऽपरोऽभवत् सिंधुद्वीपस्ततस्तस्मादयुतायुस्ततोऽभवत्
ऋतुपर्णो नलसखो योऽश्वविद्यामयान्नलात् दत्वाक्षहृदयं चास्मै सर्वकामस्तु तत्सुतः १७ ततः सुदा
सस्तत्पुत्रो दमयंतीपतिर्नृप ॥ आहुर्मित्रसहं यं वै कल्माषांघ्रिमुत क्वचित् वसिष्ठशापाद्रक्षोऽभूदनप
त्यः स्वकर्मणा १८ **राजोवाच ॥** किंनिमित्तो गुरोः शापः सौदासस्य महात्मनः एतद्वेदितुमिच्छामः
कथ्यतां न रहो यदि १९ **शुकः** सौदासो मृगयां किंचिच्चरन्रक्षो जघान ह मुमोच भ्रातरं सोऽथ गतः
प्रतिचिकीर्षया २० संचिंतयन्नघं राज्ञः सूदरूपधरो गृहे गुरवे भोक्तुकामाय पक्त्वा निन्ये नरामिषं २१

सः यस्मिन्नहं कल्माषपादेत्याद्युक्तस्तत्र कारणमाह वसिष्ठशापादिति १८ मृगयां चरन् किंचिद्रक्षः संजघान त
स्य भ्रातरं मुमोच स भ्राता पलाय्य गतः प्रतिचिकीर्षुः सूदः पाचकस्तद्रूपधरः सन् राज्ञो गृहे वर्तमानः २१
राम राम राम राम राम

श्री
नटी
भा.
२.

एतदेव स्वभावपुरस्सरं प्राणपूर्वकं तत्कृतेन निस्पृहेन दर्शयति नेति सप्तभिः कुलदेवाद्भुत कुलात्मकाश्रा नोपमाणास्यो नात्मिवल्लभाः नातिप्रियाः ४२ मद्भक्त ४४ भक्तभावनो हरिः नास्मिन्नेव भावनाय स्वसो हतका मनहृता ४५ तन्नदेहेऽतः इति विहितमालोद्भियाणांपीश्वयेषांनदेवाअपि ४६ अथतस्मात्महत्वास्वभावेना स्मतिष्टष्ठगुणाश्रुसर्गाविस्मकत्वभावेनहित्वानमेवाहंप्रपद्ये अस्मभावंदेहाद्यभिमानत्वमज्ञानंहित्वा ४८

नमेब्रह्मकुलाःप्राणाः कुलदेवा नचात्मजाः नश्रियो नमहीराज्यंनदाराश्चातिवल्लभाः ४२ नचात्मनोपिमतिः महाभयस्थेऽस्मिन्कश्चित् नापश्यमन्यमस्योत्कादस्मात्किंनबन्धनात् ४४ देवकामवरोदतो मयित्रिभुवनेश्वरैः नहृतोऽतमहाकामंभक्तभावनभावनः ४५ यदिहिमेद्रियधियांदेवाल्लक्ष्म्यदिदिप्यते नविदंतिप्रियं शास्त्रदात्मा नकिंपुनरापरे ४६ अथोशमायार्पितेषुसर्वगणोपवर्गापवर्गोपमेषु स्वप्रभकृत्यात्मनिविविक्त कृतभावेनहित्वातमहंप्रपद्ये ४७ इतिसवशितोब्रह्मानारायणामहीतया हित्वास्वभावमज्ञानंततःस्व भावमास्थितः ४८ यन्नेत्रसर्वांस्तस्माद्भजन्मकल्पिते भगवान्वासुदेवेतियेगणोतिहिसात्वताः ४९ इतिनवमेनवमः ९ श्लोकः वैदेहाणादीर्घबाहुश्च ... तस्मात्पुत्रश्चवाः अजस्तेनोमहाराजल क्ष्म्यादशारथोऽभवत् १ रामः रामः

स्वभावमेवाह यन्नदिति स्तूयवत्कल्पिते वागायविषयत्वात् वासुदेवइतियेगणोति तु सत्वाणएव भक्तानुग्रहार्थंमा विष्णुततनोवास्वदेवत्वात् इतिनवमेनवमः ९ इदानीमेप्राह वैदेहाणं ... श्रीरामसंभवं तच्चरित्रं च संक्षेपाहत्वायो आगमावापवैदेहोग १

राम.
२.

त्तामपियेनविनानत्रीविष्णामिस्रोयंयदिभद्रा: क्रियन्ते हिमतकंयथानसप्नायांमोहवंभद्रय ३१ दिमिबुगमोथा
नकतोर्थ ३४ आधानान्मेष्णतह्रेष्ठकृतमनस्मस्तु मेयाद्दर्शितः ३५ ३७ नदेवकर्मणाप्रजः ३८ अविषदयारेम
ध्यः नच्छजायतेनमासत आतोवसिष्ठपवद्वतस्याद्व मध्यनाजयान सउमन्त्रः मतोमुमकः ३९ स्त्रीमिःसंवेष्टा

यत्रयंक्रियतेभद्रा: तर्हिमोत्वोदपूर्वतः नत्रीविष्णोविनाद्येनत्ताणंवसतकेयथा ३२ पर्वकरुणा
भाविष्णोविलपत्माश्रनाथवत् त्याक्लः पश्रुमिवात्वोदसोदासः पापमोहितः ३३ ब्राह्मणीवीस्य
दिमिष्ठुपुरुषादेनभाषितं शापंवेसाल्मानमवीश्रामघायक्लुपितासती ३४ यस्मान्मेभाषितःपाप
काशीनाया:पतिस्त्वया तस्मात्विमसुतपातात्ह्लकृतेश्रद्दर्शितः ३५ पर्वतिमित्रसहःशाधायतिलोक
परायणा तदर्थापिसमिधेग्राश्रामभर्तृनिगता ३६ विस्ताय .... मणोत्रामेचुनायसमुद्यतः
विज्ञायब्राह्मणीशापमहिषात्मासोतलाबितः ३७ तत्तपुत्रसमन्याजस्त्रीमहंककर्मणाप्रजः वसिष्ठस्त
दनुत्तानोदमयंत्याः झ्नामभात् ३८ सावेसमसमात्रागर्भमविप्रमच्छजायते नवैः शमतोःदंतसोः
सापमकहेनतकपामे ३९ अपुनकाल्मलकोजसेयः स्त्रीभिपरिवृतितः भाविकवनहस्तमोनिः
देशेमत्तकोभवत् नतोदयारम्यकस्मान्नवदुर्विदुक्तानः राजाविष्यसहोयपलत्वद्गागम्भकवर्ती
भूत ४१ योदेवेश्वितोदेश्यानवशीतपुषिजयः षट्ठ्ठत्रमांयजन्मेत्यस्वपुरसंदृष्णमनः ४१

३

पञ्चरामात्मषिरिहितः अतोनारीकचनहस्तकः निःक्षत्रेसमित्तवयवंशास्यमूलमभवत् अतोमूलकइतिवो
तेः ४० प्रमतेदेवैवरंदत्तेप्रत्यकेत्वद्वागेनांकेप्रश्नमेतातनमपाप्त ...... नामितिदेवैःयोमेसुहूर्तमात्रमि
तितत्त्वात्वादेवैदत्तेनविमानेनलप्रामेत्यमनः पत्मेस्त्रेसदये ४१ राम: राम: राम:

लोके ये वीराः तेषां समितौ सभायामैशं उग्रं धनुः के पुरस्तादिक्षुयष्टिमिव लीलयैवादाय सज्जीकृतमारोपितं विकृष्य मध्ये बभंज हे नृप उग्रं कठिनं नराह्ववाहकानां त्रिभिः शतैरुपनीतं बालगजस्य लीलेव लीला यस्य सः ६ अनुरूपाणि सयोग्यानि गुणशीलादीनि यस्याः तां सीतासंज्ञां हृदये उरसि लब्धो मानो यया तां श्रियं जित्वा पथि भृगुमहात्मनः प्रवृद्धं भृगुपतेर्दर्पं व्यनयत् अपनीतवान् कथंभूतस्य त्रिःसप्तकृत्वः राजबीजमहीं यो अकरोत् तस्य इदानीं दर्पस्य इति श्लोकविस्तरमाह यः इति कदाचित् कैकेय्याः स्नेहेन राज्ञा यदीहितं दा

यो लोकवीरसमितौ धनुरैशमुग्रं सीतास्वयंवरगृहे त्रिशतोपनीतं आदाय बालगजलील इवेक्षु
यष्टिं सज्जीकृतं नृप विकृष्य बभंज मध्ये ६ जित्वानुरूपगुणशीलवयोंगरूपां सीताभिधां श्रियमु
रस्यभिलब्धमानां मार्गे व्रजन्भृगुपतेर्व्यनयत्प्ररूढं दर्पं महीमकृत यस्त्रिरराजबीजां ७ यः सत्यपाश
परिवीतपितुर्निदेशं स्त्रैणस्य चापि शिरसा जगृहे सभार्यः राज्यं श्रियं प्रणयिनः सुहृदो निवासं त्यक्त्वा
ययौ वनमसूनिव मुक्तसंगः ८ रक्षःस्वसुर्व्यकृत रूपमशुद्धबुद्धेस्तस्याः खरत्रिशिरदूषणमुख्यबंधून्
जघ्ने चतुर्दशसहस्रमपारणीयकोदंडपाणिरटमान उवास कृच्छ्रं ९ राम.

स्यामीति प्रतिश्रुतेन तत् श्रीरामस्य युवराज्याभिषेके समयेन याभरतस्य राज्यं रामस्य वने वासः प्रार्थितः तदा सत्यपाशेन परिवीतस्य पितुर्निदेशमाज्ञां शिरसा जननी ततो राज्यादिकं त्यक्त्वा सभार्यो वनं ययौ स्त्रैणस्यापि सहर्षमागृहीतानः मुक्तसंगो योगी प्राणानिवेति ८ राक्षसो रावणस्य स्वसुः शूर्पणखायाः अशुद्धबुद्धेः सीतां जिघृक्षोः कामातुराया इति नासापुटछेदनेन विकारमनयत् तस्याः खरत्रिशिरदूषणमुख्यान्बंधून् जघ्ने चतुर्दशसहस्रजातानपारणीयं दुःसहं अप्रमत्तस्य कोदंडं पाणौ यस्य सः ९ राम.

ऋषिभिर्गीतं लक्ष्मीकिमुद्देशे भूरिवर्णितं तथाप्युक्तः ऋजुं तथापि संक्षेपतः कथ्यमानं शृणुत ३ ग्रंथकोटिभिराकीर्णं मङ्गलं
रामविक्रमं अथ यादृच्य यतो वक्ष्येकश्लोके समस्तमिति संक्षेपसङ्कलं श्रीराममनोरमामानं प्रवर्तनं कथं भूतं योगवर्यपितृः
समस्तपालनार्थं तत्रागतः सनृपश्रवः इति सुकृतमाराध्यापयस्यानेदेवा दृश्रियाः मायाणितार्थोस्मिनागामिति तमापद्यो ना।
भोप्रतिवनमागतं हर्षीद्भवन्ति मानसग्रीवोवानरेन्द्रोलक्ष्मणलाभानाजिता अपनीतायपथरुद्धमार्गश्रमोयस्य॰

तथापि भगवानेषमालालक्ष्मणयोर्हरिः श्रीपुण्ड्रीकतवत्रैश्च गानमतुलं श्रावितौ तस्यैः रामलक्ष्मणाभरत॰
गाजगज्जयूतिमन्त्रया २ तस्मात्सद्धितिनां तत्रज्ञस्त्रिलिख्यितानां दर्शिभिः ऋतुनिर्वर्णितं भूतिनयाप्तीतायतमृकृः ३
गुणैर्गत्रिकृतराज्योऽयमयं पुरन्दरवनं प्रकृष्टमार्याश्रियया॰ गामयोगात्सर्वलक्ष्मा भान्तिनयैरुजोयाह्वोपुरुनः॰
भाग्य नेहपाल्पूर्णनरवा॰ प्रियविसृष्टवाचोपितं भूदिनं भयतात्विहुदेसनवलडवरहतः कौम॰
लोक्षीवतान्तः ४ विश्वामित्राध्वरेयेनमारीचाद्यानिपातवः पश्चात्तोलक्ष्मणासीवंहृतानेकितपुरावा॰
५ राम॰ राम॰

ता

भूपेनस्वाग्नेरूपणकर्णनासिकाकेशाहेतोः तमप्रलोभितेनवानरप्रियपेणाकलमेणातिरङ्ग॰ नेतारोपितयाभुवाचि
नभैनेवयरलोद्रिस्त्रशिरोपसानततः नोदिवतापनेनवर्द्ध॰ सत्वर्थमतन॰ शिलारावणारूपत्वरयोवनेनसाहरतः ४
संक्षेपतोवर्णितेरामचरितेश्रुतिलब्धाप्राकूलिलक्ष्मणाहृतविश्वामित्रापवरस्मानायवस्तुवेशयायममासंपश्चात्तप
वलक्ष्मणास्तातमपानवेत्रस्वबहुनाप्रसूतोः पञ्चवटीतोपकोमलेहः श्रवणारम्भनेत्तेवानवः ५
राम॰ राम॰

श्री भा नं टी २२

भासमानमेवाहं नत्वा मितिद्रोणांगमवगम्यैतंकं निश्चितेत्वां नु विदाम न जानीम इत्यर्थः इदानीमनुज्ञातोस्मीत्याह यदि तिष्ठ स्वतो हे यस्मात्तवः सत्त्वांशेभ्यः सत्त्वादिभ्यः सुरगणादयो भवन्ति स भवानिति १४ कामं यथेष्टं जलं नक्रस्थापि प्रयाहि श्रवसोवमेहं पुरीषप्राय त्रैलोक्यावणमिति अवाकृष्यपतितव्यात जहि हे वीर यद्यपि लवलनप्रतिरूपकं न भवति तथापीह सेतुं बध्नीहि तनदिति किमर्थं तन्त्र यशसो विस्तारायेत्यर्थः वाहयामेतुं सुपमंडप्रकं दीलानं दा शोभाय्याति श्रृयास्ते गायन्ति वर्तमानसामीप्यभविष्यति १५ । ननु कथमनेन यत्नेन सेतुर्बद्धस्तत्राह वृक्षैस्तिविविधैरद्रीणां कूटैः शृंगैः सेतुं बद्ध्वा अग्रमीतानत्वमा

न त्वां वयं जडधियो नु विदाम भूमन्कूटस्थमादिपुरुषं जगतामधीशं यत्सत्वतः सुरगणा रजसः प्रजेशा मन्योश्च भूतपतयः स भवान्गुणेशः १५ कामं प्रयाहि जहि विश्रवसोवमेहं त्रैलोक्यरावणमवाप्नुहि वीर पत्नीं। बध्नीहि सेतुमिह ते यशसो वितत्यै गायन्ति दिग्विजयिनो यमुपेत्य भूपाः १६ बद्ध्वोदधौ रघुपतिर्विविधाद्रिकूटैः सेतुं कपीन्द्रकरकंपितभूरुहांगैः सुग्रीवनीलहनुमत्प्रमुखैरनीकैर्लंकां विभीषणदृशा विशदग्रदग्धां १७ सा वानरेन्द्रबलरुद्धविहारकोष्ठश्रीद्वारगोपुरसदोवलभीविटंका निर्भज्यमानधिषणध्वजहेमकुंभशृंगाटका गजकुलैर्ह्रदिनीव घूर्णा १८ राम· राम· राम· राम·

हनुमतैव दग्धां लंकामविशत् कथंभूतैः कपीन्द्राणां करैः कंपितानि भूरुहानामंगानि शाखादीनि येषु तैः विभीषणस्य दृशा बुद्ध्याऽकैः सहागच्छति सुग्रीवादयः प्रमुखा येषां तैरनीकैः १७ ननु सा लंका द्रुतं रुद्धा विविलाव अभवत्कथं। भग्नानां वानरेन्द्राणां बलैः कटु विलासादयो यस्या निर्भज्यमानाश्च धिषणाः यस्यास्तेन च विहाराः क्रीडास्थानं कोष्ठधान्यागारा। दिस्थानीः कक्षाः द्वारं गृहाद्वीनां गोपुरं पुरद्वारं सदः सभा वलभीप्रासादादि इति भोगाग्राद्गादिनी विटंकः कपोतपालिकाधिषणाः वेदिका दिग्मु शृंगाटकं चतुष्पथ १८

२२

19

सीतायाः कथाश्रवणेन दीपितो हृच्छयो यस्य तेन सीतायाः विश्लेषजन्यस्मरादीन [illegible] मादपकर्षणाय समर्पितःतिहृ हेमा
रीचविलोकनतात्पर्यनेकषष्टमनस्कतेनाववगुणातिशयेन पल्लवितेन अनन्तरमृगलोभनेनाश्रमसमीपेन [illegible] विलो
पनकः स्मरन्कर्ष्यपूर्वाहतः प्रश्नः १० नक्षत्रलोपमेनवानरै [illegible] अनन्तरसम्पूर्णतानीतायामपि पापविशुद्धमोक्षपातालसमर्णेन ११
कृपणवर्जनवचारविमर्मभिन्नापं क्रमेण [illegible] श्रीमत्सर्वेनकृतेनवर्मो
णाबाणेन सह [illegible] नेकुमेशापस्त्रीपदकृतादिकेन [illegible] श्याकर्वेष्टमसुग्रहृणायमसातिनवाङ्कुरा

सीताकथाश्रवणदीपितहृच्छयेन सम्भूतविश्वविलोकनपतिरम्यं कपोलं नेत्रेऽहरेणावगुणाश्रमनोपकृष्टमारीच।
माश्रुविशिखेन यथा कृताः ९ मृलोपमेन तु कवहिरिनसमन्वेहरावा मनोहरैर्यथापिनागाभ्रावनेक
पणावसिरुपाविशुक्ताशीसंविनीतालिमितिप्रपञ्चस्मृतः १० हृष्यात्मशुक्लेहृतहृत्पमहृत्कवंधसायविश्व
यकपिभिर्दितिनायनिनेसुग्रीववालिनिहृतेन स्ववेगे हृशेसर्वलामणातत्त्वमनुजोजनवाविंतानि ११ यद्रोषवि
भ्रमविसृतकंशालपालिसंभाननक्षमकयोमयगीत्राः लिंबुभिश्चसहितापविरहृसानृपीपासाविदसुगुणमोवभा
षपनत् १२

नेसंमहतस्वथवालिनिहतेनोकपिभिः स्वर्णतापात्रलिखुग्रामतभावभोंस्मर्णिनात्वेश्रीयत्समपञ्जनोवेलोसमुद्रतीरमा
मान् ११ नरत्रिवाग्रमप्रवासेनवनीतेलोपिसिंडुर्यसानोपस्थितनिरत्नविषभुक्तागलीलायाविहृनाणः
कसातिनस्यानेनस्वेभानानकामन्कवाणुपक्तिनुभयनसीतोगप्ताः कृष्मितोयोपानसः सिंपुनेतहृत्यमाणमोवेस
हृतसर्वातिरूपेमूर्तिमान् १३ ॥ राम॰ राम॰ राम॰ राम॰ राम॰ राम॰

रक्षसां स्त्रीणां विलापमाह तत इति पंचभिः मंदोदर्या समं तया रावणभार्यया सह २४ २५ परैरर्दिता २६
गृध्राणामन्नं भक्ष्यः नरकहेतवे नरकभोगाय २८ सांपरायिकं और्ध्वदैहिकं २९ आत्मनः स्वस्य संदर्शनेन य आह्ला

ततो निष्क्रम्य लंकाया यातुधान्यः सहस्रशः मंदोदर्या समं तस्मिन्प्ररुदंत्य उपाद्रवन् २४ स्वान्स्वान्
बंधून्परिष्वज्य लक्ष्मणेषुभिरर्दितान् रुरुदुः सुस्वरं दीना घ्नंत्य आत्मानमात्मना २५ हा हताः स्म वयं ना
थ लोकरावण रावण कं यायाच्छरणं लंका त्वद्विहीना परार्दिता २६ नैवं वेद महाभाग भवान्का
मवशं गतः तेजोनुभावं सीताया येन नीतो दशामिमां २७ कृतैषा विधवा लंका वयं च कुलनंदन
देहः कृतोन्नं गृध्राणामात्मा नरकहेतवे २८ शुकः स्वानां विभीषणश्चक्रे कोसलेंद्रानुमोदितः
पितृमेधविधानेन यदुक्तं सांपरायिकं २९ ततो ददर्श भगवानशोकवनिकाश्रमे क्षामां स्ववि
रहव्याधिं शिंशिपामूलमाश्रितां ३· रामः प्रियतमां भार्यां दीनां वीक्ष्यान्वकंपत आत्मसंदर्श
नाह्लादविकसन्मुखपंकजां ३१ आरोप्यारुरुहे यानं भ्रातृभ्यां हनुमद्युतः विभीषणाय भगवान्द
त्वा रक्षोगणेशतां ३२ लंकामायुश्च कल्पांतं ययौ चीर्णव्रतः पुरीं अवकीर्यमाणः कुसुमैर्लोकपा
लार्पितैः पथि उपगीयमानचरितः शतधृत्यादिभिर्मुदा गोमूत्रयावकं श्रुत्वा भ्रातरं वल्कलांबरं म
हाकारुणिकोतप्यज्जटिलं स्थंडिलेशयः ३४ भरतः प्राप्तमाकर्ण्य पौरामात्यपुरोहितैः पादुके शि
रसि न्यस्य रामं प्रत्युद्यतोग्रजं ३५ रामायनमः राम· रामायनमः

दः तेन विकसन्मुखपंकजं यस्यास्तां ३१ यानं पुष्पकं भ्रातृभ्यां लक्ष्मणसुग्रीवाभ्यां आयुश्च दत्वा तेनापि सहैव ययौ
३२ गोमूत्रयावकं गोमूत्रपक्वयवान्नभोजिनं ३४ ३५ राम सीताराम· राम·

२०

रक्षस्पती रावणः पुत्रमिन्द्रजितं प्रहस्तादीन् प्रसभं हिनोत्साहेन १८ अतिकायादिभिरिन्द्रमतां यातुधानप्रवरैर्नो रात्रौ सा-
सीतां सुग्रीवादिभिरन्वितः श्रीरामोऽभ्यगात् मरुत्सुतो हनुमान् ऋक्षो जाम्बवान् १९ ते रघुपतेरनीकमाश्रमादाया-
सर्वं रावणस्य दुर्गादिभिर्यद् दृष्ट्वा सैन्यं ततश्चेद्रुपयाभवतिनष्टाभिप्रायं मेघ स्वद्रुमादिभिः जघ्नुः काकुत्सीताया अभि-
मर्षेन हतं मेघनादं ये समस्तरावणाः इन्द्रजिद्यत्नात् २० स्वबलस्य नष्टितां नाशमवेत्य रुष्टः कुम्भ कः सन्धानकपुष्प

रक्षःपतिः स्वदललोकनिः कुम्भकुम्भपुरस्ताद्भुस्वबलस्य संततसंतकारीन् प्रहस्तमतिकायविकम्पना-
दीन्सर्वान्रणाममहिनोदथकुम्भकर्णम् १८ तान् यातुधानप्रतनाम सिम्प्लवनापरा मनिहिशारशाकितो
मरवैकदुर्गाम्सुग्रीवनलनीलमरुत्सुतनंगमाद्रङ्गोलागहदलयनमादिभिरन्विताऽगात् १९ तेनीकया
रघुपतेरभिपत्य सर्वे कद्रुवदृष्टिभिभवन्निरथाम्बुयोधैः जघ्नुर्द्रुमैर्गिरिविगाद्रुभिरेगदायाः सीता
भिमर्षहतमेगलरावणोऽपात रक्षःपतिः स्वबलनष्टिमवेत्यरुष्टः कुम्भस्य धानकमथाभिससार
स्वःस्पन्दते पुमतिमां नाततिनोपवीतं विभ्राजमानमसहस्रनिशितेनबाणैः २१ रामस्तमाद्रुपहसादयु-
शीघ्रपत्नः कोतासमन्तमसता प्रतापबलमेतस्य तस्य युधम्भ मयनरागस्मितस्य यत्कामिकालरवक
नररेव्यवीर्यः २२ वरविपन्धनुषि समिनभस्य सज्जवाणं सवज्र मिव तद्धृदयं विभेद सोऽम्बव
मनुदशमुखेन्यपतद्विमानाद्धाहेतिजल्पितिजने सहकृतीर्बलैः २३ राम०

केविमानस्थवाद्याकरण श्रीराममभिससार अस्थानस्त्वः स्यन्दने स्थितस्य इन्द्रस्य रथो मातलिनाइन्द्रस्य रथिनो
पती ते सुमति दीनस्थिते विभ्राजमानमसहन्न सहन् २१ हे पुरुषात् द्रुतदीर्घप्राणपरस्मादपहृत्य प्रवतत्स्याय धाम
समन्ते पुरुषं प्रविश्य किमपि हरहरन्नस्मान् रामितस्य कर्मणः कोतिस्थय कालरवान्तक्ष वीर्यानि फलयत्कामि
स्थपमन्तः प्रभः कालायप्रायकृतीलिवा २१ विकः सीतापरुषः सहकृतीर्विमानादिवविमानात् सुस्थकोना।

रामलटिका ५१

इति नवमे दशमः १० ततश्चैकादशेऽध्याये भ्रातृभिः सह यज्ञादि कृत्स्नकोशे मोगमस्वर्गस्य वर्णिते १ तदं
तरा आसां दिशां मध्ये यावती भूः तां ब्राह्मण एवार्हतीति मन्यमानः ३ अयं श्रीरामः तथा सौमंगल्यं मंगलाभरणा

जटां निर्मुच्य विधिवत्कुलवृद्धैः समं गुरुः अभ्यषिंचद्यथैवेंद्रं चतुःसिंधुजलादिभि ४७ एवं कृतशि
रःस्नानः सुवासाः स्रग्व्यलंकृतः स्वलंकृतैः सुवासोभिर्भ्रातृभिर्भार्यया बभौ ४८ अग्रहीदासनं
भ्रात्रा प्रणिपत्य प्रसादितः ४८ प्रजाः स्वधर्मनिरता वर्णाश्रमगुणान्वितः ४९ जुगोप पितृव
द्रामो मेनिरे पितरं च तं ४९ त्रेतायां वर्तमानायां कालः कृतसमोऽभवत् रामो राजनि धर्मज्ञे सर्वभू
तसुखावहे ५० वनानि नद्यो गिरयो वर्षाणि द्वीपसिंधवः सर्वे कामदुघा आसन्प्रजानां भरतर्ष
भ ५१ नाधिव्याधिजराग्लानिदुःखशोकभयक्लमः मृत्युश्चानिच्छतां नासीद्रामो राजन्यधो
क्षजे ५२ एकपत्नीव्रतधरो राजर्षिचरितः शुचिः स्वधर्मं गृहमेधीयं शिक्षयन्स्वयमाचरत्
५३ प्रेम्णानुवृत्त्या शीलेन प्रश्रयावनता सती धिया ह्रिया च भावज्ञा भर्तुः सीताहरन्मनः इ
ति नवमे दशमोऽध्यायः १० श्रीशुकः भगवानात्मनात्मानं राम उत्तमकल्पकैः सर्वदेवमयं देव
मीजेऽथाचार्यवान्मखैः १ होत्रेऽददाद्दिशं प्राचीं ब्रह्मणे दक्षिणां प्रभुः अध्वर्यवे प्रतीचीं वा उदीचीं
सामगाय सः २ आचार्याय ददौ शेषां यावती भूस्तदंतरा मन्यमान इदं कृत्स्नं ब्राह्मणोऽर्हति निः
स्पृहः ३ इत्ययं तदलंकारवासोभ्यामवशेषितः तथा राज्ञ्यपि वैदेही सौमंगल्यावशेषिता
ः ४ ते तु ब्रह्मण्यदेवस्य वात्सल्यं वीक्ष्य संस्तुतं प्रीताः क्लिन्नधियस्तस्मै प्रत्यर्प्येदं बभाषिरे ५

दि केवलं तावन्मात्रमवशेषितं यस्याः न यतिरिक्तं हिरण्यादि सर्वं ददाविमर्थः ५ राम॰ राम॰

स्वशिविरातनानां विनायो ‥ सांप्रतिपानस्तुष्यमांसंसितिर्मितपानस्मास्मकाग्यान् गीतादिभिश्च क्रीडामं प्रमयतो।
भिन्नं चेयपोऽग्रस्ततो घेणासंहृतो यो घेणापदं त्रिः ३६ स्तुरणाग्रमंतोः कृताः श्रीनांयासांताभिः पताकाभिर्हेमरीतिव
त्वारिं च विशाममणानि ३७ पादमेष्टातिरामा स्तानि कृवचो मवाहीनित्रे ‥ प्रविहित्वेंदस्य ‥‥ सा त्वं नेयस ३८
नेत्रजैः स्नापयित्वा स्निग्धपये हेममाकुले ३९ तेभ्योऽपि नमनं चक्रे ४० अयोध्यापत्ने प्रकारमालपादुके ‥ सा
नैरिथामात्मशिविरागीतवाद्यवृतिः स्वनैः ब्रह्मघोषेणसमुद्रपठद्भिर्नैयनादिभिः ३९ स्वर्णांकु।
तापताकाभिर्हेमैः स्निग्धपजैः रथैः समस्यूरूनमसमाहैमैः नरेंद्रवर्मभिः ३० ‥ एवामवारमुलो
भिन्नमैत्रेयदानगैः पादमेघ्नामुपादाय नर्मेणानुष्ठानमानिव ३८ पादयोन्यपतन्नेत्रा।
प्रविहितमृदंदयोवणाः ३८ पादुके समपुत्रतः प्रानतिनोषलोचनः तमाशिप्पिविरेभ्यो स्ना
पयमेत्रजैर्जलैः ३९ रामलक्ष्मणसीताभ्यां विप्रभ्योऽपिप्रहे नमाः तेभ्यः स्वयनतः स्वक्रोमता।
भिस्त्वनमस्कृतः ४० पन्नरूरममसेगाम्पतिर्वीस्य विगतं उमराक्रोमस्तामास्यैः कितोनमस्क
मेरा ४१ पादुके भरतो गत्स्तानुत्पामस्तम्भजनानमस विभीषणः ससुग्रीवः ‥ नक्षत्रमकन्ततः ४२
पन्नर्मिवेशानुपानुः सीतालीचैकमंडलं श्रमिश्रारमाः तं ‥‥‥ मयमेदेताहंनृप ४३ पु
ष्पकस्थान्वितः स्त्रीभिस्तयमानश्च वादिभिः स्वैर्नेभगवानुराजनगृहे वेदमसोदतः ४४ भ्रातृ
भिर्नोदितः सोऽपि सान्नवाप्रविधाम्तां प्रविश्यराजभवनं गुरुपत्नीश्च मातरं ४४ गङ्गानवपसा।
वराजाप्रक्रितः प्रत्यपूजयत् वैदेहीलक्ष्मणश्चैव प्रणाम्यमपैतः ४५ पुत्रसुमानरस्तास्तु प्रा।
नैः स्त्रिभिः ४६ पन्नस्तुतिपिगोयनतल् यहसाइनैववान् ४६ ४७ गुरुपत्नी केकेयायाः प्रमत्याप्तवराजाञ्च
यथावत् अनत्रमेणासम्पूपयत् ४८ वाप्याहे रभिषिंचेताः प्रयः शोकान्निजकुः शोकवह ४९

णांस्तन्वइचोत्थिताः आरोप्यांकेभियेवा।

सोवायैरैः निजङ्गुः स्तुवः ४९

आत्मा ज्योतिर्निजं धाम १९ ननु सेतुबंधनमस्त्रपूगै रक्षोवध इतीदं कविभिराश्चर्यमिव वर्णितमपि यशः स्तुतिर्न भवति तत्र हेतुः अधिकसाम्याभ्यां विमुक्तं धाम प्रभावो यस्य तस्य किं कपयः सहायाः अतः सुग्रीवाद्याश्रयणप्रयासो लीलयामार्गेतश्चैवेदमपि गुणत्वेनैव वर्णितमादरस्य रागेण च याञ्चा त्वास्वीकृता लीलया न तु सामर्थ्येन तस्य २० एवंविधलीलाप्रयोजनं दर्शयन् प्रणमति यस्येति नृपसदःसु नृणां युधिष्ठिरादीनां सदःसु अद्य मार्कंडेयादयो गाय-

स्मरतां हृदि विन्यस्य विद्धं दंडककंटकैः स्वपादपल्लवं राम आत्मज्योतिरगात्ततः १९ नेदं यशो रघुपतेः सुरयाच्ञयात्तलीलातनोरधिकसाम्यविमुक्तधाम्नः रक्षोवधो जलधिबंधनमस्त्रपूगैः किं तस्य शत्रुहनने कपयः सहायाः २० यस्यामलं नृपसदःसु यशोधुनापि गायंत्यघघ्नमृषयो दिगिभेंद्रपट्टं तं नाकपालवसुपालकिरीटजुष्टपादांबुजं रघुपतिं शरणं प्रपद्ये २१ स यैः स्पृष्टोभिदृष्टो वा संविष्टोनुगतोपि वा कोसलास्ते ययुः स्थानं यत्र गच्छंति योगिनः २२ पुरुषो रामचरितं श्रवणैरुपधारयन् आनृशंस्यपरो राजन् कर्मबंधैर्विमुच्यते २३ राजोवाच कथं स भगवान् रामो भ्रातॄन् वा स्वयमात्मनः तस्मिन् वा ते न्ववर्तंत प्रजाः पौराश्च ईश्वरे २४

ति दिगिभेंद्राणां यद्वद्राभरणं पट्टं मस्तकस्थं तत्समानमित्यर्थः नाकपालो देवाः वसुपालाश्च वसुधापालाः तेषां किरीटजुष्टं पादांबुजं यस्य तं रघुपतिं पाठांतरेण तं तस्य रघुपतेर्जुष्टं पादांबुजं प्रपद्ये इत्यर्थः २१ स रामः स्पृष्टाः उपवेशितः अनुगतो वा पाठः ते कोसलदेशवासिनः सर्वेपि यत्र योगिनो गच्छंति तत्स्थानं ययुः आनृशंस्यपरः उपशमनिष्ठः सन् विमुच्यते २३ ससमस्वयं कथमवर्ततेति भ्रातॄन्वा प्रत्यक्षं कथमवर्तत कथं भ्रा-

न तस्मिन्वा इत्यस्य आत्मा आत्मभूतान् तस्मिन्वा ईश्वरे आत्मा
दयः सततं कथमनुवर्तंते प्रजाय २४

अथ त्वं प्रददानं किं सर्वं द्रव्यमित्यर्थः विष्णुप्रविष्णु ९ भवता दृष्टे मुनिभिर्वर्णितो विनैर्भवता वंशी यस्मात सोऽनेन पितृर्वंशी येन।
लिवा १८ ४ अथ संविदः अज्ञात् प्रचेतसो वाल्मीकिः तस्याश्रमं प्रायात् १० अन्तर्वत्नीं तां भिक्षियात्मन कर्मीयाः ११ ३।

ब्रह्मणोक्तं॥ श्रीरामेनेन त्वया किं त्वं भगवान् भुवनेश्वरः यन्नोदितं स्वयं विष्णुहेमोऽहं सिद्धरोविषा ९ ना
मोऽहं लक्ष्मणपे दा यथा मा याऽऽकुठ मेथमे उत्तम श्लोक पृथ्वी यम लक्ष्मण पितृन्निध १ कदाचिल्लोक जित्वा
सर्गं दोषयामलादितः वायव्यां श्रुणो ब्रह्मा भार्यां मुद्दिश्य कस्यचित् ८ नाहं बिभर्मि त्वां हृष्टा मम
नीपरे वसनां स्त्रीलोभाविष्टा ह्यानीता रामेनाहं भजेऽधुना ४ इति लोकाद्बहुमुखानद्दोध्यादर्शविदः
परमभीतेन सा त्यक्ता आश्रमा प्रायेत सुतास्सुतं २ अन्तर्वत्नी गते काले प्रसोसा सुतद्वयं सुतौ कुशो लव इति ख्या
तौ तयोश्चक्रे क्रियाः मुनिः अथ हस्त्युद्केन कुशलस्मरणात्मजौ सुतौ ततः कुशलवनगणसंसीपते ११ सवतु ऋतसेन सवृत्तं तु सम्भूतवतः तं परिव्रतकोटिपा जन्मे
ब्रतोऽपि जयन्निशा तदीयं च तमानीय सर्वं तानं स्वदेस्यतु १२ शत्रुघ्नस्तु मथोपुत्रं लवणानाम दानवं हि
त्वा मधुवनेवक्रे मधुनाम वेपुरी १४ मुनिर्लिखितपातलसोऽसीतामथा विविसिता ध्यायतो रामचरणौ विवे
शप्रविवेश हा १५ तो श्रुत्वा भगवान् रामो हृदये न्यषि यताशुचः स्मरं स्तस्या गुणां स्तां स्तांचप्रकोद्बोद्धुः
मीश्वरः १६ स्त्रीपुंप्रसंगः पतनाद्रकं सर्वेषु यावदः श्रीशीलस्वराणां किं मृतग्रामस्य गृहचेतसः
ततेऽकुऽईब्रह्मचार्यपायमग्निहोत्रमधुः त्रयोदशाहसमाहस्र समग्निहोत्रमुह्वेहित १८ रामायनमोनमः

स्मरोपिस्मृतोऽहं तं नाम्नाकोऽ १९ संवाति चरमेतन्दि मानकत्रीपुंसोः प्रसंगः आसक्तिः नाससमावनतीतितथा वि
सस्मोऽऽलागा पः प्राप्तानां मगामं किं मृतेति प्रसंगतो कोऽपि स्मृतिस्रोतयमनन्तात्र १८ नमोराम॥

२३

मे

विद्रुममया उदुंबरा देहल्यो येषु तैर्द्वारैः स्वच्छैः नीलमणीनां मंडितैः स्थलैः नीलमणिमयेनान्वयः ३१ वासःसु मणिगणा येषां च
स्रग्भुकैश्चीनभिः चित्रैर्विस्तृतमनद्धदुकूलाद्यैः उज्ज्वलैः यद्वा चिदिति कल्पितं कृत्रिमं नवैडूर्यसंभावितबुद्ध्या शोभमानत्व
लेप्सामात्फलेप्सितं नित्यं ग्रंथः कांताः कमनीयाः केवलोपभोग्यसाधनानि ३२ भूषणानां भूषणा

विद्रुमोदुंबरद्वारैर्वैदूर्यस्तंभपंक्तिभिः स्थलैर्मारकतैः स्वच्छैर्भ्राजत्स्फाटिकभित्तिभिः ३२ चित्रस्र
ग्भिः पट्टिकाभिः वासोमणिगणांशुकैः मुक्ताफलैश्चिदुल्लासैः कांतकामोपपत्तिभिः ३३
धूपदीपैः सुरभिभिर्मंडितं पुष्पमंडलैः स्त्रीपुंभिः सुरसंकाशैर्जुष्टं भूषणभूषणैः ३४ तस्मिन्
स भगवान् रामः स्निग्धया प्रिययेष्टया रेमे स्वारामधीराणामृषभः सीतया किल ३५ बुभुजे च
यथाकालं कामान्धर्ममपीडयन् वर्षपूगान्बहून्नृणामभिध्यातांघ्रिपल्लवः ३ श्रीभा
गवते नवमे स्कंधे एकादशोऽध्यायः ११ शुकः कुशस्य चातिथिस्तस्मान्निषधस्तत्सुतो नभः पुं
डरीकोऽथ तत्पुत्रः क्षेमधन्वाभवत्ततः १ देवानीकस्ततोऽनीहः पारियात्रोऽथ तत्सुतः ततो ब
लस्थलस्तस्माद्वज्रनाभोऽर्कसंभव २ खगणस्तत्सुतस्तस्माद्विधृतिश्चाभवत्सुतः ततो हिरण्यना
भोऽभूद्योगाचार्यस्तु जैमिनेः ३ राम.

भूतैः ३४ नृणामभिध्यानं ध्यानं तेनाभिध्यातांघ्रिपल्लवं यस्येति ३५ इति नवमे एकादशः ११ द्वादशे रामपुत्रस्य
कुशस्यान्वयः उच्यते अलं सिद्धाकृत पुत्रस्य कुशादारभ्यतितान्वयः कुशस्य श्रीरामपुत्रस्य अतिथिप्रभृतिभिः ततो
भवत् अर्कसंभवः अर्कस्य प्रसादसंभूतः २ हिरण्यनाभः कश्चिद्भूतः जैमिनेः शिष्यो योगाचार्यः २

तथा श्रीरामस्य प्रासादेषु रत्नप्रकारमाह अथेति अनेनैव भानूनामपि तद्दासानुसारित्वं प्राहुर्निर्दिष्टं का अथ सिंहासन
स्वीकारानंतरं २५ पुंडरीकाक्षयन्त्रिभिः गंधोदकैः सहविडंभिर्मुक्ताभिः सीकामामार्गीयसंस्पृशनमांसमनामित्र श्रामरवायेति विनि।
कं पाठान्तरे वाशिनताकाशान्मनोज्ञगानिविशेषमथः २६ येनागणाः हर्षिता तस्मिन् स्नातं न रमणीयानि तिरवाक्तं धृणानवाऽद्भुता ५

अथाद्रिशाखिस्थितमप्यभान्तं विभुत्वनेभ्यः श्रान्तान्वेदमुखान्यनंताम्बुदीक्षितनमानवः २५ आसिक्तमा।
गांगेयैः करिणामरूपीकरे ह्लामनयामामालोकेषु मनोभावासिनतामिव २६ प्रासादगोपुरसभावेश्मरे
वयम्राद्रिषु विमलहेमकालधौतवनाकाभिरलंकृता २७ मुक्तैः सुरत्नसमामिः पदिकाभिः सुवासमांसुर
तोरणकैः सितकृतकोलककतोरणा २८ नमुपेसुलसनरयोमस्मरेहतया ममयः श्रीमिषोऽमन्दरेवमा।
कनयोङ्गलीनः २९ ततः मसावीत्यर्गानिविमानेन हिरण्मयेनाम्बुजपताः स्त्रियोनताः आरुह्य हर्म्याग्रवा।
विरलोचनमनमनेनाङ्गमेभेराबाकिरन् ३० अथमविष्टसुरहरमहेमसूर्यवामनभिः अनंतालिलका
माहामनयोमूर्ध्यरिक्तर ३१ राम० राम० राम० राम० राम०

मिमांसं दृष्ट्वा यादृशीति २९ प्रजानां तस्मिन् रतिमाहृतनः प्रसहा इति ३० स्वयं तथम व निनेमस्यानरमाहस्य
वेनयावन्त्समाप्ति स्वयुक्तविष्टः तस्मिनेन महति पवमानः स्वयः शुभं वर्णयाति मिहिरेभिः अनंतायाविलासर्ने
हीनांकोशाः नेत्रांशं अनन्तोऽरवः पविश्रसायस्मिन् ३१ रामायनमः

इक्ष्वाकोर्वपुत्रस्य निमेर्वंशप्रसंगोदशे वर्ण्यन्ते जनितेयत्र ब्रह्मज्ञा जनकादयः निमेर्गौतमः पुत्रो माभूत इति दर्शयन् कथामाह निमिरित्येकादशभिः सत्रमारभ्य वसिष्ठमवृत त्विजं प्रन्नवचने शाक्रस्य मखं निर्वर्त्य प्रतिपालय प्रतीक्षस्वेति गृहपतिर्निमिरिदं जीवितं चलं मत्वा स्थिरं विद्वान् ३ इंद्रस्य मखं निर्वर्त्यागतो गुरुः शिष्यस्य व्यतिक्रममनावेवीक्ष्य निमेर्देहः पातत्विति शापयन् ४ हृमित्रावरुणयोर्नध्यात्वश्रुतिः ऊभे रेतासिषिचतुः समानमिति ६ उर्वशी

शुकः निमिरिक्ष्वाकुतनयो वसिष्ठमवृतर्त्विजं आरभ्य सत्रं सोप्याह शक्रेण प्राग्वृतोस्मि भोः १ तं निर्वर्त्यागमिष्यामि तावन्मां प्रतिपालय तूष्णीमासीद्गृहपतिः सोपींद्रस्याकरोन्मखं २ निमिश्चलमिदं विद्वान् सत्रमारभतात्मवान् ऋत्विग्भिरपरैस्तावन्नागमद्यावता गुरुः शिष्यव्यतिक्रमं वीक्ष्य तं निर्वर्त्यागतो गुरुः अशपत्पतताद्देहो निमेः पंडितमानिनः निमिः प्रतिददौ शापं गुरवेधर्मवर्तिने तवापि पतताद्देहो लोभाद्धर्ममजानतः ५ इत्युत्ससर्ज स्वं देहं निमिरध्यात्मकोविदः मित्रावरुणयोर्जज्ञे उर्वश्यां प्रपितामहः ६ गंधवस्तुषु तद्देहं निधाय मुनिसत्तमाः समाप्ते सत्रयागे च देवानूचुः समागतान् ७ राज्ञो जीवतु देहोयं प्रसन्नाः प्रभवो यदि तथेत्युक्ते निमिः प्राह माभून्मे देहबंधनं ८ यस्य योगं न वांछंति वियोगभयकातराः भजंति चरणांभोजं मुनयो हरिमेधसः ९ देहं नावरुरुत्सेहं दुःखशोकभयावहं सर्वत्रास्य यतो मृत्युर्मत्स्यानामुदके यथा १० देवा ऊचुः विदेह उष्यतां कामं लोचनेषु शरीरिणां उन्मेषणनिमेषाभ्यां लक्षितोध्यात्मसंस्थितः ११ राम

दर्शनात्मकगंधस्ताप्यां कुंभे निषिच्य तस्यां प्रपितामहो वसिष्ठो इह तदा ७ यदि प्रसन्नाः प्रभवः समर्थास्तर्हि जीवत्वित्यूचुः ८ देहस्य योगं वांछंति अपितु मोक्षार्थमेव भजंति ९ १० निमिर्विदेह एव सन्नुष्यतां वसतु कामं यथेच्छमेवं सति पुण्याभिः प्रार्थितमस्य भविष्यति न देहसंबंध इति भावः सर्वत्राध्यात्मसंस्थितो लोचनयोः स्थितः सन् उन्मेषनिमेषाभ्यां तस्य देहेन कर्मणा लक्षितो वर्तते इति शेषः ११ राम

ततो हयनः सकाशाद्यो कौसल्यो याज्ञवल्क्य अधिज्ञा स्पयो गमध्यगात् महोत उदयाः सिद्धयो यस्मिन्तत् हृदयग्रंथेभे
दकंच ४ ५ मरुर्विशिनष्टियोसा विनिष्टं पुनर्भावयिष्यति ६ ७ शिवाश्वभिमन्युना ८ ११ ततस्सुदमित्रजित् १२

शिष्यः कौसल्य आध्यात्मं याज्ञवल्क्यो ध्यगाद्यतः योगं महोदयमृषिर्हृदयग्रंथिभेदकं ४ पुष्यो हि
रण्यनाभस्य ध्रुवसंधिस्ततोभवत् सुदर्शनोथाग्निवर्णः शीघ्रस्तस्य मरुः सुतः ५ सोसावास्ते योग
सिद्धः कलापग्राममास्थितः कलेरंते सूर्यवंशं नष्टं भावयिता पुनः ६ तस्मात्प्रसुश्रुतस्तस्य संधि
स्तस्याप्यमर्षणः महस्वांस्तत्सुतस्तस्माद्विश्वसाह्वोन्वजायत ७ ततः प्रसेनजित्तस्मात्तक्षको
भविता पुनः ततो बृहद्बलो यस्तु पित्रा ते समरे हतः ८ एते हीक्ष्वाकुभूपाला अतीताः शृण्व
नागतान् बृहद्बलस्य भविता पुत्रो नाम बृहद्बलः ९ उरुक्रियः सुतस्तस्य वत्सवृद्धो भविष्यति
प्रतिलोमस्ततो भानुर्दिवाको वाहिनीपतिः १० सहदेवस्ततो वीरो बृहदश्वोथ भानुमान् प्रतीका
श्वो भानुमतः सुप्रतीकोथ तत्सुतः ११ भविता मरुदेवोथ सुनक्षत्रोथ पुष्करः तस्यांतरिक्षस्तत्पु
त्रः सुतपास्तदमित्रजित् १२ बृहद्राजस्तु तस्यापि बर्हिस्तस्मात्कृतंजयः रणंजयस्तस्य सुतः सं
जयो भविता ततः १३ तस्माच्छाक्योथ शुद्धोदो लांगलस्तत्सुतः स्मृतः ततः प्रसेनजित्तस्मात्
क्षुद्रको भविता ततः १४ रणको भविता तस्मात्सुरथस्तनयस्ततः सुमित्रो नाम निष्ठांत एते बार्ह
द्बलान्वयः १५ इक्ष्वाकूणामयं वंशः सुमित्रांतो भविष्यति॥ ततस्तं प्राप्य राजानं संस्थां प्राप्स्यति
वै कलौ १६ इति श्रीभागवते नवमस्कंधे द्वादशोध्यायः १२ राम· राम· राम·

निष्ठा वंशस्य स्थितिः तत्प्राग्नेतः १५ तदेवाह इक्ष्वाकूणामिति १६ नवमे द्वादशः १२ राम·

श्री·
भाग·
टी·
२८

25

चतुर्दशादिभिःसोमवंशमाह समाप्तिनः यस्मिन्नैलादयोभूपःकीर्त्यन्तेपुण्यकीर्तयः चतुर्दशेगुरोःपत्न्यां।
तारायांसोमजाद्बुधात् जातस्त्वैलःषडत्सुपुत्रानायुर्मुखानजीजनत् २ इत्यग्रेतनत्वाम स्यःअनपत्यास्तेनस
यःकिल्त्वेन्यासुर्येयाऽन्तरेदेशः नेत्रानूवक्ष्यमाणादर्थस्यकारणमाहविप्रेति ३ सोमस्यपुत्रोवधूनि
कथाहारे एणाहूपत्नीमितिसार्द्धैर्नवभिः ४ नत्स्तेनेनत्रिभिन्नं ५ सुराणांदानवानांचविग्रहेका।

श्रीशुकः अथातःश्रूयतांराजन्वंशःसोमस्यपावनः यस्मिन्नैलादयोभूपाःकीर्त्यन्तेपुण्यकीर्त्तयः
सहस्रशिरसःपुंसोनाभीह्रदसरोरुहात् जातस्यासीत्सुतोधातुरत्रिःपितृसमोगुणैः २ त
स्यदृग्भ्योभवत्पुत्रःसोमोमृतमयःकिल विप्रौषध्युडुगणानांब्रह्मणाकल्पितःपतिः ३ सो
ऽयजद्राजसूयेनविजित्यभुवनत्रयं पत्नींबृहस्पतेर्दर्पात्तारांनामाहरद्बलात् ४ यदासदे
वगुरुणायाचितोभीक्ष्णशोमदात् नात्यजत्तत्कृतेजज्ञेसुरदानवविग्रहः शुक्रोबृहस्प।
तीरीर्ष्यादग्रहीत्सासुरोडुपं हरोगुरुसुतंस्नेहात्सर्वभूतगणावृतः ६ सर्वदेवगणोपेतो
महेंद्रोगुरुमन्वयात् सुरासुरविनाशोभूत्समरस्तारकामयः ७ निवेदितोथांगिरसासोमं।
निर्भर्त्स्यविश्वकृत् तारांस्वभर्त्रेप्रायच्छदंतर्वत्नीमवैत्पतिः ८ ॥

रणमाह शुक्रइतिसुरैः साहितउडुपमग्रहीदित्यर्थः संपिनाकःहरोःसुतंबृहस्पतिमग्रहीत् अं
गिरसः सकाशात्प्राप्तमविहरइतिप्रतिज्ञः ६ ७ निविवेदितोज्ञापितःविश्वकृत् ब्रह्मा ८ ॥

न देहं सनादयिनिमेर्देहान्वेशमवृत्तिर्दर्शीनियेतित्रराजकमयमिति ११ अस्यान्वयानिर्वीणितामानमाहुनन्नमराय
साधारणेन जनपव जनकः यद्वास्त्वदेहस्तादाजन्मकत्वान्म निमिर्जनकोऽभूदित्यर्थः मिथिलायेनेति निर्मितं
अराजकभयं नॄणां मन्यमाना महर्षयः देहं ममन्थुः स्म निमेः कुमारः समजायत १२ जन्मना जनकः
सोऽभूद्वैदेहस्तु विदेहजः मिथिलो मथनाज्जातो मिथिला येन निर्मिता १३ तस्मादुदावसुस्तस्य पुत्रो
ऽभून्नन्दिवर्द्धनः ततः सुकेतुस्तस्यापि देवरातो महीपते १४ तस्माद्बृहद्रथस्तस्य महावीर्यः सुधृति
ता सुधृतेर्धृष्टकेतुर्वै हर्यश्वोऽथ मरुस्ततः १५ मरोः प्रतीपकस्तस्माज्जातः कृतरथो यतः देवमी
ढस्तस्य सुतनाम्नोऽश्रुतो महाधृतिः १६ कृतिराततत ‥ तस्मान्महारोमाथ तत्सुतः स्वर्णरोमासु
तस्तस्य ह्रस्वरोमा व्यजायते १७ ततः सीरध्वजो जज्ञे यज्ञार्थं कर्षतो मही सीता सीराग्रतो जाता त
स्मात्सीरध्वजः स्मृतः १८ कुशध्वजस्तस्य सुतः ततो धर्मध्वजस्तस्य पुत्रौ कृतध्वजमितध्वजौ १९
कृतध्वजात्केशिध्वजः खाण्डिक्यस्तु मितध्वजात् कृतध्वजसुतो राजन्नात्मविद्याविशारदः २० खाण्डि
क्यः कर्मतत्त्वज्ञो भीतः केशिध्वजाद्द्रुतः भानुमांस्तस्य पुत्रोऽभूच्छतद्युम्नस्तु तत्सुतः २१ शुचिस्तु
तनयस्तस्मात्सनद्वाजस्ततोऽभवत् ऊर्ध्वकेतुः सनद्वाजादजोऽथ पुरुजित्सुतः २२ अरिष्टनेमि
स्तस्यापि ‥ तायुः तत्सुपार्श्वकः ततश्चित्ररथो यस्य क्षेमाधिर्मिथिलाधिपः २३ तस्मात्समरथ
स्तस्य ‥ ‥ स्ततः आसीदुपगु ‥ स्तस्मादुपगुप्तोऽग्निसम्भवः २४ वस्वनन्तोऽथ तत्पुत्रो युयुधा
नान्तु भाषणः श्रुतस्ततो जयस्तस्माद्विजयोऽस्माहृतः सुतः २५ सेनकस्तत्सुतो जातो वीतहव्यो
त्येनेन सुमतस्तनयसमर्थोऽज्ञे २६ सुद्युम्नहृधृतिः तस्य पितानान्तस्य केशिध्वजस्य भानुमान् २२ ततस्मात्सु

श्री
भाग.
टी.
२५

शापावसाने भाषाभंगमिषेणाजिगमिषोस्तस्याभाषयंथमाह एताविति द्वाभ्यां उरणकौ मेषौ न्यासौ निक्षेपरूपौ
त्वं मत्तः श्लाघ्यः स्त्रीणां वरः स्मृतः अतो विज्ञानीयत्वेन दोषः इति भावः २१ हे वीर घृतं मे भक्ष्यं स्यात् अन्यन्नेवा
अन्यमिति मैथुनेतरे स्वानांवा अन्नाधिकात् मे मैथुनादन्यत्र विवाससं त्वां नेक्षे इति प्रतिपेदे अंगीकृतवान् २२

एतावुरणकौ राजन्न्यासौ रक्षस्व मानद संवस्ये भवता साकं श्लाघ्यः स्त्रीणां वरः स्मृतः २१ घृतं मे वी
र भक्ष्यं स्यान्नेक्षे त्वान्यत्र मैथुनात् विवाससं तत्तथेति प्रतिपेदे महामनाः २२ अहो रूपमहो भावो नरलो
कविमोहनं को न सेवेत मनुजो देवीं त्वां स्वयमागतां २३ तया स पुरुषश्रेष्ठो रमयन्त्या यथार्हतः रेमे
सुरविहारेषु कामं चैत्ररथादिषु २४ रममाणस्तया देव्या पद्मकिंजल्कगंधया तन्मुखामोदमुषितो
मुमुदेऽहर्गणान्बहून् २५ अपश्यन्नुर्वशीमिंद्रो गंधर्वान्समचोदयत् उर्वशीरहितं मह्यमास्थानं ना
तिशोभते २६ ते उपेत्य महारात्रे तमसि प्रत्युपस्थिते उर्वश्या उरणौ जह्रुर्न्यस्तौ राजनि जायया २७ नि
शम्याक्रंदितं देवी पुत्रयोर्नीयमानयोः हतास्म्यहं कुनाथेन नपुंसा वीरमानिना २८ यद्विश्रंभादहं
नष्टा हृतापत्या च दस्युभिः यः शेते निशि संत्रस्तो यथा नारी दिवा पुमान् २९ इति वाक्सायकैर्विद्ध
ः प्रतोत्रैरिव कुंजरः निशि निस्त्रिंशमादाय विवस्त्रोऽभ्यद्रवद्रुषा ३० ते विसृज्योरणौ तत्र व्यद्योतंत स्म
विद्युतः आदाय मेषावायांतं नग्नमैक्षत सा पति ३१ राम· राम· राम· राम· राम·

26

नरलोकस्य मोह इति २३ पद्मकिंजल्कस्य गंध इव गंधो यस्याः मुखामोदेन मुषितः मनः २५ मह्यं मम २६ महारा
त्रे महानिशा द्वे घटिके रात्रेर्मध्यमयामयोरिति स्मृतेः २७ जिगमिषोस्तस्या उरणौ किमाह हतास्मीति माह
नपुंसा नपुंसकेन २८ यथा नारी संत्रस्तः तथा शेते २९ विद्युतः विद्युद्दीप्तिमंतः यथा नरनारीमिथुनं व
नः प्रहाणदैवतं हितः प्रकाशनेनार्थः नग्नमैक्षत अतो भाषाभंगात्त्रिजगामेति शेषः ३१ राम ॥

२८

ब्रह्मस्थानि गृहस्थानमस्येनेति यो रात्रि निर्गतं नभंसि भिन्नस्ते भस्मीकरि खानि विश्वानी प्रमाहस्थितिसोनानिकः
सतानाथा सत्तानानिकेश तिपाकेहमपृथ्येनमयेः १२ १३ गृहः पक्षाति १३ १४ पुरुहरमुत्वे नामापुः प्र
मुखाः षट् प्रयानानाहति वंसे कथामाहनस्थेनादि नायावस्तसानि १५ नन्दे देवीऊचे तो मनुष्यत्सा।
नन्तमन्ता स्पृहस्त्रहे मन हे शादादितं यदैः नाहं त्वां भगमस्मात्त्वं खित्वं मां नातिकोषति १८
नत्मनश्रीशिनाताराकृष्मावकनकप्रभे स्थहामाभिरमबकेकृमारौसोमदब्व १९ मम्मायन
नवत्मश्रु सत्सितिनि वदमानथाः पंग्रहक्रस्रथ्यो देवानेवाशीश्रीशिनान्वसा ११ कुमारोमाते
भाह कृपितोलोकलक्ष्या किमावो न सस्सदते आत्मानं युयवराक्षुप २२ मम्मानीरहस्ना
हृयसमश्रातीश्वसान्यथत मोक्षये स्वाहस्नानवेः सामस्त नावदयहीन् २३ नस्थानमयाति
रक्तिनत्रुपयन्नभिधानूप उवाचाभीरयायपुत्रेणायोऽद्गाहमदं २४ ततःपुरुहरानवेत।
इत्याथाय उदाचः २४ नसस्वरूपप्रसत्तोदायं स्वीलइविलानविप्रमात १५ श्रुनाविइहभव
नैमीयमानात्त्वयाविंतां १६ नदेविकमुपेयायं देवीमपरात्परीतिना पित्रावहन्नाम्यः घाया
दापश्यानारवोवृता १६ निषासप्रथुश्रृङ्कोनकेदपीमिरविता मतिनिष्ठम्मलेननो ऽपतस्पत
हतिके २१ मनोविलोक्यरूपति हृवणान्कुर्लोचनः उवाच भूतयावायारेवीह्रूतन्
कहः २८ स्वानतलेवताहे स्वास्त्रनोरुवणमकि समस्मयामानाकृवतिनो शाश्वतीसमाः
उवष्यवेकस्यात्वानिनसन्नेनमनाहमेस्त्रसवदमानरनामायम्यवनेहरिरसयां २९ रामः
तिकं गकृतमाह पित्रावहन्नायो ग्रापाप्मरलोकतांमन्वत्स्मभाव मोपमासती २९ ३० नोमावयो।
रतिरस्थिति १४ यस्मात वश्रमानेवतः आवायारिरसपरित्र मिकृयाहसृष्टेनध्यवतेनापाहातिय

शिवगीता ५

श्री
भा. न.
टी
२०

आसुर्याः शर्मिष्ठायाः भर्त्तुः सकाशात् उपमंत्रयन् प्रसादयन् विकृतं रूपं करोतीति तथा तेऽहं दुहितरि कामेष्वतृप्तोऽस्मि कामानां भोगेष्विति वा शुक्र आह तर्हि योऽभिधास्यति अभितो धारयिष्यति अतस्तस्य नायथैवं ते जरा व्यत्ययनीयतामिति वा यद्वा युक्तं स्यात् केति कदः तां जरां अन्यस्मै संक्रामयत्वित्यर्थः इति लब्धव्यवस्थानं जराया वा

यदुं च तुर्वसुं चैव देवयानी व्यजायत द्रुह्युं चानुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ३३ गर्भसंभवमासुर्या भर्त्तुर्विज्ञाय मानिनी देवयानी पितुर्गेहं ययौ क्रोधविमूर्छिता ३४ प्रियामनुगतः कामी वचोभिरुपमंत्रयन् न प्रसादयितुं शेके पादसंवाहनादिभिः ३५ शुक्रस्तमाह कुपितः स्त्रीकामानृतपूरुष त्वां जरा विशतां मंद विरूपकरणी नृणां ३६ ययातिरुवाच अतृप्तोऽस्म्यद्य कामानां ब्रह्मन् दुहितरि स्म ते ३७ शुक्र उवाच व्यत्यस्यतां यथाकामं वयसा योऽभिधास्यति इति लब्धव्यवस्थानः पुत्रं ज्येष्ठमवोचत ३८ यदो तात प्रतीच्छेमां जरां देहि निजं वयः मातामहकृतां वत्स न तृप्तो विषयेष्वहं ३९ वयसा भवदीयेन रंस्ये कतिपयाः समाः यदुरुवाच नोत्सहे जरया स्थातुमन्तरा प्राप्तया तव ४० अविदित्वा सुखं ग्राम्यं वैतृष्ण्यं नैति पूरुषः तुर्वसुश्चोदितः पित्रा द्रुह्युश्चानुश्च भारत ४१ प्रत्याचख्युरधर्मज्ञा ह्यनित्ये नित्यबुद्धयः ४१ अपृच्छत्तनयं पूरुं वयसोनं गुणाधिकं न त्वमग्रजवद्वत्स मां प्रत्याख्यातुमर्हसि ४२ पूरुरुवाच को नु लोके मनुष्येंद्र पितुरात्मकृतः पुमान् प्रतिकर्त्तुं क्षमो यस्य प्रसादाद्विंदते परं ४३ उत्तमश्चिंतितं कुर्यात्प्रोक्तकारी तु मध्यमः अधमोऽश्रद्धया कुर्यादकर्त्ता चरितं पितुः ४४

वैतृष्ण्यं न सः यतो न धर्मज्ञाः अनित्ये वयोऽनन्ते नित्यबुद्धयः त्वं जरां किं ग्रहीष्यामि इत्यपृच्छेत् प्रत्याख्यातुं मा कथा इत्याह न त्वमिति आत्मकृतः स्वदेहकर्त्तुः प्रत्युपकारं कर्त्तुं को नु क्षमः तथापि तव यत्र याचितं तं कुर्यादित्याह उत्तमः यस्तु प्रोक्तकारी स मध्यमः यस्त्वश्रद्धया कुर्यात् सोऽधमः अकर्त्ता पितुरुच्चरितं पुरीषप्रायः ४४

27

नुरिह
२०

अशाप्नुपनात् अनभिप्रेतमपि दैवेनोपभृतं प्रापितं बुद्ध्वा तद्गतं तस्यां सकामं स्वमनस्तु कद्धान अस्य धर्मे मदीयं मनः प्रवि-
ष्टं दितस्याववचः प्रतिजग्राह अंगीकृतवान् ब्राह्मण्याः शास्त्रविरोधे दैवस्माद्वादिति रंपाव्यत्राह गते राजनीति त्रिभिः ।
कां भिक्षवीमादिदृक्षतं कृपोत्तयादिकापोतीं कृतवृत्तिं २५ प्रत्यनीकं देवास्ते विवक्षितः जप्येमापयणीयाप्तया ।

ययातिरनभिप्रेतं दैवोपहृतमात्मनः । मनस्तु तद्गतं बुद्ध्वा प्रतिजग्राह तद्वचः ॥ २३ गते राजनि सा वीरे तत्र
स्म रुदती पितुः । न्यवेदयत्ततः सर्वमुक्तं शर्मिष्ठया कृतम् ॥ २४ दुर्मना भगवान् काव्यः पौरोहित्यं विगर्हयन् ।
स्तुवन् वृत्तिं च कापोतीं दुहित्रा स ययौ पुरात् ॥ २५ वृषपर्वा तमाज्ञाय प्रत्यनीकविवक्षितम् । गुरुं प्रसा-
दयन् मूर्ध्ना पादयोः पतितः पथि ॥ २६ क्षणार्धमन्युर्भगवान् शिष्यं व्याचष्ट भार्गवः । कामोऽस्याः क्रियतां
राजन् नैनां त्यक्तुमिहोत्सहे ॥ २७ तथेत्यवस्थिते प्राह देवयानी मनोगतम् । पित्रा दत्ता यतो यास्ये सानुगा यातु
मामनु ॥ २८ स्वानां तत्संकटं वीक्ष्य तदर्थस्य च गौरवम् । देवयानीं पर्यचरत् स्त्रीसहस्रेण दासवत् ॥ २९ ना-
हुषाय सुतां दत्त्वा सह शर्मिष्ठयोशना । तमाह राजञ्छर्मिष्ठामाधास्तल्पे न कर्हिचित् ॥ ३० विलो-
क्यौशनसीं राजञ्छर्मिष्ठा सुप्रजां क्वचित् । तमेव वव्रे रहसि सख्याः पतिमृतौ सती ॥ ३१ राजपुत्र्या-
र्थितोऽपत्ये धर्मं चावेक्ष्य धर्मवित् । स्मर-
ञ्छुक्रवचः काले दिष्टमेवाभ्यप-
द्यत ३२

भिप्रेतं यथा भृत्यं तत्रात्रवर्तकां निवर्तितवासिनिविन्ना २३ सख्याः पत्ये ऋतौ रहसि शर्मिष्ठामा मद्भयादिति २७ तत्रत्या-
निर्गता तत्पुत्राप्नसकटं वित्तनमस्मास्वास्थिताद् अर्थस्य च गौरवं दृष्ट्वा २९ तत्स्माथान्यथाके द्विनार्थः
अपरोक्षमार्थं मृतकालेमात्मनाम स्वाः कामस्य धर्ममनेत्य शुक्रवचनस्मरन् दिष्टमेवाभ्यपद्यत मेवतत्वत्
राममभ्यपद्यतनन्यकामा सहस्रं ३२

उभयोर्मंत्रैः पत्न्यै ब्राह्मैर्मंत्रैः श्वश्र्वै क्षात्रैरित्यर्थः ८ यावत्स्नातुं मुनिर्निर्गतः तावद्भार्यायां भर्तृस्नेहाधिक्यमाशंक्याः स
त्यवत्या श्रेष्ठं मत्वा तया मात्रा याच्यमाना सत्यवती याचिता सती ब्राह्ममंत्राभिमंत्रितं स्वचरुं मात्रे अयच्छत् प्रदात् मातुश्चरुं क्षा
त्रमंत्राभिमंत्रितं स्वयमदत् अभक्षयत् ९ कष्टमग्र्यमिति तदेवाह ते पुत्रो घोरो भविष्यति भ्राता ब्रह्मवित्तमो भविष्यती

स ऋषिः प्रार्थितः पत्न्या श्वश्र्वा चापत्यकाम्यया श्रपयित्वोभयैर्मंत्रैश्चरुं स्नातुं गतो मुनिः ८ तावत्स
त्यवती मात्रा स्वचरुं याचिता सती श्रेष्ठं मत्वा तयायच्छन्मात्रे मातुरदत्स्वयं ९ तद्विज्ञाय मुनिः प्राह पत्नीं
कष्टमकार्षीः घोरो दंडधरः पुत्रो भ्राता ते ब्रह्मवित्तमः १० प्रसादितः सत्यवत्या मैवं भूदिति भार्गवः
अथ तर्हि भवेत्पौत्रो जमदग्निस्ततोभवत् ११ सा चाभूत्सुमहापुण्या कौशिकी लोकपावनी रेणोः सुतां
रेणुकां वै जमदग्निरुवाह यां १२ तस्यां वै भार्गवऋषेः सुता वसुमदादयः यवीयान् जज्ञ एतेषां राम इ
त्यभिविश्रुतः १३ यमाहुर्वासुदेवांशं हैहयानां कुलांतकं त्रिःसप्तकृत्वो य इमां चक्रे निःक्षत्रि
यां महीं १४ दुष्टं क्षत्रं भुवो भारमब्रह्मण्यमनीनशात् रजस्तमोवृतमहन् फल्गुन्यपि कृतेंहसि १५
राजोवाच किं तदंहो भगवतो राजन्यैरजितात्मभिः कृतं येन कुलं नष्टं क्षत्रियाणामभीक्ष्णशः १६
श्रीशुकः हैहयानामधिपतिरर्जुनः क्षत्रियर्षभः दत्तं नारायणांशांशमाराध्य परिकर्मभिः १७

ति १० एवं माभूदिति प्रसादितो भार्गव आह अथ तर्हि पौत्रो घोरो भविष्यति जमदग्निः पुत्रोभवदित्यर्थः ११ सा च
सत्यवती कौशिकी नद्यभूत् १२ भार्गवऋषेर्जमदग्नेः १३ अनीनशात् नाशयामास तदेवाह रजस्तमोवृतमिति
पादांतरं स्पष्टम् १५ कार्त्तवीर्यार्जुनेन कृतमपराधं वक्तुं तस्य तपः हेतुमैश्वर्यादिकमाह हैहयानामिति द्वाभ्यां

वेदत्रयी पुरूरवसः सकाशादासीत् एयिवान्मायायांप्रभावः ॥ कृतयुगे सत्त्वप्रधानाः प्रायशः सर्वेपि ध्याननिष्ठाः रजःप्रधाने
त्रेतायुगे वेदादिविभागेन कर्ममार्गः प्रकटो बभूवेति ॥ इति श्रीभावार्थदीपिकायां नवमे चतुर्दशोध्यायः ॥१४॥ ततः
पंचदशे गाधिवंशप्रस्तावे जनि यद्दौहित्रसुतो रामः कार्तवीर्यमहन्नृपम् श्रवणाद्याल्यादिक्रमेण श्रुतायुः प्रभृती
नां च तत्पुत्राणां नामान्याह ऐलस्येत्यादिना १ एकसंज्ञः श्रुतिमतः नोजको हथः तस्य बलाकः तस्याजकः
गाधेः पुत्रो विश्वामित्रो ब्रह्मर्षिरभूदित्यस्य व्याख्याप्यवक्ष्यति गाधेरभून्महातेजा इत्यादिना तस्य तावद्द्वयोर्वा सूतनमध्यवंश

पुरूरवस एवासीत्त्रयी त्रेतामुखे नृप । अग्निना प्रजया राजा लोकं गांधर्वमेयिवान् ॥ ५ ॥ इति श्रीभागवते नवमस्कंधे·
चतुर्दशोध्यायः ॥१४॥ बादरायणिरुवाच ॥ ऐलस्य चोर्वशीगर्भात्षडासन्नात्मजा नृप आयुः श्रुतायुः सत्यायू
रयोथ विजयो जयः १ श्रुतायोर्वसुमान्पुत्रः सत्यायोश्च श्रुतंजयः रयस्य सुत एकश्च जयस्य तनयोऽमितः
भीमस्तु विजयस्याथ कांचनो होत्रकस्ततः तस्य जह्नुः सुतो गंगां गंडूषीकृत्य योपिबत् ३ जह्नोस्तु पुरुस्तस्या
थ बलाकश्चात्मजोऽजकः ततः कुशः कुशस्यापि कुशांबुर्मूर्तयो वसुः कुशनाभश्च चत्वारो गाधिरासीत्कुशां
बुजः ४ तस्य सत्यवतीं कन्यामृचीकोऽयाचत द्विजः वरं विसदृशं मत्वा गाधिर्भार्गवमब्रवीत् ५ एक
तः श्यामकर्णानां हयानां चंद्रवर्चसां सहस्रं दीयतां शुल्कं कन्यायाः कुशिका वयं ६ इत्युक्तस्तन्मत
ज्ञात्वा गतः स वरुणांतिकं आनीय दत्वाश्वानतस्मानुपयेमे वराननां ७ राम· राम·

भार्गवस्यर्चीकस्य वार्तां प्रसङ्गात्प्रसङ्गेन पुरस्तात्प्रभावस्य चरितमाह तस्य सत्यवतीमित्यादिना विसदृशं अन·
नुरूपं भार्गवमृचीकं ५ इत्येतल्लाभमयोग्यं एकतः श्यामः कर्णो येषां सर्वस्मिन्नंगे शुक्लवर्णेषु वेदमपि पर्याय
मस्माकमायाः यतः कुशिकाः कौशिका वयं ६ राम· राम· राम· राम·

श्री
भाग०
३२

सतूणीं कार्मुकं चर्म चादाय २८ ऐणेयं चर्म कृष्णाजिनमंबरं यस्य २९ ३० प्रहरन् परश्वधो यस्य मनश्चानिलश्च तयोरि-
वौजो वीर्यं यस्य परेषां सैन्यं चक्रं स सूदयतीति तथा छिन्ना भुजाः ऊरवः कंधराश्च येषां हताः सूता वाहनानि च येषां ते
षां ते वीरा निपेतुः ३१ विवृक्णाः चर्मादयो यस्य ३२ पंचशतेषु धनुःष्वर्जुनः रामाय संदधे एकमेव धनुर्य-

घोरमादाय परशुं सतूणीं चर्म कार्मुकं । अन्वधावत दुर्मर्षो मृगेंद्र इव यूथपं २८ तमापतंतं भृगुवर्य-
मोजसा धनुर्धरं बाणपरश्वधायुधं । ऐणेयचर्माम्बरमर्कधामभिर्युतं जटाभिर्ददृशे पुरीं विशन् २९
अचोदयद्धस्तिरथाश्वपत्तिभिर्गदासिबाणर्ष्टिशतघ्निशक्तिभिः । अक्षौहिणीः सप्तदशातिभीष-
णास्ता राम एको भगवानसूदयत् ३० यतो यतोऽसौ प्रहरत्परश्वधो मनोनिलौजाः परचक्रसूदनः ।
ततस्ततश्छिन्नभुजोरुकंधरा निपेतुरुर्व्यां हतसूतवाहनाः ३१ दृष्ट्वा स्वसैन्यं रुधिरौघकर्दमे रणा-
जिरे रामकुठारसायकैः । विवृक्णचर्मध्वजचापविग्रहं निपातितं हैहय आपतद्रुषा ३२ अथा-
र्जुनः पंचशतेषु बाहुभिर्धनुःषु बाणान्युगपत्स संदधे । रामाय रामोऽस्त्रभृतां समग्रणीस्तान्येकधन्वे-
षुभिराच्छिनत्समं ३३ पुनः स्वहस्तैरचलान्मृधेऽङ्घ्रिपानुत्क्षिप्य वेगादभिधावतो युधि । भुजान्कुठा-
रेण कठोरनेमिना चिच्छेद रामः प्रसभं त्वहेरिव ३४ कृत्तबाहोः शिरस्तस्य गिरेः शृंगमिवाहरत् ।
हते पितरि तत्पुत्रा अयुतं दुद्रुवुर्भयात् ३५ अग्निहोत्रीमुपावर्त्य सवत्सां परवीरहा । समुपेत्याश्रमं पि-
त्रे परिक्लिष्टां समर्पयत् ३६ राम०

27

स्य सः पाठांतरे एकधन्वेषवः संधानं येषां तैरिषुभिः तानि धनूंषि समं सह तद्बाणानेवाच्छिनत् ३३ मृधे संग्रा-
मे साधनभूतानचलानंघ्रिपांश्चोत्क्षिप्याभिधावतस्तस्य भुजांश्चिच्छेद अहेः फणानिव सर्पस्य ३४ समर्पय-
यत् ३६ राम०

३२

अव्याहतमिंद्रियादिकंचलेभे १८ यत्रयस्मिन्नैश्वर्येअणिमादयोगुणाः १९ रेवांभसिनर्मदाजलेसरितंनर्मदां २० यावत्तो
हितविजयेमाहिष्मत्याःसमीपेनर्मदायांदेवपूजांकुर्वन्तेनसहस्रबाहुनाबध्यमानप्रतिस्रोतसःसत्याःसरस्याःसरितोजलै
विप्लावितेस्वशिबिरेविश्रमालस्यतस्यतद्वीर्यंनसेहे २१ ततःकृतकिल्बिषःक्रीडंतमभिभवितुंप्रवृत्तःसन्गृहीतःमाहि
ष्मत्यांस्वपुर्यांकपिरिवसंनिरुद्धःबद्धश्चावस्थापयेनमुक्तः २२ इत्यानीतंनक्तमण्वाय दर्शयन्नाहसएकदेत्यादि

बाहून्दशशतंलेभेदुर्द्धर्षत्वमरातिषु अव्याहतेंद्रियौजःश्रीतेजोवीर्ययशोबलं १८ योगेश्वरत्वमै
श्वर्यंगुणायत्राणिमादयः चचाराव्याहतगतिर्लोकेषुपवनोयथा १९ स्त्रीरत्नैरावृतःक्रीडन्रेवा
म्भसिमदोत्कटः वैजयंतींस्रजंबिभ्रद्रुरोधसरितंभुजैः २० विप्लावितंस्वशिबिरंप्रतिस्रोतःसरिज्ज
लैः नामृष्यत्तस्यतद्वीर्यंवीरमानीदशाननः २१ गृहीतोलीलयास्त्रीणांसमक्षंकृतकिल्बिषः मा
हिष्मत्यांसन्निरुद्धोमुक्तोयेनकपिर्यथा २२ सएकदातुमृगयांविचरन्विजनेवने यदृच्छयाश्रमा
पदंजमदग्नेरुपाविशत् २३ तस्मैसनरदेवायमुनिरर्हणमाहरत् ससैन्यामात्यवाहायहविष्मत्यात
पोधनः २४ सवीरस्तत्रतद्दृष्ट्वाआत्मैश्वर्यातिशायनं तन्नाद्रियताग्निहोत्र्यांसाभिलाषःसहैहयः
२५ हविर्द्धानीमृषेर्दर्पान्नरान्हर्तुमचोदयत् तेचमाहिष्मतींनिन्युःसवत्सांक्रंदतींबलात् २६
अथराजनिनिर्यातेरामआश्रमआगतः श्रुत्वातत्तस्यदौरात्म्यंचुक्रोधाहिरिवाहतः २७ राम॰

ना २३ अर्हणमाननमाहिदूविस्मत्याकामधेन्वा २४ तदर्हणंनदृश्यमानस्मिन्नाद्रियतनादृतवान्यतोग्निहोत्र्यामारो
मधेनौसाभिलाषः सहैहयःसहचरमानः २५ दर्पां हव्यांहविर्द्धानीं अग्निहोत्रधेनुंदर्शनात्तदानचोदयत् २६
२० आजानुलंबिनीमालावैजयंतीप्रकीर्तिता २० राम॰ राम॰

श्री
भाग
टी.
३३

30

ननु प्रतिनिंदितेन तत्कथं कृतत्वानुतत्राह चित्तः विद्वानिति पूर्वोक्तमेवाभिप्रायः ८ सर्वं तत्रियवधे कारणं बहु
माहयन्ननस्य सुन्ना इत्यादिना ९ भगवतावेसिता अधीयं नते १० दुःखात्तोदीनावेगेन विमोहितः ९ ब्रलज्ञे विहि
ताश्री यस्या सा हेता न नूरुनामसेतुया श्रीसौभिमाह चलीमतं प्रमहांतं गिरिचक्रे तेषां रक्तेन प्रवलापानां म।

५/ योगाके स्यामास श्रीनः सत्यवतीसुतः जघे हताता नेरामो पिसीवने ह्यास्मतिवधे ७ अस्य स्वलेखरा
६/ लितो निद्रापायेद्वाजमा चित्तविद्वास्तपो वीर्येरामवक्रे सहदेहं ८ यजनस्य हूणानस्मातः
मुपितिस्वयं रामवीर्यणवाभूत्वालोभिर्गमनको वित ९ एकदा भ्रमतारामेसभातलेवनंगते … सा
८ पुत्रिष वोलनुदितिद्राउपागमत् १० हसुगिरितांमासीनेमावेशितधियमति भगवन्मनमश्रोकेन
प्रसोपायनिवृत्तेः ११ याश्रमानाः कृपाणायारामममायातिदारुणाः प्रसंगशिरउत्कृत्यनिसृ
स्तत्रवंधवः १२ रेणुकादुःखशोकार्ता निघ्नंत्यात्मानमात्मना रामरामेतितातेतिविचुक्रो
शोच्चकैः सती १३ तदुपश्रुत्यदूरस्था हारामेत्यार्तवत्स्वनं त्वरयाश्रममासाद्य दहृशुःपितरंहतं
१४ तद्दुःखरोषामर्षार्तिशोकवेगविमोहिताः हातातसाधोधर्मिष्ठात्यक्त्वास्मान्स्वर्गतोभवान्
१५ विलप्यैवंपितुर्देहंनिधायभ्रातृषुस्वयं प्रगृह्यपरशुंरामःक्षत्रांतायमनोदधे १६ गत्वामाहि
ष्मतीरामोब्रह्मघ्नविहतश्रियं तेषांसशीर्षभिःराजन्मध्येचक्रेमहागिरिं १७ तद्रक्तेननदींघोराम्ब्रह्मा
णभयावहां हत्वाकृतावोपितवधंलक्षेत्रं मानलकारिणि त्रिःसप्तकृत्वःपृथिवींकृत्वानिःक्षत्रियांप्रभुः

याबलाद्दोरानदीमचके १७ तथापिसर्वंतव्यवधे किंकारणं तत्राह हेतुकतेति साढैनप्रमेगलकारिणि प्रमा
नवर्तिनिमतिःसप्तकृत्वोरेणुकायादुःखंलोवेतादृश्यं उतेकततनो रामस्तत्तत्कृत्वातत्रमुखात्मादितवा

समेतं यं चक्रे चक्रे शोणितोदां नद्

नपिप्रसिद्धिः ॥ ५५

३३

[illegible] ३९ सौरी सूर्यस्य प्रभेव ४० तीर्थसंसेवया अच्युते चेतना यस्य सः ४१ इति भा-
वार्थदीपिकायां नवमे पञ्चदशः १ शोकं [illegible] : रामान् [illegible] किं-
विशेषविग्रहो गंधर्वराजेस्मिन् स्पृहा यस्याः सा किंचिच्चित्ररथस्पृहा निःसृता ३ कलशं पुरोधाय अग्रे निधाय ४ व्यभिचारं मानं

सकर्म तत्कृतं रामः पित्रे भ्रातृभ्य एव च । वर्णयामास तच्छ्रुत्वा जमदग्निरभाषत ३७ राम राम महाबाहो ।
भवान्पापमकारषीत् अवधीन्नरदेवं यत्सर्वदेवमयं वृथा ३८ वयं हि ब्राह्मणास्तात क्षमयार्हणतां गताः
यया लोकगुरुर्देवः पारमेष्ठ्यमगात्पदं ३९ क्षमया रोचते लक्ष्मीर्ब्राह्मी सौरी यथा प्रभा क्षमिणामाशु-
भगवांस्तुष्यते हरिरीश्वरः ४० राज्ञो मूर्धाभिषिक्तस्य वधो ब्रह्मवधाद्गुरुः तीर्थसंसेवया चांहो जह्यङ्गाच्युत-
चेतनः ४१ इति भावार्थे पंचदशोऽध्यायः १५ शुकः पित्रोपशिक्षितो रामस्तथेति कुरुनंदन संव-
त्सरं तीर्थयात्रां चरित्वाश्रममाव्रजत् १ कदाचिद्रेणुका याता गंगायां पद्ममालिनं गंधर्वराजं क्रीडंत-
मप्सरोभिरपश्यत २ विलोकयंती क्रीडंतमुदकार्थं नदीं गता होमवेलां न सस्मार किंचिच्चित्ररथस्पृहा
कालात्ययं तं विलोक्य मुनेः शापविशंकिता आगत्य कलशं तस्थौ पुरोधाय कृतांजलिः ४ व्यभि-
चारं मुनिर्ज्ञात्वा पत्न्याः प्रकुपितोऽब्रवीत् घ्नतैनां पुत्रकाः पापामित्युक्तास्ते न चक्रिरे ५ रामः संचोदितः पि-
त्रा भ्रातॄन्मात्रा सहावधीत् प्रभावज्ञो मुनेः सम्यक्समाधेः तपसः च सः ६ श्रीरामाय नमः

संज्ञाता ५ भ्रातॄनिति मां भ्रातॄणां मातुश्च वधे संचोदितः सम्यङ्मुनेर्यः समाधिस्तपश्च तयोः प्रभावज्ञः यदि न ह-
न्मि तर्हि मामपि शप्स्यति समर्थः यदि तु हन्यां तर्हि मयि संतुष्टः सन् इमान् पुनर्जीवयितुं समर्थ इति जानन्नित्यर्थः
६ तान.

ल

ना

31

ननु तो भृगुवंशभवस्य देवरातस्य कौशिकप्रवरत्वमित्याशंक्य तदुपपादयन्नाह पुत्रं कृत्वेत्यादि यावत्स
माप्ति हविमजीगर्तसुतत्वेन प्रथमत्वेन पितृभ्याममतां विहाय विक्रीतत्वात्तस्य कृपया सुतानाह। त्वे
षु ज्येष्ठ एष प्रकल्प्यतामिति २९ यत देवस्य हवियज्ञे न विशिनष्टि यद्दत्तिदाभ्यामनुमुवेग्रव्यत ३० भा
र्गवोपि गाधिषु तापसेषु देवरात इति विख्यातः ३१ ततस्य ज्येष्ठं तु कुशलं न मेनिरे मधुच्छन्दस्या
नर्थावहं न तेहृष्टा नांगीकृतवंतः मुनिर्विश्वामित्र ३२ यदा शुनाः कनिष्ठैः साकं सनाप्यमोमधु।

पुत्रं कृत्वा शुनःशेफं देवरातं च भार्गवं आजीगर्तं सुतानाह ज्येष्ठ एष प्रकल्प्यतां २९ यो वै
हरिश्चन्द्रमखे विक्रीतः पुरुषः पशुः स्तुत्वा देवान्प्रजेशादीन्मुमुचे पाशबंधनात् ३० यो
रातो देवयजने देवैर्गाधिषु तापसः देवरात इति ख्यातः शुनःशेफस्तु भार्गवः ३१ य
मधुच्छन्दसो ज्येष्ठाः कुशलं मेनिरे न तत् अशपत्तान्मुनिः क्रुद्धो म्लेच्छा भवत दुर्जनाः ३२
स होवाच मधुच्छन्दाः सार्धं पंचाशता ततः यन्नो भवान्संजानीते तस्मिंस्तिष्ठामहे वयं ३३
ज्येष्ठं मंत्रदृशं चक्रुः त्वामन्वंचो वयं स्म हि विश्वामित्रः सुतानाह वीरवंतो भविष्यथ
ये मानं मेनुगृह्णंतो वीरवंतमकर्त मां ३४ ॥

स होवाच नोऽस्माकं यत् ज्येष्ठत्वं कनिष्ठत्वं वा भवान् पिता संजानीते मन्यते तस्मिन्वयं ति
ष्ठामेति ३३ एवमुक्त्वा मंत्रदृशाकस्य हन्तकृतमस्मान्त्वामित्यादिमंत्राणां दृष्टारं शुनःशे
फं ज्येष्ठं चक्रुः तदाह वयं सर्वे त्वामन्वंचः स्म हि अनुगन्तारः कनिष्ठाः स्म इत्यर्थः ततः प्रसन्नो विश्वा
मित्रः तान्सुतान् आह वीरवन्तः पुत्रवन्तो भविष्यथ ये यूयं मे मानं सम्यक्तामनुगृह्णानाः प्रतुर्न मा।

ना:संत:मांवीरवंतमकर्त तत्कृतवंत: ३४

२

संज्ञानंस्मृतिस्तद्देवलं तांविहूंयस्मिन्स्वदेहेलब्ध्वासऋषीणांमंडलेसप्तमोऽभि‥भूत् २३ हृहृहल्लवे
देवेदंप्रवर्त्तनेकेमुसप्तर्षिविकल्पर्मोभविष्यतीत्यर्थः भुवोभारमहनत्भारमेवाहन्नृपानिति २६ नत्वेवंप्रसक्ता
नुप्रसक्तंसमाप्यप्रस्तुतमाहगाधेरितिमहातेजाविश्वामित्रः तस्यैकशतंपुत्राआसन् तेसर्वलंगसमवायपन्या
येनप्राणभृतउपदधातीतिमधुःकंदमेयवोयंतेनत्याम्रुतिःतस्यविश्वामित्रस्यैकशतंपुत्राअमुपंवाशदेव।

पितुःकायेनसंधायशिरआदायबर्हिषि सर्वदेवमयंदेवमात्मानमुपजन्मखैः १९ ददौप्राचींदि
शंहोत्रेब्रह्मणेदक्षिणांदिशं अध्वर्यवेप्रतीचींवै‥ उत्तरांदिशं २० अन्येभ्योवांतरदिशःकश्यपाद
वमध्यमः आर्यावर्तमुपद्रष्ट्रेसदस्येभ्यस्ततःपरं २१ ततश्चावभृथस्नानविधूताशेषकिल्बिषःस
रस्वत्यांब्रह्मनद्यांरेजेव्यभ्रइवांशुमान् २२ स्वदेहंजमदग्निस्तुलब्ध्वासंज्ञानलक्षणं ऋषीणांमंड
लेसोऽभूत्सप्तमोरामपूजितः २३ जामदग्न्योऽपिभगवान्रामःकमललोचनः आगामिन्यंतरेराज
न्वर्तयिष्यतिवैबृहत् २४ आस्तेद्यापिमहेंद्राद्रौन्यस्तदंडःप्रशांतधीः उपगीयमानचरितःसि
द्धगंधर्वचारणैः २५ एवंभृगुषुविश्वात्माभगवान्हरिरीश्वरः अवतीर्यपरंभारंभुवोहन्बहुशोनृ
पान् २६ गाधेरभून्महातेजाःसमिद्धइवपावकः तपसाक्षात्रमुत्सृज्ययोलेभेब्रह्मवर्चसं
विश्वामित्रस्यचैवासन्पुत्राएकशतंनृप मध्यमस्तुमधुच्छंदाःमधुच्छंदसएवते २८ ॥

ज्यायांसोमधुच्छंदसःपंचाशत्कनीयांसइत्यादिनाश्रुतिविश्वामित्रपुत्रेषुभार्गवस्याजीगर्तस्यदेवरातस्य।
ज्येष्ठत्वमवगम्यतेतथाश्वलायनेनापियन्नाहिभिः कौशिकानांदेवरात्वमुक्तंप्रवरस्तुतस्मिन्नेव
वंशेप्रदानराभेदः नन्वंशांतरेतथावस्मृतिः एकएवऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तनेनावत्समानगो
त्रत्वंविनान्यत्वंमिथोगत्वादिति २८ ॥

श्री· भागवती· ३५

सन्ततिः सञ्ज्ञः सत्यकेतोर्धृष्टकेतुः तस्मात्सुकुमारः तस्माद्वीतिहोत्रः तस्य भर्गः अतो भार्गभूमिः को भूपः का
श्योर्वंश्याः काश्याः प्रपितामहस्य क्षत्रवृद्धस्यान्वयं यन्ते ये तानीति तथा ततश्चानेनसः शुद्धो जज्ञे कृतकृत्यः संयतः आ

षष्टिं वर्षसहस्राणि षष्टिं वर्षशतानि च नालर्कादपरो राजन्भुजे मेदिनं युवा ६ अलर्कात्सन्ततिस्त
स्मात्सुनीतोऽथ निकेतनः धर्मकेतुः सुतस्तस्मात्सत्यकेतुरजायत धृष्टकेतुस्ततस्तस्मात्सुकुमारः क्षि
तीश्वरः ७ वीतिहोत्रस्य भर्गोऽतो भार्गभूमिरभून्नृप इतीमे काशयो भूपाः क्षत्रवृद्धान्वयायिनः ८ रंभ
स्य रभसः पुत्रो गम्भीरश्चाक्रियास्ततः तस्य क्षेत्रे ब्रह्म जज्ञे शृणु वंशमनेनसः ९ शुद्धस्ततः शुचिस्त
स्माच्चित्रकः शुद्धधर्मसारथिः ततः शान्तरयो जज्ञे कृतकृत्यः स आत्मवान् १० रजेः पंचशतान्यासन्पु
त्राणाममितौजसाम् देवैरभ्यर्थितो दैत्यान्हत्वेन्द्रायददाद्दिवं ११ इन्द्रस्तस्मै पुनर्दत्वा गृहीत्वा चरणौ र
जेः आत्मानमर्पयामास प्रह्रादाद्यरिशङ्कितः १२ पितर्युपरते पुत्रा याचमानाय नो ददुः त्रिविष्टपं
महेन्द्राय यज्ञभागान्समाददुः १३ गुरुणा हूयमानेऽग्नौ बलभित्तनयान्रजेः अवधीद्भ्रंशितान्मार्गा
न्न कश्चिदवशेषिताः १४ कुशात्प्रतिः क्षात्रवृद्धात्सञ्जयस्तत्सुतो जयः ततः कृतः कृतस्यापि जज्ञे ह
र्यबलो नृपः सहदेवस्ततो हीनो जयसेनस्तु तत्सुतः १५ संकृतिस्तस्य विजयः क्षत्रधर्मा महारथः क्ष
त्रवृद्धान्वया भूपाः शृणु वंशं च नाहुषं १६ इति नवमे सप्तदशः १७ राम· राम·

त्मवानात्मज्ञानी अतः पुत्रोत्पादनेन कृतवानित्यर्थः तेषां प्रतिषेधाय गुरुणा बृहस्पतिना अभिचारविधानेना
ग्नौ हूयमाने सति १५ सिंहावलोकनेनाह क्षत्रवृद्धात् क्षत्रवृद्धपुत्रात् कुशात्प्रतिः प्रतेः सञ्जयः १६ इति नव
मे सप्तदशः १७ राम·

३५

82

हेतुः कुशिकापत्यदेवरातः सोप्यस्मदीयः कौशिकप्रवरः वीतेषमयनः नमेतमग्निमग्रेगाकत्तज्ञमेवाहकाद्यपत्तस
सुताश्चासन् ३५ उपसंहरतिएवमितिपंक्तेश्च मः एकस्य नृपलोकाः अन्यस्तुपुत्रेतेनवशा हत इत्येव कौशिकगोत्रं प्रच
विधनानाप्रकारेनानेन सुप्रकाशितेन मायमेवशक्तिहियस्मादेवदेवरातेनेतोहस्तेननमस्कस्थितं ३६ इति नवमे षोडशः अ
थोसप्तदशेनैलजस्यैहपुत्रयापयैनमः सुतेषुतत्वकस्मादिवंशानां विशावर्णितं ॥१॥ इह श्रीकस्माचताश्रप्रलाप्रसवायवंशा

१६

एषवः कुशिकावीरोदेवरातस्तमन्वित अन्येचाष्टकहारीतजयक्रतुमदादयः ॥३५॥ एवंकौशिकगोत्रंतु।
विश्वामित्रैः पृथग्विधं ॥ प्रकारांतरमापन्नंतद्धिचैवंविकल्पितं ॥ ३६ इतिनवमेषोडशः शुकः यःपुरूर
वसः पुत्रआयुस्तस्याभवन्सुताः नहुषः क्षत्रवृद्धश्च रजीरभश्च वीर्यवान् १ अनेनाइतिराजेंद्र शृणु क्षत्रवृद्ध
न्वयं क्षत्रवृद्धसुतस्यासन्सुहोत्रस्यात्मजास्त्रयः काश्यः कुशोगृत्समदइतिगृत्समदादभूत् २ शु
नकः शौनकोयस्यबह्वृचप्रवरोमुनिः काश्यस्यकाशिस्तत्पुत्रोराष्ट्रोदीर्घतमः पिता धन्वंतरिर्दीर्घत
मसः आयुर्वेदप्रवर्तकः यज्ञभुग्वासुदेवांशः स्मृतमात्रार्तिनाशनः तत्पुत्रः केतुमानस्यजज्ञेभीम
रथस्ततः दिवोदासोद्युमांस्तस्मात्प्रतर्दनइतिस्मृतः ५ सएवशत्रुजिद्वत्सऋतध्वजइतीरितः तथा।
कुवलयाश्वेतिप्रोक्तोलर्कादयस्ततः ६ रामायनमः राम· राम·

१६

तत्क्रमप्राप्तं चंद्रादिक्रमेणौकौलेयतियस्य वंशो हस्वायतत्स्यस्य वंशोतिवितततत्वादेतिनिरूप्यते अतः पुरूरवसः
पुत्राणामायुवानीकनिष्ठानांवंशानंतरेरानीप्रथममस्यवंशमाह यइति एवंनहुषवंशयातियदुप्रभृतिवपिइहवंश
त्तत्रवृद्धस्यदीर्घतमसः पिताधन्वंतमाद्यवर्तिर्तोयोगडुः ह्वनाशायतीतितथा ४ ततः प्रतर्दनादिशब्दवा।
ख्यातद्युमतः सकाशात्अलर्कादयः ६ राम· राम· राम·

श्री
भाग
टी॰
१८

अस्माद्धार्यमेव ब्राह्मणोत्कृष्टवस्त्रं तेन न तन्नतिष्ठ यैरिति त्रिभिः यैर्ब्राह्मणैः परस्य पुंसो मुखं स्वयं भूतं द्रष्टव्यं तत्सिद्धान्तेन ब्र
ह्मणा इत्यर्थः ज्योतिर्वेदमयं पन्था वेदमार्गः १३ तदेवं ब्राह्मणमाहात्म्यमेव नाववदत्तत्रापि वयं भृगवः स्वस्यास्तु पि
तानः शिष्याः एवं सत्यपि अस्माभिर्धार्यं वासः दधार असती पतिवती १४ निर्दिष्टाय प्रतिलोमसंबंध इति वृत्तमाह

यैरिदं तपसा सृष्टं मुखं पुंसः परस्य ये धार्यते यैरिह ज्योतिः शिवः पंथाः प्रदर्शितः १२ यान्वंदंत्युपतिष्ठं
ते लोकनाथाः सुरेश्वराः भगवानपि विश्वात्मा पावनः श्रीनिकेतनः १३ वयं तत्रापि भृगवः शिष्यो
स्या नः पितासुरः अस्मद्धार्यं धृतवती शूद्रो वेदमिवासती १४ एवं क्षिपंतीं शर्मिष्ठा गुरुपुत्रीमभाषत
रुषा श्वसंत्युरंगीव धर्षिता दष्टदच्छदा १५ आत्मवृत्तमविज्ञाय कत्थसे बहु भिक्षुके किं न प्रतीक्षसेस्मा
कं गृहान्बलिभुजो यथा १६ एवंविधैः सुपरुषैः क्षिप्त्वाचार्यसुतां सतीं शर्मिष्ठा प्राक्षिपत्कूपे वासश्चा
दाय मन्युना १७ तस्यां गतायां स्वगृहं ययातिर्मृगयां चरन् प्राप्तो यदृच्छया कूपे जलार्थी तां ददर्श
ह दत्वा स्वमुत्तरं वासः तस्यै राजा विवाससे गृहीत्वा पाणिना पाणिमुज्जहार दयापरः १९ तं वीरमा
हौशनसी प्रेमनिर्भरया गिरा राजंस्त्वया गृहीतो मे पाणिः परपुरंजय २० हस्तग्राहोऽपरो मा भूद्गृहीतायाः
स्त्वया हि मे एष ईशकृतो वीर संबंधो नौ न पौरुषः २१ यदिदं कूपमग्नाया भवतो दर्शनं मम न ब्राह्मणो
मे भविता हस्तग्राहो महाभुजः कचस्य बार्हस्पत्यस्य शापाद्यमशपं पुरा २२ राम॰

एष इति २२ ब्राह्मणमेव वरं वृणीहि किं मया नाम गृहीतेति चेत् ब्राह्मणा इति बृहस्पतेः सुतः कचः शुक्रान्मृ
तसंजीवनीमध्यगान्नन्तरं देवयानी तं पतिं चकमे स च गुरुपुत्री मम पूज्येति न तां स्वीकृतवान् ततस्तु कुपिता सती त
व विद्या न फलिता भवत्विति तेन शप्ता या सचतं ब्राह्मणः पतिर्न भवेदिति ताभ्यां शापात्तदेव तदाह यमशपमशा

[illegible] ३९

अष्टादशोषपाने रत्ननाकृष्णस्य कथोपातेयस्य पंचम्पादेषु कृतीयान गृहीतं दांत सप्त स्थापदिशाम मम नर्थे वह वेवे नीति न-
यातत्रहेतुप चेति २ स्थानात् एव मानहिते रमणत्वादिभिः ३ यदी पुष्पेभ्यानूनादि प्रभृत् कामस्पृष्ट कस्यकृष्ण पर्वतत्स्वा-
कन्याभ्यां कृत नदात्मः मन् ७५ तत्र प्रतिलोमनादोषः ३ पुत्र चरनादितिस्पर्शो पत्रकोत्या माहृदएकदेशादिना प्रतिज याह-

अकः यतिर्यथातिः सयतिसंयातिर्विपतिकृतिषड्मेनकृष्णस्यामर्थिंद्रियाणीवदेहिनः १ तास्मैनैकप
तिः पिमारजनं तत्परिणामस्वित यत्र अविहः पुत्र प्रभृत्यानेनावलुप्यते २ पितविभवानेस्थानादिज्ञापपार्थि।
णाहमैः मापितेनगानवेपणालिप्रभवन्नृपः ३ ततस्त्वासाधारिणादित्तभ्रातृभ्रातायतीयमः कृतदारोनगाया।
वीकाव्यस्य हृदयपर्वणः गोमो वा च ब्रह्मर्षिर्भिर्यावान्स्ताव्यः तयदंश्च सुमाहृषः तासमविप्रयोकस्माहि।
वाहृतिप्रलोमकः ५ श्रीशुकः एककदादानवेंद्रस्य पर्मिष्ठानामकन्यका सखीसहस्रसंयुक्ता गुरु-
पुत्र्या च भामिनी ६ देवयान्या पुरोद्याने पुष्पितद्रुमसंकुले व्यचरत् कलगीतालिनलिनीपुलिनेवला १ जातलप
यमात्मात्म कन्याकमलानो चनाः तीर्थे स्वसर्वाः कूलानि विन्यस्य सिचंतीमिथः ८ वीक्ष्य ब्रजंतं गिरिशं सह देव्या
वृषस्थितं सहसस्मीयं वासांसि पर्यधुर्व्रीडिताः यः ९ शर्मिष्ठाजानती वासो गुरुपुत्र्याः समव्ययत् स्वीयं।
मत्वा प्रकुपिता देवयानी इदमब्रवीत् अहो निरीक्षतामस्या दास्याः कर्म ह्यसांप्रतं अस्मद्धार्यं धृतवती शुनीवहः।

तद्वदस्मे तेन मुनेः पुत्रस्य पुत्र्या देवयान्या जलक्रीडादितिष्वेष्योरन्वयः ९ कलगीतानामलयोषेणुनादितं नलिनीपुलिनानि
यस्मिन् पुरोद्याने अवला मार्गिष्ठा १ तस्मिंस्तोलिताः ८५ समानवतीर्थे स्वमनात गुरुपुत्र्याः वासः समय पतन पर्यन् स्व

ततः वनां स्थालीं वने स्थापयित्वा गृहान् गतस्तत्र निशि निशि संतापेनाध्यायतस्तस्य मनसि त्रेतायां त्रयी प्रवर्तनक-
र्मबोधकवेदत्रयं प्रादुरभूत् ततः स्थालीस्थानं गतः सन् शमीगर्भं जातमश्वत्थं विलक्ष्य अस्मिन्सा वह्निरस्तीति
विशेषेण लक्षयित्वा तेनाश्वत्थेन द्वे अरणी कृत्वाग्निं मन्थेति शेषः शमीगर्भादग्निं मन्थेति श्रुतेः मन्था-
नप्रकारमाह अधरारणिमुर्वशीं ध्यायन्नुत्तरारणिमात्मानं ध्यायन् उभयोर्मध्ये यत्काष्ठं तत्प्रजननं पुत्रं
ध्यायन्नमथ्नात् तथा च मन्त्रः उर्वश्यस्यायुरसि पुरूरवा इति ४५ तस्य तेन हस्ताभ्यां निर्मथनाद्विभावसुरग्निर्जातः कथंभू-
तो जातवेदो धनभाग्यो यस्मात् स च त्रय्या विद्यया विहितेनाधानसंस्कारेण त्रिवृत् आहवनीयादि

स्थालीं न्यस्य वने गत्वा गृहानाध्यायतो निशि त्रेतायां संप्रवृत्तायां मनसि त्रय्यवर्तत ४३ स्थाली-
स्थानं गतोऽश्वत्थं शमीगर्भं विलक्ष्य सः तेन द्वे अरणी कृत्वा उर्वशीलोककाम्यया ४४ उर्वशीं
मन्त्रतो ध्यायन्नधरारणिमुत्तराम् आत्मानमुभयोर्मध्ये यत्तत्प्रजननं प्रभुः ४५ तस्य निर्मथना-
ज्जातो जातवेदा विभावसुः त्रय्या स विद्यया राज्ञा पुत्रत्वे कल्पितस्त्रिवृत् ४६ तेनायजत यज्ञे-
शं भगवन्तमधोक्षजं उर्वशीलोकमन्विच्छन् सर्वदेवमयं हरिं ४७ एक एव पुरा वेदः प्रणवः स-
र्ववाङ्मयः देवो नारायणो नान्य एकोऽग्निर्वर्ण एव च ४८ राम॰ राम॰

रूपः सन् राज्ञा पुरूरवसा पुत्रत्वे कल्पितः पुण्यलोकप्रापकत्वात् ४६ तदाह तेनेति ४७ ननु तदा किं वेद-
त्रय बोधितो ब्रह्मणादीनामिन्द्रादिनानेकदेवयजनेन स्वर्गप्राप्तिहेतुः कर्ममार्गः कथं स्यादित्यपेक्षिते
तत्राह एक एवेति द्वाभ्यां पुरा कृतयुगे सर्ववाङ्मयः सर्वासां वाचां बीजभूतः प्रणव एक एव वेदो देवश्च ना-
रायण एक एव अग्निश्चैक एव लौकिकः वर्णः चैक एव हंसो नाम ४८ राम॰

तस्याः सखीश्चयंवीक्ष्य सूक्तं हयोभवंबवनेत्वयेकायेइत्यादि ३३ तदेवाह अहोजायेइति द्वाभ्यां अनिर्वृत्य सत्कृत्वा निर्वृतिमप्राप्य पाठांतरे मानिर्वृतिमगमस्थित्वा मंत्राजल्पैः निवाववां सिहृगणवावहे मोक्षीकरवावहे ३४ सुदेहोतिकमनीयोयंममदेहः ३५ पुरुषो मामृथा इत्यादि तस्मात्तं मेतदण्यर्थमाह मामृथाइतिवृकाभिर्मा। मृथास्त्वंपुरुषोसि अतोधैर्यमावहेतिभावः इमेवृकाः प्रसिद्धाः इंद्रियाणिवानांइतिमामास्मअद्युः भक्षये

त्तोपिशयनेनायामपश्यन्तिमनाइवतत्तत्रिमोविक्रुतमस्यावनभ्रामोन्मभवन्महीं ३२ सतांवीक्ष्य कुरुक्षेत्रेसरस्वत्यांचतत्सखीः पंचप्रहृष्टवदनाः प्राहसूक्तंपुरूरवाः ३३ अहोजायेतिष्ठतिष्ठघोरेन त्यक्तुमर्हसि मांत्वमद्याप्यनिर्वृत्यवचांसिकृणवावहै ३४ सुदेहोयंपतत्यत्रदेविदूरंहृतस्त्वया। खादंत्येनंवृकागृध्रास्त्वत्प्रसादस्यनास्पदं ३५ उर्वश्युवाच॥ मामृथाः पुरुषोसित्वंमास्मत्वाद्युर्वृकाइमे क्वापिसख्यंनवैस्त्रीणांवृकाणांहृदयंयथा ३६ स्त्रियोह्यकरुणाः क्रूरादुर्मर्षाः प्रियसाहसाः घ्नंत्यल्पार्थेपिविश्रब्धंपतिंभ्रातरमप्युत ३७ विधायालीकविश्रंभमज्ञेषुत्यक्तसौहृदाः नवंनवमभीप्संत्यः पुंश्चल्यः स्वैरवृत्तयः ३८ संवत्सरांतेहिभवानेकरात्रंमयेश्वरः वत्स्यत्यपत्यानिचतेभविष्यंत्यपराणिभोः ३९ अंतर्वत्नीमुपालक्ष्यदेवींसप्रययौपुरं पुनस्तत्रगतोब्दांतेउर्वशींवीरमातरं ४० उपलभ्यमुदायुक्तः समुवासतयानिशां ४१ अथैनमुर्वशीप्राहकृपणंविरहातुरं गंधर्वानुपधावेमांस्तुभ्यंदास्यंति मामिति ४२ तस्यसंस्तुवतस्तुष्टा अग्निस्थालींददुर्नृप उर्वशींमन्यमानस्तांसोबुध्यतचरन्वने ४३

युः इंद्रियवृकाणामभक्ष्योभवेत्यर्थः ३६ स्त्रियोहीतिस्त्रियाहसाहसेयासं ३९ नवंइतिस्मात्वयः ति संवत्सरांत इति अपराणीति वक्ष्यतो दत्तं अंतर्वत्नीमुपालक्ष्य ज्ञात्वा ४० अथनाग्निस्थालीकमेयज्ञात्वानवश्यादुर्वशीप्राप्स्यतीत्यासप्रायेणाग्निस्थालींददुः सततांस्थालीमेवोर्वशीमन्यमानः तयासहस्थितोवने विचचारमेयमर्वशीतितंत्वग्निस्थालीमप्रजनत् ४२

श्री
भाग
टी
३८

35

रोधसि तटे विषाणाग्रेण मृदादिकमुद्धृत्य तीर्थं निम्नमार्गं व्यधत्त ४ बह्व्य इति पूर्वोक्ता अन्या अजाः कामयामासुः कांतमिति
कामिनीः कामयमानाः पीवानं पुष्टं श्मश्रुलं बहुलश्मश्रुमन्तं प्रेष्ठं अतिप्रियं मीढ्वांसं सेक्तारं याभकोविदं सुरतनिपुणं तद
वशोत्ते ५ नावबुध्यत ६ स्वामिनमिति पदच्छेदेनान्वयः ८ इडविडाकारं वल्गनानि चाटु संधितुं प्रसादयितुं ९

तस्या उद्धरणोपायं बस्तः कामी विचिंतयन् व्यधत्त तीर्थमुद्धृत्य विषाणाग्रेण रोधसि ४ सोत्तीर्य कूपा
त्सुश्रोणि तमेव चकमे किल तया वृतं समुद्वीक्ष्य बह्व्योजाः कांतकामिनीः ५ पीवानं श्मश्रुलं प्रेष्ठं
मीढ्वांसं याभकोविदं ५ स एकोजवृषस्तासां बह्वीनां रतिवर्द्धनः रेमे कामग्रहग्रस्त आत्मानं नाव
बुध्यत ६ तमेव प्रेष्ठतमया रममाणमजान्यया विलोक्य कूपसंविग्ना नामृष्यद्बस्तकर्म तत् ७
तं दुर्हृदं सुहृद्रूपं कामिनं क्षणसौहृदं इंद्रियाराममुत्सृज्य स्वामिनं दुःखिता ययौ ८ सोपि चा
नुगतः स्त्रैणः कृपणस्तां प्रसादितुं कुर्वन्निडविडाकारं नाशक्नोत्पथि संधितुं तस्य तत्र द्विजः
कश्चिदजास्वाम्यच्छिनद्रुषा लंबंतं वृषणं भूयः संदधेर्थाय योगवित् १० संबद्धवृषणः सोपि ह्यजया
कूपलब्धया कालं बहुतिथं भद्रे कामैर्नाद्यापि तुष्यति ११ तथाहं कृपणः सुभ्रु भवत्याः प्रेमयंत्रि
तः आत्मानं नाभिजानामि मोहितस्तव मायया १२ यत्पृथिव्यां व्रीहियवं हिरण्यं पशवः स्त्रियः नदु
ह्यंति मनः प्रीतिं पुंसः कामहतस्य ते १३ न जातु कामाः कामानामुपभोगेन शाम्यति हविषा कृष्णव

वृषणमछिनत्तजस्याः संभोगार्थं संधानमकरोत् अर्थाय स्वप्रजाः कामभोगाय योगवित् उपायज्ञः जरामृतायेव
रति शांतिं दशाविदित्यर्थः ९ कूपलब्धया सह कामैः संप्रमातैर्नतृप्यति ११ १२ ननु तर्हि पुनः पि बहवो विषयाः
संत्येव तान्नता मनस्विनीं ते सति कामोपभोगात्मा माहो निवर्तेते तिचेत् न यात् यत्पृथिव्यामिति भानदुह्यंति नतर्पयंति १३ ह

२ [illegible]

२ [illegible]

३८

जजुषे मे विदितवान् ४५ यथोपजोषं यथाप्रीतिविषयान् जुजुषे ४६ नानेव भाति यावद्बहिःप्रवृत्तिः नष्टे च मेनाभाति स्वप्नमा
यामायां सद्धितो मनोरथस्तद्वदेवमर्थः ४९ मनःसुखं कामभोगं कदिन्द्रियैः कुत्सितैः पराङ्मुखैरिन्द्रियैः ५१ इति भागवतेष्टाद
शः १८ ज्ञातविद्यो पृथानन्तस्तपेष्वपि नाममात्रापरं देवयानी समाश्रयत्स्वोत्मुक्तिमामवानुभुक्तभोगांस्तान् स्वप्नजनवद्वृत्तमा।
त्मनः विद्भूवयन् प्रियामाह निर्विद्य पितृस्मान्मवत् कामानासवनूपभुञ्जानः गाथामितिहासं १ मद्विधेनमनस्तद्द्यो।

इति प्रमुदितः पूरुः प्रत्यगृह्णाज्जरां पितुः सोपि तद्वयसा कामान्यथावज्जुजुषे नृप ४५ सप्तद्वीपवतीं स
म्यक्पितृवन्मातृवत्प्रजाः यथोपजोषं विषयाञ्जुजुषेव्याहतेन्द्रियः ४६ देवयान्यप्यनुदिनं मनोवा
ग्देहवस्तुभि प्रेयसः परमां प्रीतिमुवाह प्रेयसी रहः ४७ अयजद्यज्ञपुरुषं क्रतुभिर्भूरिदक्षिणैः सर्वदेव-
मयं देवं सर्ववेदमयं हरिं ४८ यस्मिन्निदं विरचितं व्योम्नीव जलदावलिः नानेव भाति नाभाति स्वप्न।
मायामनोरथः ४९ तमेव हृदि विन्यस्य वासुदेवं गुहाशये नारायणमणीयांसं निराशीरयजत्प्रभुं ५०
एवं वर्षसहस्राणि मनःषष्ठैर्मनःसुखं विदधानोपि नातृप्यत्सार्वभौमः कदिन्द्रियैः ५१ इति भागव-
तेष्टादशोध्यायः १८ श्रीशुकः सइत्थमाचरन्कामान्स्त्रैणोपह्नवमात्मनः बुद्ध्वा प्रियायै निर्विण्णो।
गाथामेतामगायत १ शृणु भार्गव्यमूं गाथां मद्विधाचरितां भुवि धीरा यस्यानुशोचन्ति वने ग्रामनि
वासिनः २ बस्त एको वने कश्चिद्विचिन्वन्प्रियमात्मनः ददर्श कूपे पतितां स्वकर्मवशगामजाः ३

नाचरितां वृत्तिं मद्विधस्याचरितं यस्यामिति वा यस्य ग्रामनिवासिनः कामिनो मद्विधस्याचरितं वने स्थिताः धी।
राः शोचन्ति तु तस्य गाथामाशृणु २ आत्मानमनुलक्ष्याह बस्त इति यामनुलक्ष्यात्मनामिति वसतसाधो
यां विस्तरे ३ ॥ राम० राम० राम० राम० राम० राम०

श्री
भा
नं
टी
३६

प्रस्तोभमनवाहृपरीहीमपिवेन यदाप्रस्तोभमनिहृतिमार्गंप्रोन्नाहृनंमेने २६ २८ कृष्णेसमावेश्यतदाहनमइ
ति नमनादिभिः समावेश्यात्मस्थः कृत्वानमस्कृतोऽति २९ इ न मे कोनविंशः १९ विज्ञातिनप्रसा
दाम्नराजास्यनमहोक्तेः पूरोर्वंशोदितेभवनस्यायतेयथाः १ नस्सुतःप्रहंयातिः स्मृतः ३ धर्मसत्यव्रतेयव
स्तेषुसत्यधर्मसत्यव्रतेयवः ४ वनेयुश्चावमः स्मृतः एवंदर्शितेऽस्तेयुप्रमन्लोस्तस्यपोद्घात्वर्वंसपुत्रानाताहेता

श्रुत्वागाथांदेवयानीमेनेप्रस्तोभमात्मनः स्त्रीपुंसोःस्नेहवैक्लव्यात्परिहासमिवेरितं २६ सासंनिवासंसुहृदां
प्रपायामिवगच्छतां विज्ञायेश्वरतंत्राणांमायाविरचितंप्रभोः सर्वत्रसंगमुत्सृज्यस्वप्नौपम्येनभार्गवी कृष्णे
मनः समावेश्यव्यधुनोल्लिंगमात्मनः नमस्तुभ्यंभगवतेवासुदेवायवेधसे सर्वभूताधिवासायशान्ताय बृ
हतेनमः २९ इ भा म नव स्कं को वि ऽध्यायः १९ शुकः पुरोर्वंशंप्रवक्ष्यामियत्रजातो
सिभारत यत्रराजर्षयोवंश्याब्रह्मवंश्याश्चजज्ञिरे १ जनमेजयोह्यभूत्पूरोःप्रचिन्वांस्तत्सुतस्ततः प्रवी
रोथमनुस्युर्वैतस्माच्चारुपदोभवत् २ तस्यसुद्युरभूत्पुत्रस्तस्माद्बहुगवस्ततः संयातिस्तस्याहंयाती
रौद्राश्वस्तत्सुतःस्मृतः ३ ऋतेयुस्तस्यकक्षेयुःस्थंडिलेयुःकृतेयुकः जलेयुःसंततेयुश्चधर्मसत्यव्रतेयवः
४ दशैतेप्सरसःपुत्रावनेयुश्चावमःस्मृतः घृताच्यामिंद्रियाणीवमुख्यस्यजगदात्मनः ५ ऋतेयोरं
तिनावोभूत्त्रयस्तस्यात्मजानृप सुमतिर्ध्रुवोप्रतिरथःकण्वोप्रतिरथात्मजः ६ तस्यमेधातिथिस्तस्मा
त्प्रस्कन्नाद्याद्विजातयः पुत्रोभूत्सुमतेरेभिर्दुष्मंतस्तत्सुतोमतः ७ दुष्मंतोमृगयांयातःकण्वाश्रमपदंगा
तः तत्रासीनांस्वप्रभयामंडयंतींरमामिव विलोक्यसद्योमुमुहेदेवमायामिवस्त्रियं ८

वासंप्रपायामितिप्रपायांस इतिषष्ठीसप्तम्यर्थेउपलक्षणंवर्तितेहृष्टांतः जगदात्मनः जगतआत्मभूतस्यमुख्यस्यप्राण
स्येंद्रियाणीव ५ दुष्मंतस्यशाकुंतलायांभरतःपुत्रोभवदितिकथाद्वारेणाहदुष्मंतोमृगयामितिपंचद
शभिः तत्राश्रमेदृष्टांस्त्रियंविलोक्यमुमुहेप्रमुमोह ८ राम

३६

नहि केनाप्युपायेन नाशो मनसः संकल्पनीतिः स्यात्परमात्मोपशमः स्याच्चित्तनाशस्तदेवेति बुद्धिश्च मंगलं भवे
द्रागद्वेषादिदोषस्य २५ दुर्लभानिति निर्वाणं यः कलीतितथा यातो १९ संसृतिप्रायानंतु सर्वेषां मानसोऽहंमात्रमेतिश्च विविक्त
संकल्पो मानसे ज्ञेयः प्रणष्टः कर्षति श्राकर्षति १७ ननु त्वमामानमात्मानि ङःकरन्नानकर्षत्रलत्तिमनसस्त्रापानंस्यात्तवा
हृदयमिति योनात्प्रपायेनमसंविशेषचापपुंजीलत्रहस्त्र स्वतयोरन्ध्यानादोसश्चानमरक्तभवति १० २१ नसहरोवं।

[illegible]
यदानकृत्कृतनाभावंसर्वभूतेषुमंगलं समहृद्धेल्लदापुंसः सर्वास्त्वसमयादितः १६ यादृङ्स्यन्नाऽहम्।
तिमिजीयतेयानजीर्यन नान्मनाङ्गर्वतिवद्धांपामेकाशोऽङमन्यजेन १९ मायत्वस्त्वाऽहद्विरावाननविरि
क्तामनोभवेत बलयादिद्रियाग्रामो विद्वासमविकर्षति १७ हृतोविषयसक्तस्य सविषयाभवनो सकृत
तथापिमानमवनंतस्मानेदृष्यन्नापते १८ तस्मान्नाममत्स्मात्रचल्ल्याणापायमानस तिद्दूर्द्रानिरर्
काः चौरिष्यामिमगेः सद १५ हृदुंतमसद्दूतानानुपायेत्रसंविशान संमतिचात्मनाशंवनरः
विदात्मस्त्रात्मदृक् २० दृश्यत्मात्मोपनागानुदीपसुत्रवेपथः दत्वास्यांजयसंतस्मात्सहृतेविगतस्पृ
हः २१ दिविजदृत्तिमसर्वस्मित्रसृरक्तलोपद प्रनीत्वात्त्वंसमंतद्वीत्यामृणामीश्वर २२ भूमइ
समर्थत्परहृत्समर्हंतमविषुः श्रुमिनिवांगृतात्मस्यात्वेप्यप्रायवतेपयो २३ आमीविनवर्षदृगामद्वा
विषयेषु तस्मात्मसुखेनीरंतानेप सहवह्निमः २४ मनयनितु कैसमलमंगमात्मनभूत्वाविपुत
[illegible]

ध्यानयसिना २२ विषयेषुशत्द्वादिष्वपुष्पात्मिविनिर्णयद्वर्गोपदिद्रियस्रुतंसमवेनयात सदाविषयेषुामे चिंतसेवां
कामिनंचप्रमामिहयाशयाविनंसमृद्दंडेपलतोमर्याः २४ विपुतानिरनाभिपापात्मकंलिंगधनधीनः सल्योनं २५
राम॰ राम॰ राम॰

किंचरेतोधाः रेतःसेक्तारं शाकुन्तलपुत्रो यमक्षयान्नितरां परितारयति पुन्नाम्नो नरकाद्यस्मात्पितरं त्रायते सुतः तस्मात्पु-
त्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवेति पाठांतरे मातृपित्रोः पुत्रप्रतिविवादे यमक्षयाद्धर्मनिर्णेतः यमस्य सभायाः सका-
शाद्धेतोः धाता रेतःसेक्तापि नैव धर्मेण विनेत्यपुत्रं नयति न तु मातेत्यर्थः ततश्च भार्यापुत्रौ स्वीकृतवानिति ये चक्रव-
र्तीति वभूवेति शेषः तस्य महिमा गीयते तदेवमेश्लोकाभिगीता इत्यादि वदन्य स्तुत्याह हरेरंशभवः अंशजा।
तस्य २२ तत्रैलिंगमाह चक्रमिति २३ गंगायामनुलोमं पंचपंचाशता वाजिभिः राजपुरोहितं कृत्वा यमुनाया-
श्चानुलोमं अष्टादशसप्ततिमेध्यानश्वान् बबंध किं कुर्वन् वसु धनं प्रकर्षेण ददत् २४ साचीगुणे प्रकृष्टगुणवति
देशेऽग्निश्चितोऽभूत् यस्मिन्नग्निचयने देशे वा सहस्रं ब्राह्मणा नाभयरितेन भूरिदानेन दत्ताः गा बद्वशः प्रत्येकं बद्वं ब-

रेतोधाः पुत्रो नयति नरदेव यमक्षयात् त्वं चास्य धाता गर्भस्य सत्यमाह शकुंतला २१ पितर्युपरते सो
वै चक्रवर्ती महायशाः महिमा गीयते तस्य हरेरंशभुवो भुवि २२ चक्रं दक्षिणहस्तेऽस्य पद्मकोशो-
ऽस्य पादयोः ईजे महाभिषेकेन सोऽभिषिक्तोऽधिराड्विभुः २३ पंचपंचाशता मेध्यैर्गंगायामनु वाजिभिः
मामतेयं पुरोधाय यमुनायामनु प्रभुः २४ अष्टसप्ततिमेध्याश्वान्बबंध प्रददद्वसु भरतस्य हि दौ-
ष्यंतेरग्निः साचीगुणे चितः सहस्रं बद्वशो यस्मिन्ब्राह्मणा गा विभेजिरे २५ राम॰ राम॰

द्वं विभेजिरे विभज्य जगृहुः चतुरशीति अधिके त्रयोदशसहस्रैरेकं बद्वं भवंति तदाहि हिरण्येन परिवृतान्
कृष्णान् शुक्लदतो मृगान् मष्णारे भरतो ददात् शतं बद्वानि सप्त चेति शुक्लानि समाधिक शतं बद्वंति श्री-
ष्ककोमृगश्लोके चतुर्दशलक्षतेन संगृहीतानीति अदात् कर्माणि अमुत्रानीति पुतानि चतुर्दश शतिवं च वद्वई शलक्षा।
णां समाधिक शतभागो बद्वमितं कं भवति इयं च बद्वसंख्या श्लोकस्य मुख्यातेव चतुर्दशानां लक्षाणां समाधिका
प्रतानां शाके: बद्वचतुरशीतिसहस्राणि त्रयोदश २५ राम॰ राम॰

तस्यादर्शनेनप्रमुदिता अत एव संनिवृत्तः परिश्रमो यस्य ९ १० पौरवाणांचेतो नत्वधर्मे रमते अतो मत्वेनतसः
त्वयि रममाणादेवहत्वाराजन्यतनयांवेद्मि ११ विश्वामित्रस्यात्मजाहंमेनकायांजातानयावस्वर्गंगच्छंत्यात्य-
क्ताअतोराजकन्यैवाहमित्यर्थः १२ किंकरवामेत्यादिनाक्यात् तदभिप्रायंज्ञात्वाहउपपन्नमिति १४ गां-

वभाषेतांवरारोहांभटैःकतिपयैर्वृतः तद्दर्शनप्रमुदितः संनिवृत्तपरिश्रमः पप्रच्छकामसंतप्तः
प्रहसन्श्लक्ष्णयागिरा ९ कात्वंकमलपत्राक्षकस्यासिहृदयंगमे किंस्विच्चिकीर्षितंतत्रभवत्यानि-
र्जनेवने व्यक्तंराजन्यतनयांवेद्म्यहंत्वांसुमध्यमे नहिचेतःपौरवाणामधर्मेरमतेक्वचित् ११
शकुंतलोवाच विश्वामित्रात्मजैवाहंत्यक्तामेनकयावने वेदैतद्भगवान्कण्वोवीरकिंकरवा-
मने १२ आस्यतांह्यरविंदाक्षगृह्यतामर्हणंचनः भुज्यतांसंतिनीवाराकन्यकासदृशंवर १३
दुष्यन्तउवाच उपपन्नमिदंसुभ्रुजातायाःकुशिकान्वये स्वयंहिवृणुतेराज्ञांकन्यकासदृशंव-
र ओमित्युक्तेयथाधर्ममुपयेमेशकुंतलां गांधर्वविधिनाराजादेशकालविधानवित् १५ अमो-
घवीर्योराजर्षिर्महिष्यांवीर्यमादधे श्वोभूतेस्वपुरंयातःकालेनासूतसासुतं १६ कण्वः
कुमारस्यवनेचक्रेसमुचिताःक्रियाः बद्ध्वामृगेंद्रंतरसाक्रीडतिस्मसबालकः १७ तंदुर-
त्ययविक्रांतमादायप्रमदोत्तमा हरेरंशांशसंभूतंभर्तुरंतिकमागमत् १८ यदानजगृहेराजा
भार्यापुत्रावनिंदितौ शृण्वतांसर्वभूतानांखेवागाहाशरीरिणी १९ माताभस्त्रापितुःपुत्रोयेन

जातःसएवसः भरस्वपुत्रंदुःष्यंतमावमं
स्थाःशाकुंतलां २०

धर्वविधिनामिथः समयपूर्वकेण १५ दुरत्ययंविक्रांतंविक्रमंयस्य १८ भस्त्राचर्मपात्रंतद्वत् माताआधार
मात्रंपितुरेवपुत्रः तत्रहेतुः येनोत्पादितआत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेः भरस्वपुष्णाणाअतएवभरतनामनिरुक्तं २०

श्री· भा· न· सी· ४८

चितधेयार्थं सतितनद्र्यंपुत्रार्थं मरुत्त्वामेन यागो नयजतः तस्य प्रसन्नात्मं तो भरद्वाजजता मानं पुत्रं मरुत्त उपा
दद्रुः समर्पयामासुः ३४ मरुत्तो भरद्वाजामामप्रकारं दर्शयन्नाह श्रुतवेत्यादिना चतुर्भिः श्रुतवे।
त्यागाभिषणांश्रावरुत्तश्च यस्य पुत्रात्म मनुतायावो येनाम यनायक दैवि स्मृत्तो हृदस्याति: नदाद्वितीयगर्भ
स्यावकायामायावको गारहंसकेगर्भस्येन वाविनः नुनः ऋग्वेहृस्यानिरधो भवेतिनेयगर्भशमावलाद्वी
यंतपश्चिनन्ननो हृदस्यातेः सायादृभंः स्यादीर्घेन मात्रयो पवधूवतेन वनद्गीयेपा ह्मिप्रहारेण पानेवैतिः
मातितेभूमोपतितं दृष्ट्वा सपपवक्रमायोभवत ३५ नेवप्रवीयेजभर्तृनागाद्विशाकिलांमनीमक्रका

नमोवैद्यैनपवंशोनदर्थपुत्रनः सतं मरुत्तोमेन गुरुतोभरद्वाजमुपादडु ३४ श्रुतवैद्यांधा
नृपत्वामेयनायहृदस्याति प्रवहृतोवा हितोगर्भेशमार्थायामदासजनु ३५ न्यक्रकामांममनो
भर्तस्यामवितोकिलो नामनिर्वचनतस्यश्लोकेमेनमुरागतः ३६ मूर्धंभरद्वाजमिमंभरद्वाज
हृदस्येते पतोयडज्ञापितरेभरद्वाजमतस्त्वयं ३७ ॥ राम रामायनमः ॥ रामायन।

मागसंतांप्रतिस्नाएतेंहृत्तेमंमताया स्वविवादहृपश्लोकेजगुः किमर्थंजगुरस्मा हृतस्यतामाति।
कंच्याते येन तेनज्ञापि विलिर्वनभर्तस्यामपाकाम्यपाकतो मिनुर्यः ३६ ततउत्तमप्रकायोतीममता
हृदस्याति ताहृदेस्तृदेदमेपुत्रंभाउवाणाद्रतिहृदयस्यागदधनैविभमेतिचेनत्राहृ हानेएकस्यतेत्रा
स्वमस्यवीनादिमेवद्वाभांजातेश्वनमत्स्यापायपुविद्यतितनस्माद्वयुगकेनरयः एवमुक्तास्वतितेप्र
न्याहृस्यतेन त्रिमेभरयतः हार्नेद्वाभ्यांमोक्तुभाममनायनोजननाहृदोहंसेकाकिनीमश्चामीमर्थः ५

यस्य पुत्रस्य मातङ्गः वोऽन्मौनरौयानां
विनश्यः ३१

यस्यादेवमज्ञाविनयाममनाहृदयानोविदामा।
नौपुत्रेणपितृमज्जयानोरथंभारद्वाजइतिपाठान्तरे

देवानामपिस्पर्धायांवैभवंस्मरणात् ममशोकयतः गुरुस्कंदरिश्रययोयोषमः नदृशाविभवनात् गापावनरइति।
पाठेदूसंप्रुमेनुसांराणामासावनांशुष्टः इतिदेवास्मार्तिस्मर्यः २६ भगवान्पुरुषाणामाङ्भङ्गमेङ्मगाद्योगज
नानिमेदः ममद्वारेत्रनास्यश्रुतिपदस्यव्याख्यानंकर्मनीति कर्मिपिप्रकर्मेविशेषकेचितमस्मारेतीर्थ।
इतिव्याख्यातने २७ पुरादेविनजितायेस्परामौकांक्षिरस्मानन्लादिस्थानातिमेदिरतेः प्राणिभिर्वलिभि-
दैवस्थिरयोरस्मानलनीतासनीःउपनीयाहरन् मनुष्यप्राणिभिर्भमेमनुष्यादिभिःसहनीनाइतिवापाणिभिरि

त्यपरिशक्नुनंस्यश्चावराक्षिपायस्यत्रपालदेःअतिस्मरणान्मायांदेवानांगुरुस्मायये ॥ २६ भगवन्
३३ पुरुषारतःकुप्मादिदेवेनवर्तितान् आयातर्षीणिस्मरेतिपुलानिचरितस्य २७ भवनस्यमहत्कर्म-
नस्हर्वनापरेलपा नैवापुनैर्वेप्रानस्यांतिवाङ्मांश्रिरिवयया २८ कितनहतमपवनारंभात्कताक-
यान्यकालप्रालाणांहूर्ताङ्ख्वाङ्खरूपशकादिर्विनमेर्पितलान् २९ जिताप्रशस्यदेवाम्यरसोकास्ति
भजिरे देवस्थिरयोरमानीताप्राणिभिःपुनस्याहरन् ३० सर्वकामान्दुहत्नःप्रजानामानवसोपसी स-
माश्रिनङसाहस्यीदितच्चक्रमवर्नयेत ३१ समस्माङ्गलोकपालानामेष्पूर्वमधिप्रवस्थित चकेवा
सवलितेप्राणानमृत्युपरमामस्ह ३२ तस्यसस्यपदैरभ्यःयज्ञःतिसःस्पसंमताः नंदाम्यागाभया इ

सुशावाङ्गरूपाद्देवरते

तियाते पलयोःसूतानेनीताःपणावाहृताःसेःहतोनयंथाधावाहतनिस्पर्धाः ३० त्रिनवव्यास्हतीःसमाःसम्प्रविश
तिसंवत्सरान् चक्रेमनात्राता ३१ तस्यदेवात्मेमात्पकारस्हइतिभयति विवार्यतिविस्रोपः ३२ लोनत्र
मनसहस्यानभवंति भवंतीरितसमतिवमिवाराश्राकयामास्वलनीतिमयाद्वान्तजेत्रःसनःपुत्राणांदर्शनेवे
माहृपुपानसंप्राप्तेनसमनवनामयेतसास्यनतस्मः ॥ रामायतमोनमः ॥ राम राम २।

39

सगणाय स्वयूथसहिताय ८ उच्छेषमवशिष्टं तं एकमेव तर्पयतीति तथा १० ११ परदुःखासहिष्णुत-
या पूर्वेषां दुःखं स्वयं भोक्तुमाशास्ते नेति श्लोकाभ्याम् अष्टर्द्धियुक्तामणिमादिपरिमोक्षमपि वाहं न कामये।
किं किं कामये तत्राह अखिलदेहभाजामार्तिं दुःखं तेनैवाहं करणरूपेणान्तःस्थितः सन्नहं प्रपद्ये प्राप्नुयामि·
येन कामयेन तेन दुःखभोक्तामन्याके तद्भूतेषां सर्वे अदुःखा भवन्ति १२ ननु दुःखं किमिति प्रार्थ्यते स्वदुःख

याते शूद्रे तमन्योगादतिथिः श्वभिरावृतः राजन्मे दीयतामन्नं सगणाय बुभुक्षते ८ स आदृत्याव-
शिष्टं यद्बहुमानपुरस्कृतं तच्च दत्वा नमश्चक्रे श्वभ्यः श्वपतये विभुः ९ पानीयमात्रमुच्छेषं तच्चै-
कपरितर्पणम् पास्यतः पुल्कसोभ्यागादपो देह्यशुभाय मे १० तस्य तां करुणां वाचं निशम्य
विपुलश्रमाः कृपया भृशसंतप्त इदमाहामृतं वचः ११ न कामयेहं गतिमीश्वरात्परामष्टर्द्धियुक्ता-
मपुनर्भवं वा आर्तिं प्रपद्येऽखिलदेहभाजामन्तःस्थितो येन भवन्त्यदुःखाः १२ क्षुत्तृट्श्रमो गात्रपरि·
भ्रमश्च दैन्यं क्लमशोकविषादमोहाः पुल्कसायाददाद्धीरो निसर्गकरुणो नृपः १४ तस्य त्रिभुव-
नाधीशाः फलदाः फलमिच्छतां आत्मानं दर्शयांचक्रुर्माया विष्णुविनिर्मिताः १५ स वै ते-
भ्यो नमस्कृत्य निःसंगो विगतस्पृह मिच्छतां आत्मानं दर्शयांचक्रुर्माया विष्णुविनिर्मिताः

निवृत्तिरित्याह क्षुत्तृडिति कृपणस्य जन्तोर्जीवनहेतोः जलस्यार्पणान्मे सर्वे ते क्षुदादयो निवृत्ताः १३ इति प्र-
भाष्य १४ त्रिभुवनाधीशाः ब्रह्मादयः तदीयधैर्यपरीक्षार्थं प्रथमं मायया शूद्रादिरूपेण प्रतीताः
सन्त इत्यर्थः १५ परमे केवलवासुदेवे भक्त्या नमश्चक्रे तद्भावाद्धि मायया·

वितथं पुत्रमिच्छाःसे भवाननतमात्मनेऽहितनुं चितिशुद्धिं मत्वा ममतां स्तुमह ताम् मरुत्गणाडोतेते आहितंश्रयमजे भनेवी
यातां तु भेवस्त्रुत्वा ममजे पुत्रा बृहस्पतेर्जोनेनेश्वयाशेन्यथ: एवं तु ब्राह्मणे मदतांविधान अभिषक्तः नवेधमस्तद्धि:
आशो यमरतु ब्राह्मनयो वितथेयथ विदम: ३८ । श्रीतुरसेविंश: एकाविंशोऽतिदेवोन: हंतगनारयतमे इति द
वालमीकादेयेत्रवीतिश्रम्तन्यात भरतान्वये वितथे स्थितेदत्ताशिष्टितं भवेत्रयोद्वाज: भवद्ब्राह्मणाणि भवनिय
न: पुत्रो जातः इति बृहस्पतेन क्षप्रलेविजनव्यस्त सुत्तो मम: नक्षत्रस्थसहस्रनामथमहावीर्येन नागगा: पंचपुत्रा बभू
चोद्यमानास्सुरैरेवं मत्वा वितथमात्मजं व्यसृजन्मरुतो बिभ्रं दत्तोयं वितथेन्वये ३९ इति श्रीभा
गवते नवमस्कंधे विंशोऽध्यायः २० शुक: वितथस्य सुतान्मन्योर्बृहत्क्षत्रो जयस्ततः महावीर्यो
नरो गर्गः संकृतिस्तु नरात्मजः १ गुरुश्च रंतिदेवश्च संकृतेः पांडुनंदन रंतिदेवस्य महिमा इहा
मुत्र च गीयते २ वियद्वित्तस्य ददतो लब्धं लब्धं बुभुक्षतः निःकिंचनस्य धीरस्य सकुटुंबस्य
सीदतः ३ व्यतीयुरष्टचत्वारिंशदहान्यपिबतः किल घृतपायससंयावं तोयं प्रातरुपस्थिते
४ कृच्छ्रप्राप्तकुटुंबस्य क्षुत्तृड्भ्यां जातवेपथोः अतिथिर्ब्राह्मणः काले भोक्तुकामस्य चाग
मत् तस्मै संव्यभजत्सोऽन्नमादृत्य श्रद्धयान्वितः हरिं सर्वत्र संपश्यन् स भुक्त्वा प्रययौ द्विजः अ
थान्यो भोक्ष्यमाणस्य विभक्तस्य महीपतेः विभक्तं व्यभजत्तस्मै वृषलाय हरिं स्मरन् ७

टी: वियद्वित्तस्य वियतो गगनाद्धि यो यन्नं विनाऽऽयाद्धनं तस्येव वित्तं भोग्यं यस्य तस्य वियद्वित्तस्यापि सतो वा
द्विजे भोग्य यस्य ते स्मात् तथा लब्धं लब्धं ददतः ३ तस्य प्रत्ययति निःकिंचनस्येत्यादिस्मार्कः प
यद्भाम: पिबतो जलपानमप्यकुर्वतः स्नातादि यान्ति हे इतिश्रो यथा ४८ स्वयाश्रयो हतमोपि।
स्थितमागमत् विभक्तेऽकुटुंबाथमग्रादिकविभक्तवतः ७ राम:

स एव योगतंत्रं चकार बार्हदीषवाः बृहदिषोर्वंश्याः इमे दीर्घतमान्ते २५ सुपार्श्वस्य पिता २६ प्राच्यसा-
म्नां षट्संहिता जगौ विभज्याध्यापितवान् २७ अजमीढस्य वंश्याः प्रियमेधादयः केचिद्ब्राह्मणा बभूवुः बृह-
दिषुप्रभृतयः क्षत्रियाश्चेति वंशद्वयमुक्तं तत्रैकं वंशं पुनराह नलिन्यामित्यादि इमे इति यावत्समाप्ति २९ मुद्गल

जैगीषव्योपदेशेन योगतंत्रं चकार ह उदक्सेनस्ततस्तस्माद्भल्लाटो बार्हदीषवाः २५ यवीनरो द्विमीढ-
स्य कृतिमांस्तत्सुतः स्मृतः नाम्ना सत्यधृतिस्तस्य दृढनेमिः सुपार्श्वकृत् २६ सुपार्श्वात्सुमतिस्तस्य
पुत्रः सन्नतिमांस्ततः कृती हिरण्यनाभाद्यो योगं प्राप्य जगौ स्म षट् २७ संहिताः प्राच्यसाम्नां वै नीपो
ह्युग्रायुधस्ततः तस्य क्षेम्यः सुवीरोऽथ सुवीरस्य रिपुंजयः २८ ततो बहुरथो नाम पुरुमीढोऽप्रजोऽभवत्
नलिन्यामजमीढस्य नीलः शान्तिस्तु तत्सुतः २९ शान्तेः सुशान्तिस्तत्पुत्रः पुरुजोऽर्कस्ततोऽभवत् भर्म्या-
श्वस्तनयस्तस्य पंचासन्मुद्गलादयः यवीनरो बृहद्विश्वः कांपिल्लः संजयाः सुताः ३० भर्म्याश्वः प्रा-
ह पुत्राणां पंचानां रक्षणाय हि विषयाणामलमिमे इति पांचालसंज्ञिताः मुद्गलाद्ब्रह्मनिर्वृत्तं गोत्रं
मौद्गल्यसंज्ञितं ३१ मिथुनं मुद्गलाद्भार्म्याद्दिवोदासः पुमानभूत् अहल्या कन्यका यस्यां शतानंद-
स्तु गौतमात् ३२ तस्य सत्यधृतिः पुत्रो धनुर्वेदविशारदः शरद्वांस्तत्सुतो यस्मादुर्वशीदर्शनात्किल
शरस्तंबेऽपतद्रेतो मिथुनं तदभूच्छुभं तद्दृष्ट्वा कृपयागृह्णाच्छांतनुर्मृगयां चरन् कृपः कुमारः
कन्या च द्रोणपत्न्यभवत्कृपी ३४ इति नवमएकविंशः २१ राम· राम·

40

एकः यवीनरादयश्चत्वार इत्येवं पंच ३० भार्म्यात् भर्म्याश्वपुत्रोऽभूत् मिथुनं बभूव तदेवाह दिवोदासः पुमान्
अहल्या च कन्येति ३३ इति श्रीभावार्थदीपिकायां नवमस्कन्धे एकविंशोऽध्यायः २१ रामः राम· ५२

ज्ञनस्नायमसः ईश्वरातिविभ्रपतोननरानपृच्छस्ममममलीयलज्ञानमेवलीनानुभूय १७ मन्त्रस्तम्भनास्त्वंवेश
पृन्कातनस्तनमैवृगारोह्यवेश्यामाहृ गर्गाद्वितिमहावीर्यंसवेश्यामाहृद्रुविनहृयः नस्यत्र्यान्हृतिः कविः
पृष्ठगाहृताण्णुक्षित्रयः पुत्रायेश्वरत्तवेश्यौप्लवतागातिब्रलतापृपेतागतास्ते १८ ममस्तत्रागांधवानां
मेष्ठस्यवशामाहृहृहृ नतेयंततियत्नयेन हृत्विनागुर्वेनतस्मिन्मध्ये: ज्ञानमी [illegible] यस्तुयोहृतिनः पु
त्राः १९ ज्ञानमीडाईनास्यः पुत्रोहृहृद्विपुत्रौनाम्नाभवताम् २१ कादंसुतननयोनीपः नीपस्यपुत्रेशात २२ स्य
ईश्वरातवनेह्रिमेकुवैलोनस्नायमसः मातामपुत्रामयीतामन्त्रमन्त्रामयलीयन २३ ततश्चमा
न्नभावनातिदेवानुवर्तिनः श्रुपवमोविनःसर्वेनारायणपरायणाः २४ गर्गाद्विविनः ततो
गार्ग्यात्क्षत्राद्ब्रह्मवर्तत इविहृतोमहावीर्योयस्यत्र्यान्हृतिः कविः २५ पुष्करारिणि
रितिप्रपेत्राणत्वमतिमताः हृहृतेत्रस्यपुत्रोभूत्हस्तीयद्धस्तिनापुरं २६ ज्ञानमीडोद्विमीढश्च
पुरमीढश्चहृस्तिनः ज्ञानमीढस्यवंशजाः सुः प्रियमेधादयोद्विजाः २७ ज्ञानमीढाद्बृहदिषुस्त
स्यपुत्रोबृहद्धनुः बृहत्कायस्ततस्तस्यपुत्रआसीज्जयद्रथः २८ ततोविशदस्तस्यसेनजित
समजायत रुचिराश्वोदृढहनुः काश्यो वत्सश्चतत्सुताः २९ रुचिराश्वसुतःपाराःपृथुसेनस्तदा
त्मजः पारस्यतनयोनीपः तस्यपुत्रशतंत्वभूत् ३० सकृत्यांशुककन्यायांब्रह्मदत्तमजीजनत्
वह्नतामसस्तायांश्शुककन्यायांब्रह्मदत्तेतजनयामास नतुकेहरिरेशत्वाद्विष्णुवत्यांसुतोमम: शुकोनाम
ममहायपुरुषास्मामारत्योसंभवोनिर्यमाणोविजलम् मतस्यांपित्तकन्यायांवीतितयाजनपिष्यति कृष्ण
मोरमभंशंपनयामातिस्मृतेनयकन्याकीर्तिमृतीवष्टीयांत्रिमेयोगमातोअयदतस्यजननीमाहृदीमनु
हस्यवितियपपिशुकःस्मत्येववविमुंसगानिगमःनस्यादिविनाहृदात्मेआसहृत्वामायाश्शुकद्विमापानवा
ननदभिप्रायपरोवायंनाहैस्मादियपविहारंसमविगाथः सत्तश्चदमायोगीगाविनाविसरस्वमा ३१ वाम-

प्राक्पूर्वजन्मनिमहाभिषइतिसंज्ञायमानः १३ यदादेवोनववर्षतदाशंतनुस्तैरुक्तः।। अग्रजस्याप्यकृ
तदारस्यैवसतः दाराग्निहोत्रसंयोगंकुरुतेयोग्रजस्थितेपरिवेत्तासविज्ञेयः परिवित्तिस्तुपूर्वजइतिस्मृतेः
योग्रभुक्भुवमग्रतोभुक्तेकिंसुयन्नाहृद्यो परिवेत्तवभवति अतस्तद्दोषपरिहाराययाराज्यमग्रजायदेहीतितेनोहू·
हिमंभवस्व १५ मंत्रिणःप्रातिन्वनेवनगताज्येष्ठंछंदयामासदातः प्रजापालनादिराजधर्मः अतःत्वंराज्यंस्वीकुर्वी।
तिप्रार्थितवान्ततःश्रवेमेवतन्मंत्रिणा अश्मेवसुनेनदेवापिःपाषंडीकृतस्तस्मात्तेनहैकतवेयप्रविन्नावेशा·

अभवच्छंतनूराजाप्राङ्महाभिषसंज्ञितः यंयंकराभ्यांस्पृशतिजीर्णंयौवनमेतिसः १३ शां
तिमाप्नोतिचैवाग्र्यांकर्मणातेनशंतनुः समाद्वादशतद्राज्येनवर्षयदाविभुः १४ शंतनुर्ब्राह्मणै
रुक्तः परिवेत्तायमग्रभुक् राज्यंदेह्यग्रजायाशुपुरराष्ट्रविवृद्धये १५ एवमुक्तोद्विजैर्ज्येष्ठंछंदयामास·
सोब्रवीत् तन्मंत्रिप्रहितैर्विप्रैर्वेदाद्विभ्रंशितोगिरा १६ वेदवादातिवादान्वैतदादेवोववर्षह दे।
वापिर्योगमास्थायकलापग्राममाश्रितः सोमवंशेकलौनष्टेकृतादौस्थापयिष्यति बाह्लीकात्सो
मदत्तोभूद्भूरिर्भूरिश्रवास्ततः १८ शलश्चशांतनोरासीद्गंगायांभीष्मआत्मवान् सर्वधर्मविदांश्रेष्ठो
महाभागवतःकविः १९ वीरयूथाग्रणीर्येनरामोपियुधितोषितः शांतनोर्दाशकन्यायांजज्ञेचित्रांगद
सुतः २० राम· राम·

लैःपाषंडरतप्रयुक्तयागिरावे।
दाद्विभ्रंशितः अतवेदवादस्यानिवादानिंदावचनानिसोब्रवीत् १६ ततस्तस्मिन्नेवपतितेनयत्नमानवहवजनानेशांततोदोषाभा
वाद्देवोववर्षेत्यर्थः १७ ततःसोमदत्ताद्भूरिश्रवाभूरिःशलश्चेतित्रयः १८ रामोपरशुरामः दाशकन्यायां।
मित्ररूपचित्रवीर्यएवमत्स्यगंधीइहमेसवामारोगैः केलैःपानितामनोरामकभेनिप्रसिद्धायामयवे।

नाविंशे तु दिवोदासवंश्याः पञ्चाला प्रवर्तिताः सत्तवंशेन [illegible] ध्यायिवंशो [illegible] नाश्रयः १ ततः सोमकस्य पुत्रा
णां शतं भवत् तेषां [illegible] यवीयान् अजमीढस्येव वंश्या इत्याह्वय इति ततः संवरणात् कुरुः २४ तस्य
सुधनुषः [illegible] उपरिचरो वसुः [illegible] मत्स्य [illegible] ५ ततो बार्हद्रथा वेति ९ ततश्च पुष्पवान्

श्रीशुकः मित्रायुश्च दिवोदासाच्च्यवनस्तत्सुतो नृप सुदासः सहदेवोऽथ सोमको जन्तुजन्मकृत्
तस्य पुत्रशतं तेषां यवीयान्पृषतः सुतः द्रुपदाद्द्रौपदी तस्य धृष्टद्युम्नादयः सुताः धृष्टद्युम्ना
द्धृष्टकेतुर्भार्म्याः पाञ्चालका इमे योऽजमीढसुतो ह्यन्य ऋक्षः संवरणस्ततः २ तपत्यां सूर्यक
न्यायां कुरुक्षेत्रपतिः कुरुः परीक्षित्सुधनुर्जह्नुर्निषधश्च कुरोः सुताः ३ सुहोत्रोऽभूत्सुध
नुषः च्यवनोऽथ ततः कृती ४ वसुस्तस्योपरिचरो बृहद्रथमुखास्ततः ५ कुशाम्बमत्स्य
प्रत्यग्रचेदिपाद्याश्च चेदिपाः ६ बृहद्रथात्कुशाग्रोऽभूदृषभस्तस्य तत्सुतः ७ जज्ञे सत्यहि
तोऽपत्यं पुष्पवांस्तत्सुतो जहुः अन्यस्यां चापि भार्यायां शकले द्वे बृहद्रथात् ८ ते मात्रा ब
हिरुत्सृष्टे जरया चाभिसन्धिते जीव जीवेति क्रीडन्त्या जरासन्धोऽभवत्सुतः ततश्च सहदेवोऽभू
त्सोमापिश्च श्रुतश्रवाः परीक्षिदनपत्योऽभूत्सुरथो नाम जाह्नवः ९ ततो विदूरथस्तस्मा
त्सार्वभौमस्ततोऽभवत् जयसेनस्तत्तनयो राधिकोऽतोऽयुताय्वभूत् १० ततश्चाक्रोधनस्तस्मा
द्देवातिथिरमुष्य च ऋक्षस्तस्य दिलीपोऽभूत्प्रतीपस्तस्य चात्मजः ११ देवापिः शान्तनुस्तस्य
बाह्लीक इति चात्मजाः पितृराज्यं परित्यज्य देवापिस्तु वनं गतः १२ राम·

जनेनेत्युक्त्वा पत्न्यां सत्यहितोऽत्रिधोऽजनि ७ जरया राक्षस्या ८ यच्छब्दात्सोमापेः श्रुतश्रवा अप्युक्तो
परीक्षिदिरयत्यमः जाह्नवः सुतः ९ अतो राधिकादयुतायुरभूदित्यर्थः ११ तस्य प्रतीपस्य देवापिं शान्ते

तुरंतंपुरोहितंकृत्वा ३७ भविष्यानाह तस्यपुत्रइतियावत्समाप्ति यद्वातस्मात्क्रियाज्ञानंपरं
वात्मज्ञानंतुशौनकात्प्राप्स्यतीत्यस्त्रज्ञानंक्रियापावाथावितिद्रष्टव्यं याज्ञवल्क्यात्त्रयीमध्येष्यन्कर्मपाठमा
त्रेणवायतितेस्यवान्केकेचित्तुअस्त्रज्ञानंक्रियाचार्थादितिपाठः ४० यद्यस्मात्सुखीनलःसुतः ४१

तवतातःसुभद्रायामभिमन्युरजायत सर्वातिरथजिद्वीर उत्तरायांततोभवान् ३३ परिक्षी
णेषुकुरुषुद्रौणेर्ब्रह्मास्त्रतेजसा त्वंचकृष्णानुभावेनसजीवोमोचितोन्तकात् ३४ तवेमे
तनयाःतातजनमेजयपूर्वकाः श्रुतसेनोभीमसेनउग्रसेनश्चवीर्यवान् ३५ जनमेजयस्त्वांविदित्वात
क्षकान्निधनंगतं सर्पान्वैसर्पयागाग्नौसहोष्यतिरुषान्वितः ३६ कावषेयंपु
रोधायतुरंतुरगमेधषाट् समन्तात्पृथिवींसर्वांजित्वायक्ष्यतिचाध्वरैः ३७ तस्यपुत्रःशतानीकोया
ज्ञवल्क्यात्त्रयींपठन् अस्त्रज्ञानंक्रियाज्ञानंशौनकात्परमेष्यति ३८ सहस्रानीकस्तत्पुत्रः
ततश्चैवाश्वमेधजः असीमकृष्णस्तस्यापिनेमिचक्रस्तुतत्सुतः ३९ तस्माच्चवृष्टि
मांस्तस्यसुषेणोथमहीपतिः सुनीथस्तस्यभवितानृचक्षुर्यत्सुखीनलः ४० परिप्लवः
सुतस्तस्मान्मेधावीसुनयात्मजः नृपंजयस्ततोदूर्वस्तिमिस्तस्माज्जनिष्यतितिमेर्बृह
द्रथस्तस्माच्छतानीकःसुदासजः ४२

तस्मात्परिप्लवःसुततयाः तस्मात्मेधावीत्यर्थः तस्मात्सुदासः ततःशतानीकइ - -
त्यर्थः ४२ ॥ नमायनमः ॥ राम ॥ ॥ ॥

४५

नाम्नातत्समानेनाम्नाचित्रांगदेनगंधर्वेणहतः यस्यासमत्ववमांशंतनुपरिग्रहात्सर्वमेव २१ वेदप्रा
माण्येनयतोऽहंज्ञातः इतिहश्रीभगवतेनयथाध्यगमिमग्नवानतिस १· स्वयंगाङ्गीयेणबलादुपानीते·
मात्रोसत्यवत्याक्षेइतिनिषधाभावमात्रस्यपतिःपत्न्यंदिग्यर्वैवगङ्गस्यभ्रमान्जननमनोपारिमादिवव·
नात् २५ ३ः शालानावणोऽस्त्राशापान्मैथुनेरुद्धस्यप्रतिसेद्धस्य नासत्यदस्राभ्यांऋषिभ्यांपंचमोप्र·

विचित्रवीर्यश्चावरजोनाम्नाचित्रांगदोहतः यस्यांपराशरात्साक्षादवतीर्णोहरेःकला ॥
देवगुप्तोमुनिःकृष्णोयतोऽहमिदमध्यगां हित्वास्वशिष्यान्पैलादीन्भगवान्बादरायणः धृत
राष्ट्रंचपाण्डुंचविदुरंचाप्यजीजनत् गांधार्यांधृतराष्ट्रस्यजज्ञेपुत्रशतंनृप तत्रदुर्योधनोज्येष्ठो
दुःशलाचापिकन्यकः २६ शापान्मैथुनरुद्धस्यपाण्डोःकुन्त्यांमहारथाः जाताधर्मानिलेन्द्रेभ्यो
युधिष्ठिरमुखास्त्रयः २७ नकुलःसहदेवश्चमाद्र्यांनासत्यदस्रयोः द्रौपद्यांपंचपंचभ्यःपु
त्रास्तेपितरोऽभवन् २८ युधिष्ठिरात्प्रतिविंध्यःश्रुतसेनोवृकोदरात् अर्जुनाच्छ्रुतकीर्तिस्तुश
तानीकस्तुनाकुलिः २९ सहदेवसुतोराजन्श्रुतकर्मातथापरे युधिष्ठिरात्तुपौरव्यां
देवकोऽथघटोत्कचः ३० भीमसेनाद्धिडिंबायांकाल्यांसर्वगतस्ततः सहदेवात्सुहोत्रंतु
विजयापार्वती ३१ करेणुमत्यांनकुलोनरमित्रंतथार्जुनः ३२ इरावंतमुलूप्यांवैसुतायांब
भ्रुवाहनं मणिपुरपतेःसोपि
तत्पुत्रःपुत्रिकासुतः ३२

पिष्ठिरःदिभ्यःपंचानामपत्यानितथापरीत्वभार्यायांतदेव ३० कालीचान्याभीमस्यभार्यातस्यांततोभीमात्सर्व
गतोनामपुत्रोभवदित्यर्थः ३१ उलूप्यांनागकन्यायांमणिपुरपते सुतायांपुत्रिकाधर्मेणतदन्नायांब·
भ्रुवाहनमसूत अतःनामध्रःमनुष्ठःममपितः पुत्रिकः सुतः सुतद्वयमर्थः ३१ ताम·

भाग. स्कं. ८९

मदुष्मंतः स्ववंशं यां वक्षां १७ प्रथमप्रथमात्मजः २० कुंतेर्महिष्मान्भद्रसेनको भः

देवेऽवर्षति यं रामा आनिन्युर्हरिणीसुतं नाट्यसंगीतवादित्रैर्विभ्रमालिंगनार्हणैः ८ स तु राज्ञोऽनपत्यस्य निरू-
प्येष्टिं मरुत्वतः प्रजामदाद्दशरथो येन लेभेऽप्रजाः प्रजाः ९ चतुरंगो रोमपादात्पृथुलाक्षस्तु तत्सुतः बृहद्र-
थो बृहत्कर्मा बृहद्भानुश्च तत्सुताः १० आद्याद्बृहन्मनास्तस्माज्जयद्रथ उदाहृतः विजयस्तस्य संभूत्यां ततो धृति-
रजायत ११ ततो धृतव्रतस्तस्य सत्कर्माधिरथस्ततः योऽसौ गंगातटे क्रीडन्मंजूषांतर्गतं शिशुः १२ कुंत्या-
पविद्धं कानीनमनपत्योऽकरोत्सुतं वृषसेनः सुतस्तस्य कर्णस्य जगतीपते १३ द्रुह्योश्च तनयो बभ्रुः सेतु-
स्तस्यात्मजस्ततः आरब्धस्तस्य गांधारस्तस्य धर्मस्ततो धृतः १४ धृतस्य दुर्मदस्तस्मात्प्रचेताः प्राचेतसः शतं
म्लेच्छाधिपतयोऽभूवन्नुदीचीं दिशमाश्रिताः १५ तुर्वसोश्च सुतो वह्निर्वह्नेर्भर्गोऽथ भानुमान् त्रिभानुस्त-
त्सुतोऽस्यापि करंधम उदारधीः १६ मरुतस्तत्सुतः पुत्रः पुत्रं पौरवमन्वभूत् दुष्मंतः स पुनर्भेजे स्व-
वंशं राज्यकामुकं १७ ययातेर्ज्येष्ठपुत्रस्य यदोर्वंशं नरर्षभ वर्णयामि महापुण्यं सर्वपापहरं नृणां।
यदोर्वंशं नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते यत्रावतीर्णो भगवान्परमात्मा नराकृतिः १९ यदोः सहस्रजि-
त्क्रोष्टा नलो रिपुरिति श्रुताः चत्वारः सूनवस्तत्र शतजित्प्रथमात्मजः २० महाहयो वेणुहयो है-
हयश्चेति तत्सुताः धर्मस्तु हैहयसुतो नेत्रः कुंतेः पिता ततः २१ सोहंजिरभवत्कुंतेर्महिष्मान्भद्रसेनकः
दुर्मदो भद्रसेनस्य धनकः कृतवीर्यसूः कृताग्निः कृतवर्मा च कृतौजा धनकात्मजः २२ रामः।

सेनकः तस्य दुर्मदो धनकश्चेति हैहयपुत्रो कृतवीर्यस्य जनकः कृतवीर्यादयस्त्रयो धनकस्यात्मजाः
यथाः २२ रामः रामः रामः

43

८५

हरदत्तश्यामगतसेयः तस्य सहदेवनरपमालोतिः यश्मात्वाशीरेः पुत्र श्रवाः ४४ सहदेवसंतततमो
तेभ्याश्च भूपालाः ततः परमार्थानन्दादशात्म पंद्रद्वीपि ४५ इति श्रीभावेदाविंशः ज्योतिशेषनत्तो
इतो स्वल्पवर्षे तो श्रानयः क्रमात् यदास्त्र वंशोत्पन्नकानां याव मामवसंभवः नवेवयधातेपुत्रागतो
स्थानानीकादूर्ध्वमनस्त्यापल्तेसहीनवः दंडपाशैलिनिमिनपुरुष्मक्रोमविना नृपः ४६ व
न त्वस्य वशोधस्त्राकारेदेवमिस्त्रकनः तेनयदेश्रमयाश्रान्तः संप्याप्याति वेकलो ४७
श्रवमागथवाज्ञानोभविताबीनवराभिदे भविनानामहदेवसमानोहिथं सुजेप्रताः ४८ ततो १
यत्नापुत्रमस्यापि निर्वापिनाम्यतत्सुतः स्वल्पदत्ता श्रुतत्वताहृदलमेतो ध्वजमेजित ४९ ततः
मतेप्रयाहिणः श्रुतिक्लत्सुमनिप्नति तेमायपुत्रनस्त्याद्रुपंसत्वः समस्तात ५० पु
मत्ये बोध्यसमन्ति सवनोजनिनाम्रतः सुनीथः सत्यजिद्यातिश्यात्रिपाहिपुंजयः
नाभोहितापुत्र भूपालाभायाः सहस्रवत्सरे ५१ २ श्री ग ततलमसवंपद्दविशोध्या
यः २२ श्र : श्रलो समानपुरुषज्ञहन्यतान्तसुजयसुतः समानवलकोलततः सुजवतन्तु
तस्तनः १ जनमेजपत्तस्यपुत्रा महापद्मोलामहापनाः २ श्रोनवलितिलसुमहामनकमश्रा
त्मनो २ शिशिवेनः श्रामिदेवसुत्वाशेधीनवात्मजाः हवादेशः सुवीरप्रमहाः कंकयश्चा
त्मनाः ३ श्रिवेश्रन्वादपवासनलितिलोश्रउयाटुथः ततोदेमा यसुतपावलिः सुतपमोभव
त् श्रमेवाकलिवायाः सुदनपेशोडुसमिताः नद्भिरदीर्थनपसोवलेतत्रमहोतिनः ५ चक्र
स्वनाम्ना विषयास्थितिनाम्ना श्चकाश्रने सनपासोगवेतान्द्रेमस्यादिविरथसुतः ६ सुतोप
मंरथ्यास्युमनतोवित्तरथापमनः श्रेमध्यादशलितोत्तजस्मेदश्चारध्येतः पातनासकनाश
पेथमसपुत्रोवेश्वाश्रन्नकातः इदानीतत्यंसयतश्रामवकामति श्रतोरितिजयानीपतोरैत्यनेन २
तस्यजनमेजयसामहामनोवस्तावाश्चकनेरस्यात्मजाः ३ राम

२२

[illegible]

भार्याभयादेवैकभार्यप्रजस्त्वप्राप्तेस्यां मत्वस्य पुत्रस्य तद्रूपमेव पुत्रप्रदमभवदिति दर्शयन्नाह स्नुषामवलितीति ३६ यदि
मे सपत्नी नहि स्वस्य येषु स्येतापि ननवनतदस्तीत्याह अङ्गपत्नी चेति ३७ अतिभयव्याकुलत्वादाह जनयिष्यसीति भार्या
भयपुत्रके यमानमिमस्त्रीगस्य राज्ञाप्य प्रालम्भकट माता कान्नुके पितासेन वङ्कालमारापिस्राराधिनाविश्वदेवाः

ज्यामघस्त्वप्रजोप्यन्यां भार्यां शैब्यापतिर्भयात् नाविंदच्छत्रुभवनाद्भोज्यां कन्यामहारषीत् रथस्थां तां
निरीक्ष्याह शैब्या पतिममर्षिता केयं कुहक मत्स्थानं रथमारोपितेति वै ३५ स्नुषा तवेत्यभिहिते स्म
यंती पतिमब्रवीत् अहं वंध्या सपत्नी च स्नुषा मे युज्यते कथं ३६ जनयिष्यसि यं राज्ञि तस्येयमुपयु
ज्यते अन्वमोदंत तद्विश्वे देवाः पितर एव च ३७ शैब्या गर्भमधात्काले कुमारं सुषुवे शुभं स विदर्भ
इति प्रोक्त उपयेमे स्नुषां सतीं ३८ इति नवमे यदुवंशानुकथनं नाम त्रयोविंशः २३ शुकः तस्यां
विदर्भोजनयत्पुत्रौ नाम्ना कुशक्रथौ तृतीयं रोमपादं च विदर्भकुलनंदनं १ रोमपादसुतो बभ्रुर्बभ्रोः कृ
तिरजायत उशिकस्तत्सुतस्तस्माच्चेदिश्चैद्यादयो नृप २ राम· राम· राम·

पितरश्च तथेत्यन्वमोदंत ३७ ततश्च देवताप्रमोदेन जनयिष्यसीति वचनमुहूर्तगुणेन च निरुद्धमरजस्कापि शै
ब्या गर्भमधात् तथाश्चमहिमपरायणादिभिरुक्तं यथायोग्यं भार्यापर्यया स्नुषयेके चिह्नविष्णमयावामतः तेषां
नुग्रामयवः ऋषिः शैब्यापतिरभूत्तदपरति ३८ इति नवमे त्रयोविंशः चतुर्विंशे विदर्भस्य पुत्रत्रयसमुद्भवाः वं
शा नाना यान्मलाः प्रोक्ता रामकृष्णाङ्गवावधि १ वेदायदयः दमघोषादयः २

अनष्टमपि नाशं वित्तं येन तस्याविधे स्मरणं यस्य सः अक्षय्यं षड्विधं विषयं बुभुजे २५ और्वस्य तेजसा भार्गवेणोपसंहृतमित्यर्थः तेषां तालजंघपुत्राणां ज्येष्ठ [illegible] मधोः पुत्रशतं वृष्णिज्येष्ठं यस्मिंस्तत् यतो मधोर्वृष्णेश्च हेतोः इदं कुलं २८ दशमहारत्नानि तत्र जातिश्रेष्ठानि यस्य सः तानि च मार्कण्डेयपुराणेऽभिहितानि गजवाजिरथस्त्रीषुनिधिमालाम्बरद्रुमा शक्तिपाशम

अर्जुनः कार्तवीर्यस्य समस्तद्वीपेश्वरोऽभवत् दत्तात्रेयाद्धरेरंशात्प्राप्तयोगमहागुणः २३ न नूनं कार्तवीर्यस्य गतिं यास्यन्ति पार्थिवाः यज्ञदानतपोयोगश्रुतवीर्यदयादिभिः २४ पंचाशीतिसहस्राणि ...... याहतबलः समाः अकरोदन्तो राज्यं चरितैवं सहस्रमान् अनष्टवित्तस्मरणो बुभुजेऽक्षय्यषड्वसु २५ तस्य पुत्रसहस्रेषु पंचैवावशिता मृधे जयध्वजः शूरसेनो वृषभो मधुरूर्जितः २६ जयध्वजात्तालजंघस्तस्य पुत्रशतं त्वभूत् क्षत्रं यत्तालजंघाख्यमौर्वतेजोपसंहृतं २७ तेषां ज्येष्ठो वीतिहोत्रो वृष्णिः पुत्रो मधोः स्मृतः तस्य पुत्रशतं त्वासीद्वृष्णिज्येष्ठं यतः कुलं २८ माधवा वृष्णयो राजन्यादवाश्चेति संज्ञिताः यदुपुत्रस्य च क्रोष्टोः पुत्रो वृजिनवांस्ततः २९ स्वाहितोऽतो रुषद्गुर्वै तस्य चित्ररथस्ततः शशबिन्दुर्महायोगी महाभोजो महानभूत् ३० चतुर्दशमहारत्नश्चक्रवर्त्यपराजितः तस्य पत्नीसहस्राणां दशानां सुमहायशाः दशलक्षसहस्राणि पुत्राणां तास्वजीजनत् ३१ तेषां तु षट् प्रधानानां पृथुश्रवस आत्मजः धर्मो नामोशना तस्य हयमेधशतस्य याट् ३२ तत्सुतो रुचकस्तस्य पंचासन्नात्मजाः शृणु पुरुजिद्रुक्मरुक्मेषु पृथुज्यामघसंज्ञिताः ३३

णिच्छत्रविमानानि चतुर्दश ३० दशानां पत्नीसहस्राणां भार्यासु तस्य प्रत्येकं लक्षमितं ते तासु पुत्राणां दशलक्षसहस्राणि जनयामास पृथुश्रवाः पृथुकीर्तिः पृथुश्रवा इत्यादयः षट् प्रधाना ज्येष्ठा येषां तेषां मध्ये ३१ पंचासन्नात्मजाः शृणु नान्वेवाहं पुरुजिदिति ३३ राम॰ राम॰ राम॰ राम॰

अतो कुशातिशिर्म्मानहाद्द्वादशस्वसौ यतिस्तमेगहूति १६ १७ पृथुरेकः विदूरथाद्याश्च अन्ये बहवः पृथुप्रमुखा याः
ति पाठे अयं शेषेण विदूरथाद्युक्तसंतत्युक्तिः विदूरथादासीदिति वक्ष्यमाणोक्तेः श्लोकपाठात् १८ कुकुरादि
श्चत्वारो अंधकस्य पुत्रा इति शेषः तत्र श्यावपात्रश्चारः कुकुरभजमानयोर्मध्ये शुचिकं वक्तव्यं हि कंबलबर्हिषस्त्वांधकस्य पुत्रा इति १९

आसंगः सारमेयश्च मृदुर्मृदुविद्गिरिः धर्मवृद्धः सुकर्मा च क्षेत्रोपेक्षोरिमर्दनः १६ शत्रुघ्नो गं
धमादश्च प्रतिबाहुश्च द्वादश तेषां स्वसा सुचाराख्या द्वावक्रूरसुतावपि १७ देववानुपदेवश्च
तथा चित्ररथात्मजाः पृथुर्विदूरथाद्याश्च बहवो वृष्णिनंदनाः १८ कुकुरो भजमानश्च शु
चिः कंबलबर्हिषः कुकुरस्य सुतो वह्निर्विलोमा तनयस्ततः १९ कपोतरोमा तस्यानुः सखा
यस्य च तुंबुरुः अंधकाद्दुंदुभिस्तस्मादविद्योतः पुनर्वसुः २० तस्याहुकीच कन्या चैवाहुकात्मजौ
देवकश्चोग्रसेनश्च चत्वारो देवकात्मजाः २१ देववानुपदेवाश्च सुदेवो देववर्धनः तेषां स्वसारः
सप्तासन्धृतदेवादयो नृप २२ कंसः सुनामा न्यग्रोधः कंकः शंकुः सुहूस्तथा राष्ट्रपालोथ धृष्टि
श्च तुष्टिमानौग्रसेनयः २३ कंसा कंसवती कंका शूरभू राष्ट्रपालिका उग्रसेनदुहितरो वसुदे
वानुजस्त्रियः २४ राम·

अनोरंधकाद्दुंदुभिरित्यपि तद्वचनाद्देवकेतयं २१ धृतदेवा आदिर्यासां ताः शांतिदेवादीनां सप्तानां उग्रसेन
यः उग्रसेनस्यात्मकाः २४ वसुदेवस्यानुजा देवभागादयः तेषां स्त्रियो भार्याः २५ राम·

ततो दशरथस्तस्माच्छकुनिः करम्भिस्तस्माद्देवरातो देवक्षत्रो दिविशो मधुर्देवक्षत्रः ततः कुरुवशादनुः ५ अनोः पुत्रः पुरुहोत्रः ६ महाभो-
जश्चैव सप्त मारिष देवर्ष्यार्थं ततस्तद्रूपदेशान्तर्येन नयेऽपत्यमस्मादि सात्वतोः पुरुषाः तेऽत्र ततो महाभोजाः तस्य पुत्रा

क्रथस्य कुन्तिः पुत्रोऽभूद्वृष्णिस्तस्याथ निर्वृतिः ततो दशार्हो नामाभूत्तस्य व्योमः सुतस्ततः ३ जीमूतो विकृ-
तिस्तस्य यस्य भीमरथः सुतः ततो नवरथः पुत्रो जातो दशरथस्ततः ४ करम्भिः शकुनेः पुत्रो देवरात-
स्तदात्मजः देवक्षत्रस्ततस्तस्य मधुः कुरुवशादनुः ५ पुरुहोत्रस्त्वनोः पुत्रः तस्यायुः सात्वतस्ततः
भजमानो भजिर्दिव्यो वृष्णिर्देवावृधोऽन्धकः ६ सात्वतस्य सुताः सप्त महाभोजश्च मारिष भजमानस्य नि-
म्लोचिः किङ्किणो धृष्टिरेव च ७ एकस्यामात्मजाः पत्न्यामन्यस्यां च त्रयः सुताः शताजिच्च सहस्र-
जिदयुताजिदिति प्रभो ८ बभ्रुर्देवावृधसुतः तयोः श्लोकौ पठन्त्यमू यथैव शृणुमो दूरात्संपश्यामः
तथान्तिकात् ९ बभ्रुः श्रेष्ठो मनुष्याणां देवैर्देवावृधः समः ९ पुरुषाः पञ्चषष्टिश्च षट्सहस्रा-
णि चाष्ट च येऽमृतत्वमनुप्राप्ता बभ्रोर्देवावृधादपि १० महाभोजोऽतिधर्मात्मा भोजा आसंस्तदन्वये वृ-
ष्णेः सुमित्रः पुत्रोऽभूद्युधाजिच्च परन्तप ११ शिनिस्तस्यानमित्रश्च निघ्नोऽभूदनमित्रतः सत्राजितः प्रसेनश्च
निघ्नस्याप्यासतुः सुतौ १२ अनमित्रसुतो योऽन्यः शिनिस्तस्य च सत्यकः १३ युयुधानः सात्यकिर्वै
जयस्तस्य कुणिस्ततः १४ युगन्धरोऽनमित्रस्य वृष्णिः पुत्रोऽपरस्ततः १४ श्वफल्कश्चित्ररथश्च गान्दि-
न्यां श्वफल्कतः अक्रूरप्रमुखा आसन्पुत्रा द्वादश विश्रुताः १५ राम राम राम

शिनेः पौत्रोऽनमित्रस्य सत्यकात्सात्यकिः सत्यकस्य पुत्रो युयुधानः तस्य जयस्तस्मात्कुणिः ततः कुणेर्युगन्धरः अनमित्रस्यै-
वापरः पृश्निनामा पुत्रः १४ अक्रूरप्रमुखाः द्वादश इति तत्कुलस्य विख्यातो बहुविधिः १५ राम राम

श्री·
भाग·
नौ·
४९

श्चावंत्यौ विंदानुविंदौ ३९ तदेवं सदेवस्य भगिनीनां पत्नीस्तु शौरेःसुतान् आनुलोम्येन तासां पतीः सुतांश्चाह देवभागस्येति नव

इति तस्यां स आधाय गर्भं सूर्यो दिवं गतः सद्यः कुमारः संजज्ञे द्वितीय इव भास्करः ३५ तं सात्यजन्नदीतोये कृच्छ्रा
ल्लोकस्य बिभ्यती प्रपितामहस्तामुवाह पांडुर्वै सत्यविक्रमः ३६ श्रुतदेवां तु कारूषो वृद्धशर्मा समग्रहीत्
यस्यामभूद्दंतवक्र ऋषिशप्तो दितेः सुतः ३७ कैकेयो धृष्टकेतुश्च श्रुतकीर्तिमविंदत संतर्दनादयस्त
स्यां पंचासन्कैकयाः सुताः ३८ राजाधिदेव्यामावंत्यौ जयसेनोऽजनिष्ट ह दमघोषश्चेदिराजः श्रु
तश्रवसमग्रहीत् ३९ शिशुपालः सुतस्तस्याः कथितस्तस्य संभवः देवभागस्य कंसायां चित्रकेतुबृ
हद्बलौ ४० कंसवत्यां देवश्रवसः सुवीर इषुमांस्तथा कंकायामानकाज्जाताः सत्यजित्पुरुजित्तथा
४१ सृंजयो राष्ट्रपाल्यां च वृषदुर्मर्षणादिकान् हरिकेशहिरण्याक्षौ शूरभूम्यां च श्यामकः ४२
मिश्रकेश्यामप्सरसि वृकादीन्वत्सकस्तथा तक्षपुष्करशालादीन्दुर्वाक्ष्यां वृक आदधे ४३ सुमि
त्रार्जुनपालादीन् शमीकात्तु सुदामिनी कंकश्च कर्णिकायां वै ऋतधामजयावपि ४४ पौरवी
रोहिणी भद्रा मदिरा रोचना इला देवकीप्रमुखाश्चासन्पत्न्य आनकदुंदुभेः ४५ बलं गदं सारणं च दु
र्मदं विपुलं ध्रुवं वसुदेवस्तु रोहिण्यां कृतादीनुदपादयत् ४६ सुभद्रो भद्रबाहुश्च दुर्मदो भद्र एव च
पौरव्यास्तनया ह्येते भूताद्या द्वादशाभवन् ४७ नंदोपनंदकृतकशूराद्या मदिरात्मजाः कौशिल्या
केशिनं त्वेकमसूत कुलनंदनं ४८ इलायामुरुवल्कादीन् यदुमुख्यानजीजनत् ४९ विपृष्ठो धृतदेवा
यामेक आनकदुंदुभेः शांतिदेवात्मजा राजन् प्रशमप्रसितादयः ५० राजन्यः कल्पवर्षाद्या उपदेवा

सुता दश वसुहंससुवंशाद्याः श्रीदेवाया

स्तु षट्सुताः

भिः ४· पौरवेसेकादशाभिः ४५ कौशल्याभद्रा ४९ ५· ५१ राम·

४९

96

द्वितीयस्य भजमानस्य वंशमाह भजमानादिति विदूरथः पुत्रोऽभवदिति विदूरथाच्छूर इति पूर्वाभिप्रायाद्विवक्षणात् यदाहस्य वि
दूरथाघाश्रेपूर्वोक्त विदूरथात्मजाद्विदूरथात् २६ देवमीढस्य यः शूरो नाम सुतः तस्य देवमीढस्य हृदीकसेवकसुतः या
या हृदपरायावः तस्यापि शूरत्वं मा भूदतो देवमीढस्यायाप्यस्य च भूतः देवमीढस्य शूरस्यापि मारिषा नाम पत्न्यभवत् २७
तस्यां जनयामास दशपुत्रान् अजनयत् वसुदेवसूर्वाणिति आनकानकदुन्दुभिः आनकदुन्दुभेः प्रादुर्भावस्याख्यानात् ३० पृथायाः
कात्यकाश्रयस्यार्थं कौन्तेयानामिति कारणमाह कुन्तेरिति पंचभिः कदाचित्कुमारावस्थायां दुर्वाससः प्राप्यायापरिचर्यादिना तथा।

शूरो विदूरथादासीद्भजमानः सुतस्ततः शिनिस्तस्मात्स्वयंभोजो हृदीकस्तत्सुतोऽभवत् २६ देवबाहुः शत
धनुः कृतवर्मेति तत्सुताः देवमीढस्य शूरस्य मारिषा नाम पत्न्यभूत् २७ तस्यां स जनयामास दशपुत्रानकल्मषा
न् वसुदेवं देवभागं देवश्रवसमानकं २८ सृञ्जयं श्यामकं कंकं शमीकं वत्सकं वृकं देवदुन्दुभयो नेदुरान
का यस्य जन्मनि २९ पृथा च श्रुतदेवा च श्रुतकीर्तिः श्रुतश्रवा राजाधिदेवी चैतेषां भगिन्यः पंच कन्यकाः
कुन्तेः सख्युः पिता शूरो ह्यपुत्रस्य पृथामदात् ३१ सापि दुर्वाससो विद्यां देवहूतीं प्रतोषितात् तस्या वीर्यपरीक्षा
र्थमाजुहाव रविं शुचिः तदैवोपागतं देवं वीक्ष्य विस्मितमानसा प्रत्ययार्थं प्रयुक्ता मे याहि देव क्षमस्व मे अमोघं
देवसंदर्शमादधे त्वयि चात्मजं योनिर्यथा न दुष्येत कर्ताहं ते सुमध्यमे ३४ राम॰ राम॰ राम॰

सा सतः वसानस्याह देवहूतिं देवाह्वानहेतुं विद्यां रक्षायत्नदाहं स्मारणमिति देवमेवागमं वीक्ष्य समाह प्रत्ययपरीक्षा।
या मया विद्या प्रयुक्ता न तन्मया किंचित्कार्यमभिसंधाय अतो गच्छ हे देव क्षमापराधं विसृजेति च ३३ अमोघं देवदर्शनमि
ति कस्मादहं सुते पुत्रमाह यथा योनिर्न दुष्येत तथा अहं करोमि कर्तास्मि ३४ राम॰ राम॰ राम॰
रामाय नमः

श्री॰
भा॰ग॰
न॰स्कं॰
५०

47

संकल्पमात्रेण भूभारहरणसमर्थस्यापि कर्मकरणं यशोविस्तारद्वारा भक्तानुग्रहार्थमित्याह कलाविति द्वाभ्यां दुःखशोकतमांसि नुदतीति तथानुग्रहाय व्यतनोत् यस्मिन् सतां कर्णपीयूषे यशोरूपे तीर्थे नरः श्रोत्रांजलिः पानसाधनं यस्य सः उपस्पृश्य सकृदुपस्पृश्याचमनमात्रं कृत्वा नानास्त्रोतःपर्याकृष्टं विना कर्मवासनां धुनुते ६३ नदे।

कलौ जनिष्यमाणानां दुःखशोकतमोनुदं अनुग्रहाय भक्तानां सुपुण्यं व्यतनोद्यशः ६१ यस्मिन्सत्कर्णपीयूषे यशस्तीर्थवरे सकृत् श्रोत्रांजलिरुपस्पृश्य धुनुते कर्मवासनां ६२ भोजवृष्ण्यंधकमधुशूरसेनदशार्हकैः श्लाघनीयेहितः शश्वत्कुरुसृंजयपांडुभिः ६३ स्निग्धस्मितेक्षितोदारैर्वाक्यैर्विक्रमलीलया नृलोकं रमयामास मूर्त्या सर्वांगरम्यया ६४ यस्याननं मकरकुंडलचारुकर्णभ्राजत्कपोलसुभगं सविलासहासं नित्योत्सवं न ततृपुर्दृशिभिः पिबंत्यो नार्यो नराश्च मुदिताः कुपिता निमेश्च ६५

यदुवृष्ण्यादिभिर्भोजादिभिः श्लाघनीयं श्लाघ्यं ईहितं यस्य सर्वैरंगै रम्यया मूर्त्या च ६४ तत्प्रदर्शनार्थं मुखशोभामाह यस्याननं दृशिभिर्नेत्रैः पिबन्त्यो नार्यो नराश्च न ततृपुः निमेषोन्मेषमात्रव्यवधानमप्यसहमाना तत्र निमेः कुपिताश्च बभूवुः कथंभूतमाननं मकरकुंडलाभ्यां चारुकर्णौ भ्राजंतौ कपोलौ लोचने सुभगं सविलासहासो यस्मिन् नित्यमुत्सवो यस्मिन् ६५

अष्टमस्तुस्वयमेवासीत् ननुकर्मादीनांहेतुत्वात्तेषामप्यज्ञानस्योपायनोसोहरि ५५ तदेवोपपादयतियदेतित्रिभिः ५६
ईशस्यमायया निर्गुणः परस्यद्रष्टुः साक्षिणः आत्मनः सर्वगतस्यतस्याभूतस्यमायांविनाचजन्मनः कर्मणोवाहेतुर्भव
तीत्यर्थः किंचयन्मायया चेष्टितंपुंसोजीवानांसृष्टिस्थित्यादिजीवोग्राहकस्यजनः कर्मादियावत्तस्यजन्मादिसंभ
वः अनुग्रहमेवाह क्रियन्मायानंदवस्थित्यादयेष्यते अल्पजीवानांपायेजीवस्यपर्मेयसंवृपाधिसृष्ट्यादिनापर्मा

देवरक्षितयालब्धान्नवचात्रगदादयः वसुदेवसुतानष्टावादधेसहदेवयः ५२ पुरुविश्रुतमुख्यांस्तुसा
क्षाद्धर्मोवसूनिव वसुदेवस्तुदेवक्यामष्टपुत्रानजीजनत् ५३ कीर्तिमंतंसुषेणंचभद्रसेनमुदारधी
ऋजुंसंमर्दनंभद्रंसंकर्षणमहीश्वरं ५४ यदायदेहधर्मस्यक्षयोवृद्धिश्चपाप्मनः तदातुभगवानीश
आत्मानंसृजतेहरि नह्यस्यजन्मनोहेतुःकर्मणोवामहीपते आत्ममायांविनेशस्यपरस्यद्रष्टुरात्मनः ५७
यन्मायाचेष्टितंपुंसःस्थित्युत्पत्त्यप्ययायहि अनुग्रहस्तन्निवृत्तेरात्मलाभायचेष्यते ५८ अक्षौहिणी
नांपतिभिरसुरैर्नृपलांछनैः भुवआक्रम्यमाणायाअभारायकृतोद्यमः ५९ कर्माण्यपरिमेयाणिमनसा
पिसुरेश्वरैः सहसंकर्षणश्चक्रेभगवान्मधुसूदनः ६० श्रीरामायनमः

संपादनेनानुग्रहस्तथात्मलाभायस्वात्मावृहेष्यते नयहेतुः ननैवस्वरूपमात्रेणस्थित्यादेर्निर्वाहात् ५८ नस्यचे
ष्टितंभूभारहरणमाह अक्षौहिणीनामितिद्वाभ्यामभारायभारापहाराय ५९ सहैश्वरैरपिमनसापिसुरपतिभि
र्यानि अचिंत्यानि सकर्माणि सहितः चक्रे ६० रामायनमः

श्री·
भाग
टी·
५१

श्रीकृष्णचरितंसमासेनोपवर्णयति जातइतिद्वाभ्यां जातोनिजेनरूपेण पश्चात्पुरुषोमनुष्या
कारःसन्व्रजेगतः व्रजगामिमेधितार्थोयेनतेषुदारेषुसुतानांशतानिउत्पाद्य आत्मनि
गमंस्वकीयंवेदमार्गं अंतःसमुत्थेनैककलिनानिमित्तेनडंभरंक्षपयन् दृष्ट्यैवभूपचमूःविधूय

48

जातोगतःपितृगृहाद्व्रजमेधितार्थोहत्वारिपून्सुतशतानिकृतोरुदारः उत्पाद्यतेषु
पुरुषःक्रतुभिःसमीजे आत्मानमात्मनिगमंप्रथयञ्जनेषु ६६ पृथ्व्याःसवैगुरुभ
रंक्षपयन्कुरूणामंतःसमुत्थकलिनायुधिभूपचम्वः दृष्ट्याविधूयविजयेजयमु
द्विघोष्यप्रोच्योद्धवायचपरंसमगात्स्वधाम ६७ इतिश्रीभाग ते म येयदुवंश
चरितेचतुर्विंशोध्यायः २४ समाप्तोयंनवमस्कंधः

विजयजयेअर्जुनेनजितमित्येवमुद्घोषंकृत्वापरंतत्त्वमुद्धवायोपदिश्यस्वधामसमस्तकेनैवरूपे
णजगामेति ६७ इतिश्रीभागवतेभावार्थेनवमेचतुर्विंशः २४ ॥ राम·

राम·
५२

42